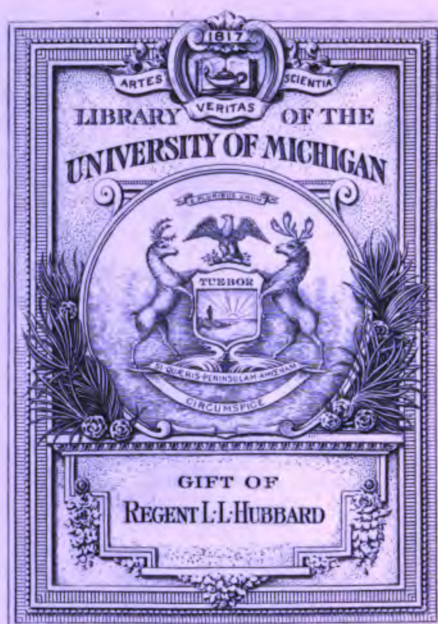

1817
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE
GIFT OF
REGENT L·L·HUBBARD

2,50

Bij den uitgever dezes is uitgegeven en alom verkrijgbaar:

I. Reizen en Lotgevallen van Lodewijk Vermeer, in de Nederlandsch Oost-Indische Bezittingen. Met platen, en eene zeer uitvoerige kaart. *f* 2.40.

II. Engelberts Gerrits, (G.) Gedenkstuk van Neêrlands Heldendaden ter Zee, van de vroegste dagen af tot op den tegenwoordigen tijd. Nieuwe omgewerkte en vermeerderde prachtuitgave, gr. 8°., 2 Deelen, op velin papier, in kartonnen banden, met gegraveerde Titels en Vignetten, en Atlas, inhoudende 5 platen, (Zeeslagen) door Velijn en Nieuwhoff, Facsimilé en Gedenkpenning compleet. . . . . *f* 19.10.

De platen ieder afzonderlijk. . . . *f* 1.25.

III. ——————— Fastes de la Marine Hollandaise, depuis l'époque la plus reculée jusqu'à nos jours. Ouvrage traduit du Hollandais sous les yeux de l'auteur par F. Douchez. 2 vol. *f* 8.00.

Idem Idem avec Figures. . . . . *f* 14.00.

IV. ——————— Keur van Gedenkwaardige Tafereelen uit de Geschiedenis der Nederlanden, van de vroegste dagen tot op den tegenwoordigen tijd, 3e verbeterde en vermeerderde Uitgave, 2 Deelen, gr. 8°., met 10 platen, in nette kartonnen banden. . . . *f* 6.90.

V. Douchez, (F.) Abrégé de l'Histoire de la Patrie, depuis l'Époque la plus reculée jusqu'à nos jours à l'usage de l'adolescence et des écoles secondaires du Royaume de Pays-Bas, avec une vocabulaire, 3 Parties. . . . . . *f* 3.90.

Idem Idem, avec figures, 3 Parties. . *f* 4.90.

VI. GEIJSBEEK, (P. G. WITSEN) De Kleine Zimmerman, of de Aarde en hare Bewoners; een leesboek voor de beschaafde Jeugd, met platen en gekleurde costumes, in kl. 8o., 3 Deelen. *f* 3.90.

VII. ENGELBERTS GERRITS, (G.) Keur van Gedenkwaardige Tafereelen uit de Geschiedenis van Schotland. Naar het Engelsch van Sir WALTER SCOTT, 2 Deelen, met platen, in kart. band. *f* 5.20.

VIII. ——————— Keur van Gedenkwaardige Tafereelen uit de Romeinsche Geschiedenis, van de vroegste dagen tot op den val van het Westersche Keizerrijk, 2 Deelen met platen, velijn papier, in half linnen banden. *f* 5.60.

IX. NÖSSELT, (F.) Algemeene Geschiedenis, ingerigt voor jonge lieden, bijzonder voor aankomende en volwassene meisjes. Naar de vierde veel verbeterde en vermeerderde Hoogduitsche Uitgave, vertaald door Mevrouw de Wed. A. B. VAN MEERTEN, 4 Deelen, op velijn papier. *f* 15.30.

XII. ——— Beknopte Wereldgeschiedenis voornamelijk ingerigt voor schoolgebruik, maar ook tot bijzondere oefening van aankomende Jongelingen en Meisjes, naar de negende vermeerderde en verbeterde Hoogd. uitgave vertaald. *f* 1.25.

XIII. RUSSEL, (Dr. M.) Palestina of het Heilige Land, van den vroegsten tot op den tegenwoordigen tijd, op geschiedkundige Waarheid, volgens de meest geloofwaardige Reizigers gegrond; benevens een beknopt overzigt van de Aardrijkskunde, Land- en Plaatsbeschrijving; alsmede van de geschiedenis des Joodschen Volks, de Kruistogten, Letterkunde en den Godsdienst der Oude Hebreeën. Naar het Hoogduitsch van Dr. A. DIEZMAN, 2 Deelen, met Platen. . . . . . *f* 5.10.

PIETER VAN DEN BROEK IN AZIË.

Blad 102.

PIETER VAN DEN BROEK

IN

AZIË,

OF

GESCHIEDENIS

DER

TOGTEN EN VERRIGTINGEN

VAN DEZEN

NEDERLANDSCHEN REGULUS;

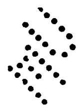
DOOR

P. Weeda.

MET PLATEN.

AMSTERDAM,
G. PORTIELJE.
1845.

Voorberigt.

De beoefenaar der Vaderlandsche Geschiedenis ondervindt eene aangename, eene streelende gewaarwording, wanneer hij, eenen met regtvaardigheid toegekenden lof omtrent verdienstelijke mannen onder andere natiën vernemende, eenen Nederlander kan noemen, die den geprezene evenaart of overtreft. De zoo hoog geprezene oudheid moge al eenige voorbeelden van grootmoedige zelfopoffering opleveren, derzelver getal is echter niet zoo groot als dat van die, welke de Geschiedenis onzes Vaderlands aanbiedt. Onder deze tellen wij ook den Nederlandschen REGULUS, PIETER VAN DEN BROEK, *die, gelijk later* HAMBROEK *op* Formosa, *zijne landgenooten te* Jacatra *tot volharding en standvastigheid aanmoedigde, niettegenstaande men hem met den dood gedreigd had, indien hij zijne landgenooten niet trachtte te bewegen, het kasteel in 's Vijands handen te leveren. Wij mogen er dus wel trotsch op zijn, dat, terwijl* Rome *slechts op eenen* REGULUS *boogt, wij twee zulke groote mannen kunnen aanwijzen.*

Ten einde de gedachtenis van een' derzelve, den edelen VAN DEN BROEK, *bij mijne Landgenooten te vernieuwen, heb ik, in de volgende bladen, eene*

Geschiedenis van deszelfs togten en verrigtingen geleverd. Van tijd tot tijd, wanneer het onderwerp mij daartoe aanleiding gaf, heb ik den draad des verhaals afgebroken, door de mededeeling van belangrijke Geschied- en Aardrijkskundige bijzonderheden, ten einde de kennis aan vreemde landen en volken te bevorderen en uit te breiden, en hun alzoo eene zoowel nuttige als onderhoudende lectuur te verschaffen.

Dat deze mijn arbeid aan het voorgestelde doel beantwoorden moge, is mijn opregte wensch.

Zuidland Januarij
1845.

P. WEEDA.

INHOUD.

Bladz.

ERRATA.

Bl.	27,	reg.	11 v. o.,	*lees:*	Sagoboomen.
»	32,	»	9 v. b.,	»	gemeubeleerd.
»	48,	»	16 » ,	»	olifanten.
»	»	»	6 v. o.,	»	N. B.
»	49,	»	6 v. b.,	»	het.
»	52,	»	1 » ,	»	zijn).
»	»	»	12 » ,	»	anderen die.
»	54,	»	1 v. o.,	»	deze.
»	61,	»	1 v. b.,	»	SCHADELI.
»	138,	»	5 » ,	»	winden.
»	152,	»	6 v. o.,	»	*Mataram.*
»	184,	»	3 »	»	*Mataram.*
»	188,	»	4 v. b.	»	*Mataram.*
»	163,	»	1 v. b.,	»	volgenden.

PIETER VAN DEN BROEK

IN

AZIË;

OF

GESCHIEDENIS

DER

TOGTEN EN VERRIGTINGEN

VAN DEZEN

NEDERLANDSCHEN REGULUS.

INLEIDING.

Dat ons Vaderland zijne grootheid en zijnen bloei meerendeels verschuldigd is aan de zeevaart en den zeehandel, wordt ons door onze geschiedboeken duidelijk geleerd; maar ook, welke opofferingen zich onze voorvaderen hebben moeten getroosten, om ons Vaderland in de gelegenheid te stellen ter bekoming van die rijkdommen en dien luister, door welke hetzelve, in vroegeren tijd, onder de volken van *Europa* zoo zeer uitblonk. Hij, die in de Geschiedenis onzes Vaderlands geen vreemdeling is, weet, hoe onze buitenlandsche handel, die voorname bron van ons bestaan en onzen welvaart, gedurende den tachtigjarigen oorlog

met *Spanje*, in dat land en in *Portugal* zeer werd belemmerd; — hoe de *Nederlanders* uit dienhoofde, doch te vergeefs, pogingen aanwendden, om langs het Noorden eenen weg naar het rijke *Oostindië* te banen; — doch tevens, hoe het aan CORNELIS HOUTMAN van *Gouda* gelukte, eenen weg derwaarts, om de Zuidpunt van *Africa*, of de Kaap *de Goede Hoop*, aan te wijzen. Ook kan het hem niet onbekend zijn, dat de *Nederlanders*, in weêrwil van den tegenstand, dien zij van de zijde der *Portugezen* ondervonden, handelsbetrekkingen met de *Indische* Vorsten aanknoopten, de *Moluksche* eilanden op de *Portugezen* veroverden, en eindelijk, op *Amboina*, het middelpunt van hunnen handel vestigden, alsmede, dat de onderscheidene genootschappen zich vervolgens tot ééne maatschappij vereenigden en onze handel op de eilanden *Bouton*, *Timor*, *Tidor* en *Banda* en andere werd uitgebreid.

De zetel van het bewind was onder het bestuur der Gouverneurs-Generaal, die vóór KOEN regeerden, op de *Moluksche* eilanden; maar deze Landvoogd besloot, om het middelpunt des handels op het bij uitstek vruchtbare en tot dit einde uitmuntend gelegene *Java* te vestigen, alwaar het ook sedert dien tijd gebleven is. Vooral in de laatste jaren mag dit eiland wel als het kostbaarste gesteente aan de kroon van *Nederland* worden aangemerkt. Om deze reden is de herinnering aan de opofferingen, welke zich onze voorvaderen getroost hebben, ten einde daar op vasten voet te verkrijgen, hoogst belangrijk. Intusschen zouden zij, zonder de buitengewone geestkracht van eenige bekwame en moedige mannen, onder welke KOEN en VAN DEN BROEK zich voornamelijk onderscheiden, nim-

mer hun doel bereikt hebben. Met de geschiedenis nu der belangrijke togten en verrigtingen van den laatsten, den edelen VAN DEN BROEK, is het, dat wij den lezer wenschen bekend te maken. Wij zullen tot dat einde eene beknopte beschrijving leveren, behalve van zijn heldhaftig gedrag te *Jacatra*, waardoor hij zich eenen onsterfelijken roem verwierf — zoodat het nageslacht hem den eernaam van den *Nederlandschen* REGULUS waardig keurde — ook van zijne voor land- en volkenkunde gansch niet onvruchtbare reize naar *Oostindië*. Om hierin zoo geregeld mogelijk te werk te gaan, zullen wij hem, in de eerste plaats in zijne vroegere loopbaan beschouwen en vervolgens zien, wat hij op het eiland *Java* verrigtte, en welke gevolgen zijne verrigtingen én voor de Maatschappij én voor hem zelven gehad hebben.

I.

Reizen van PIETER VAN DEN BROEK *naar Africa.*

In het jaar 1605 deed PIETER VAN DEN BROEK zijnen eersten togt naar *Africa* en wel naar de kust van *Senegal,* omtrent welk land hij vele berigten mededeelde, welke echter in onze dagen van minder belang zijn dan in zijnen tijd, omdat wij, aangaande dat gedeelte van *Africa,* thans al vrij naauwkeurige berigten van nieuwere reizigers bezitten. Ook bezocht en beschreef hij de *Kaapverdische* eilanden, en stevende naar de meer Zuidelijk gelegene *Portugesche* bezittingen aan de kust van *Guinéa, Congo* en *Angola,* alwaar hij van de *Negers* goud en ivoor bekwam voor linnen en lakenen, — een ruilhandel, welke hem aanmerkelijke voordeelen opleverde. Een grijze *Neger* van 110 jaren, die zich DON MIGUËL noemde, omdat hij een onderdaan van *Portugal* was, bewees onzen reiziger, die eene buitengewone geschiktheid bezat, om met allerlei menschen om te gaan, de grootste vriendschap. VAN DEN BROEK beschrijft de zeden en gewoonten der inwoners van *Congo,* en maakt ook melding van de *Zebra,* welk merkwaardig dier destijds dus

noordelijker dan tegenwoordig werd aangetroffen, terwijl hij eene vrij goede beschrijving geeft van den loop der *Zaïre*, aan welke rivier zich treurige herinneringen hechten. — Immers is in later' tijd menig Engelsch reiziger het offer geworden van het moordend klimaat aan dezen stroom.

In 1609 deed hij eenen tweeden en in 1611 een' derden togt naar *Neder-Guinea*, op welken laatsten hij beweert, een wild mensch met eenen langen staart gezien te hebben, in welk berigt wij, die weten, dat *wild mensch*, in het *Maleitsch*, *Orang-Outang* beteekent, niets vreemds vinden. Intusschen had VAN DEN BROEK op deze verre togten veel ondervinding opgedaan en eenen schat van kundigheden verzameld, welke hem in staat stelde, om der *Oost-Indische* Maatschappij de gewigtigste diensten te bewijzen. Zulks bleef ook bij de bewindhebbers derzelve geenszins onopgemerkt; want in het jaar 1613 werd hij, door den Gouverneur-Generaal GERARD REIJNST, tot Opperkoopman benoemd, in welke hoedanigheid hij dien gezaghebber, in dat jaar, naar *Indië* vergezelde. En deze reis is het, welke wij onzen lezers min of meer breedvoerig verhalen willen.

II.

Van den broek *vertrekt naar* Oost-Indië. — *Zijne komst aan het eiland* Johanna. — *Berigten aangaande hetzelve.* — *Hij wordt naar de* Roode Zee *gezonden.* — *Zijne komst te* Aden.

Den 2den Junij 1613 vertrok van den broek uit *Texel,* met het schip *Nassau,* hetwelk tot de vloot behoorde, over welke reijnst het bevel had, en op den 1sten October ankerde de vloot in de baaijen van de eilanden *St. Antonie* en *St. Vincent,* welke omtrent drie mijlen van elkander liggen en de Noordwestelijke der *Kaapverdische* eilanden zijn. Deze groep ligt tusschen 14° en 18° N. B., tegenover de *Groene Kaap* of *Cabo Verde,* en behoort aan de *Portugezen,* die echter deze eilanden verwaarloozen. Het voornaamste derzelve, *St. Jago,* werd door den ongelukkigen kapitein tuckeij, welke onder degenen geteld wordt, die, gelijk wij boven zagen, voor den verderfelijken invloed van de lucht aan de *Zaïre,* bezweken, bezocht. Doch zijne beschrijving van dat eiland loopt zeer uiteen met die, welke wij van den natuurkenner smith van de *Kaapverdische* eilanden bezitten. De oorzaak daarvan ligt hierin, dat tuckeij slechts de kusten gezien heeft,

welke door hem als dor en onvruchtbaar beschreven worden, en dat SMITH tot in de binnenlanden is doorgedrongen. Deze vond er de lucht, zelfs in het drooge jaargetijde, zeer vochtig, hetgeen hij toeschrijft aan de hitte der kust en den verkoelenden invloed van den berg *St. Antonio*, welks hoogte hij aangeeft op 4500 voet. Dit is echter de hoogste berg niet van deze eilanden, welker grond grootendeels uit basalt bestaat; want op het eiland *Fuego* heeft men eene nog rookende piek van 7000 voet hoog.

In de zandgronden dezer eilanden groeijen dadelpalmen, en overigens is de grond voor de katoen- en koffijteelt bij uitstek geschikt. Ook worden er vijgen-, oranje- en citroenboomen, benevens kokos- en banaanpalmen in overvloed gevonden. Indien de inwoners de noodige nijverheid bezaten, dan zouden zij, op de kust, met goed gevolg, het suikerriet kunnen aankweeken, en meer voordeel trekken van den *Indigo*, welken zij er nog wel telen, maar veronachtzamen. Deze eilanden, welke 35000 inwoners hebben, leveren veel zeezout en schildpadden. Ook leggen de inwoners zich op de veeteelt toe.

VAN DEN BROEK vond het eiland *St. Antonio* bewoond door *Portugezen* en *Mulatten*, afkomstig van de *Portugezen* en de inboorlingen, benevens slaven en slavinnen. Men dreef er handel in vet van schildpadden, die bij het eiland *St. Vincent* gevangen werden, en in bokkenhuiden, welke de inwoners als *Spaansch* leder bereidden. De *Hollanders* vonden de baai van *St. Antonio* wel zeer geschikt tot eene ligplaats voor de schepen; maar het water was er zeer ongezond. Daarom deden zij vervolgens het eiland *Annabon* aan, hetwelk op 1° 40, Z. B. en 45 mijlen van het vaste

land gelegen is. Hier was niet alleen overvloed van goed water, maar ook van heerlijke vruchten, van welke zij eenen goeden voorraad innamen. Onder de oranje-appelen vond men er eenen, die eene zwaarte had van drie pond.

Dit eiland behoort tot de vruchtbare *Guinéa*-eilanden, van welke *Fernando del Po*, *Prinsen*-eiland, met de haven *St. Anton* en *Annabon* 8000 inwoners hebben, die onderdanen van *Spanje* zijn, terwijl het vierde, *St. Thomas*, dat alleen tweemaal zooveel inwoners telt en veel suiker, katoen en indigo oplevert, aan *Portugal* behoort. Ondertusschen is *Annabon* het minst gezonde en het minst vruchtbare van alle, en heeft geheel barbaarsche inwoners; maar *Fernando del Po*, daarentegen, is bij uitstek schoon en vruchtbaar; men heeft er eene bekoorlijke afwisseling van bergen en bosschen en goedaardige en welgevormde menschen, die zich met gelen oker besmeren, eene geheel andere taal spreken, dan de bewoners van het tegenover gelegene vaste land, en ook geene kennis hebben aan de *Fetisch*- (Afgods) dienst. De ongehuwden onder hen gaan alle naakt. Voor den handel met *Guinéa* is dit eiland bij uitstek wel gelegen.

Den 21 Maart 1614 vertrok de vloot van *Annabon* en zette haren togt, zonder eenige beletselen te ontmoeten, tot den 3 Junij voort, toen zij op de reede van het eiland *Johanna*, het voornaamste der *Comorische* eilanden, welke groep 180 mijlen ten Noord-Oosten van *Madagascar* en op gelijken afstand van de Oostkust van *Africa* gelegen is, de ankers wierp.

Den volgenden dag werd VAN DEN BROEK, door REIJNST, naar het Opperhoofd des eilands gezonden, ten einde van dezen verlof te bekomen tot het aankoopen van

levensmiddelen. Toen hij, tot op eenen kleinen afstand, het paleis genaderd was, kwam de Vorst hem, met eenige spelende muzijkanten, te gemoet en geleidde hem naar zijn paleis, alwaar men het, omtrent den prijs van 203 ossen, 30 schapen, 10 bokken en 600 hoenders, spoedig eens was, terwijl VAN DEN BROEK daarenboven, voor eene staaf ijzer, eene schel en een boek papier, nog vijf ossen ontving.

De *Comorische* eilanden, welke thans onder verscheidene Sultans staan en, gelijk oudtijds, door zwarte inboorlingen en *Arabieren* bewoond worden, werden ten tijde van VAN DEN BROEK door eene Koningin, MOLANA ALACHORRA genaamd, die haren gemaal in het Opperbestuur derzelve was opgevolgd, geregeerd. Deze Vorstin hield hare residentie in de stad *Demani*, op de Oostkust, omtrent den Zuidelijksten uithoek des eilands, alwaar VAN DEN BROEK andermaal aan land gezonden en mede met veel onderscheiding door de Vorstin ontvangen werd.

De vloot vertoefde eene maand aan de *Comorische* eilanden, zoodat VAN DEN BROEK in de gelegenheid was, om met derzelver natuurlijke gesteldheid en inwoners eenigermate bekend te worden. Het eiland *Johanna* of *Hinzüan* vond hij bij uitstek vruchtbaar. Eene menigte beekjes van helder water, die van het gebergte afvloten, besproeiden de landerijen, die allerlei soorten van goede vruchten opleverden. Het eiland was ook bijzonder rijk in vee en gevogelte en had overvloed van visch, terwijl hetzelve met kokospalmen als bedekt was. Hij zag er twee groote steden, *Demani* en *Zamadi* (bij hem *Samoda* genoemd) met aarden wallen omringd, en vernam, dat het eiland drie en dertig dorpen telde.

De eilanders, die de Mohammedaansche Godsdienst belijden, hadden een aantal moskeën, waarin *Arabische* priesters de Godsdienst bestuurden. Hunne slaven, die het land bebouwden en het huiswerk verrigtten, bekwamen zij uit *Abijssinië, Soudan* en van *Madagascar*. Zij waren over het geheel van eene zachte geaardheid en opregt in den omgang. De vrouwen mogten hier niet zoo vrij in het openbaar verschijnen als in *Indië*. — De voornaamste artikelen, waarin de eilanders handel dreven, waren rijst, gierst, graauwe amber en slaven. Deze haalden zij van *Madagascar* en bragten ze naar *Arabië*, van waar zij alsdan zeilen, katoen en opium terug bragten.

Van den broek bezocht ook het N. N. W. van *Johanna* gelegene eiland *Comoro* en werd door den Sultan ook zeer vriendelijk ontvangen; maar de ossen, die hij ten geschenke bekwam, waren bij uitstek mager. Dit eiland was ook op verre na zoo vruchtbaar niet als *Johanna* en genoegzaam zonder water, moetende het vee, des morgens en des avonds, van het gebergte komen, om uit zee te drinken, waarover de *Hollanders* vreemd opzagen. Men vond de bewoners van dit eiland zeer woest en van ongebonden zeden. De Vorsten of Opperhoofden, die zes in getal waren, leefden met elkander gedurig in twist, zoodat het voor vreemdelingen niet raadzaam was, om lang op dit eiland te vertoeven.

In het begin der maand Julij verliet de vloot deze eilanden en rigtte haren koers naar de *Roode Zee*; maar vermits de Maatschappij in deze streken nog geene handelsbetrekkingen had aangeknoopt, oordeelde men het raadzaam, om van den broek, in hoedanigheid van Kapitein-Majoor, met het Schip *Nassau*, af

te zenden, ten einde te doen onderzoeken, waarin voornamelijk de handel op de kusten der *Roode Zee* bestond en of er ook geschikte havens gevonden werden. Hij ging terstond onder zeil en lag zestig mijlen in de 24 uren af. Den 9 Augustus wierp hij het anker in eene schoone baai, nabij kaap *Orfui*, welke hij *Nassau* noemde, omdat hij haar op de kaart niet vond aangewezen. Den volgenden dag liep hij voorbij kaap *Guardafui*, en hield vervolgens naar het voorgebergte *Felix* koers. Hier wendde hij pogingen aan, om met de inboorlingen in aanraking te komen, maar te vergeefs: zelfs namen de inwoners van een klein dorp, *Dordori* genaamd, de vlugt, met alles, wat zij bezaten.

Bij geluk lagen er aan de andere zijde der kaap eenige *Arabische* vaartuigen, van welke men onderrigting bekwam. Van deze *Arabieren* vernam VAN DEN BROEK, dat hij zich te *Illie Matte* bevond, hetwelk een geschikt punt was, om van daar naar de kust van *Gelukkig Arabië* over te steken. Van dit onderrigt gebruik makende, stevende hij onmiddellijk derwaarts, en op den 26sten, wierp hij eene halve mijl beneden *Aden* het anker.

Nu zond hij den Onderkoopman, met eene witte vlag, aan land, om den Gouverneur van het oogmerk zijner komst kennis te geven, en ontving de verzekering, dat hij hoogst welkom was. Den volgenden dag, voor het kasteel, onder hetwelk eenige *Arabische*, *Perzische* en *Indische* vaartuigen lagen, het anker geworpen hebbende, verscheen er een beambte aan boord, die het *Hollandsche* schip kwam bezigtigen, en den Kapitein, namens den Gouverneur, uitnoodigde, om bij dezen het middagmaal te gebruiken.

VAN DEN BROEK wien het om verlof tot het drijven van handel te doen was, beloofde aan het verlangen van den Gouverneur te zullen voldoen.

Doch eer hij tot dat einde aan land ging, waren de *Hollanders* getuigen van een luchtverschijnsel, hetwelk hen allen met verbazing vervulde. Tegen den middag, namelijk, zagen zij eene buitengewoon donkere wolk opkomen, welke, toen zij boven hunne hoofden gekomen was, zich, in het midden, zoo gloeijend rood vertoonde, dat het was, alsof men in eenen brandenden oven zag; ook viel er op dat tijdstip een zware regen. Ondertusschen had de Gouverneur hun laten raden, dat zij onverwijld nog twee of drie ankers zouden uitwerpen. Eindelijk hield de regen op en de wolk dreef naar de zijde van *Abijssinië*. Maar de schepelingen stonden niet weinig verwonderd, toen zij nu hun schip, met eene laag van rood zand, ter dikte van een' duim, bedekt zagen. — Ten aanzien van dergelijke, onder den naam van hozen bekende, luchtverschijnselen, vernam VAN DEN BROEK, dat zij dikwijls eene menigte zands uit zee opnamen en mede voerden en daarmede somtijds geheele karavanen bedolven; als mede, dat het niet zelden gebeurde, dat er in *Arabië* mumiën gevonden werden, die geene andere waren, dan de lijken van de op die wijze verstikte menschen.

Toen VAN DEN BROEK aan wal kwam, om zich naar het paleis van den Gouverneur te begeven, vond hij er eene bende soldaten, die op hem wachtte, en hem vervolgens derwaarts geleidde. De Gouverneur, die HESSA AGA heette, ontving hem zeer vriendelijk en nam de geschenken, welke de Kapitein hem aanbood, met blijdschap aan, en dezen gevraagd hebbende, tot welke

natie hij behoorde, gaf VAN DEN BROEK hem ten antwoord: «Ik ben een *Hollander*, een onderdaan van de heeren Staten-Generaal en den Prins van *Oranje*, en ben gekomen, om handel te drijven, met die vrijheid, welke de Groote Heer, in al de landen zijner heerschappij, aan mijne landgenooten vergunt.» De Gouverneur verzekerde hem daarop, dat, wanneer zij als vrienden kwamen, zij dan ook als zoodanige zouden behandeld worden; maar gaf tevens te verstaan, dat hij zich verpligt achtte, om van een en ander eerst kennis te geven aan den Pacha van *Yemen*.

VAN DEN BROEK meende, na den maaltijd, terstond naar boord terug te keeren, en vervolgens eenige koopgoederen aan den wal te laten brengen; maar hij ontving van wege den Pacha bevel, om zich voor alsnog daarvan te onthouden en zulks eerst bij zijne terugkomst te doen, vermits eenige vreemde kooplieden hunne vrees hadden te kennen gegeven, dat de *Hollanders* gekomen waren, om zich van derzelver schepen meester te maken.

De stad *Aden* wordt tegenwoordig, door de *Engelschen*, met zeer veel zorg bewaard, dewijl zij een punt is, dat voor hunne heerschappij van het hoogste aanbelang is. Niet alleen wordt zij, door een' natuurlijken wal van vulkanische rotsen, voor een groot gedeelte, verdedigd; maar men heeft haar ook, aan de noordzijde, door eenen muur van kanteelen versterkt, terwijl eene op een eilandje gelegene ontzagwekkende citadel dit stelsel van verdediging voltooit. De bevolking der stad bedraagt niet meer dan 600 zielen; maar de *Engelsche* bezetting bestaat er uit 2000 man. Ook heeft zij eene goede artillerie, zoodat zij geacht kan worden tegen de stroopende *Arabieren* beveiligd

te zijn, die alle eenzame wandelaars, welke zich buiten de muren wagen, onbarmhartig vermoorden. Maar de *Engelschen* hebben hier vaak een' anderen vijand te bestrijden, en deze is het moordend klimaat. De regementen worden van tijd tot tijd aanmerkelijk gedund, door de koorts der keerkringen, en de soldaten van het gebruik hunner beenen beroofd, door de afgrijselijke zweren van *Yemen,* terwijl men te naauwernood, tot drank, een ongezond en brak water kan bekomen.

III.

VAN DEN BROEK *bezoekt twee andere plaatsen in gelukkig* Arabië. — *Vertrek naar* Bantam. — *Togt naar* Bouton.

Dewijl de *Hollanders* te *Aden* geene goederen mogten ontschepen, stevenden zij naar *Chihir*, op dezelfde kust, ten N. O. van *Aden*, gelegen. Zoodra zij voor die stad het anker geworpen hadden, ontvingen zij van den Koning (of *Scheik*) allerlei ververschingen, en op den 30 Augustus ging VAN DEN BROEK aan land, om een bezoek af te leggen bij den Koning. Hij werd bij uitstek vriendelijk ontvangen en zijn verzoek, om twee of drie personen van zijn gevolg aldaar, tot aan zijne terugkomst van *Bantam*, werwaarts hij verpligt was, nog vóór den regentijd te vertrekken, hem gereedelijk toegestaan. Men beschikte hem tot dat einde een goed huis; waarin hij eenen faktoor en nog twee bedienden achterliet, terwijl de *Scheik* beloofde, dit kleine kantoor onder zijne bijzondere bescherming te zullen nemen.

Alvorens naar boord terug te keeren, zond de Kapitein-Majoor den Onderkoopman derwaarts, om eenen zak met geld te halen. Bij de terugkomst geraakte de boot, in de branding, het onderste boven. De man-

schap redde zich nu wel, maar de zak met geld lag op den bodem der zee. Bij de eb stelden verscheidene ingezetenen vele vergeefsche pogingen in het werk, om het verlorene weder te vinden. Eindelijk duikelde een *Hollandsch* kwartiermeester zoo gelukkig, dat hij met den voet op den zak nederkwam en hem, tot verbazing der ingezetenen, boven bragt, die dit niet voor toevallig, maar voor wezenlijke tooverij hielden.

Nu begaf zich VAN DEN BROEK naar boord en ging naar eene andere haven, *Kissen* genaamd, omtrent 55 mijlen ten N. O. van *Chihir* en genoegzaam regt tegenover kaap *Guardafui* gelegen, alwaar sommigen stellen, dat de *Roode Zee* eenen aanvang neemt, onder zeil. Bij zijne aankomst aldaar, ging hij terstond aan land en naar het paleis van den Vorst, die hem, met een aantal krijgslieden, te gemoet kwam en naar zijn paleis geleidde. In weêrwil van dit gunstig onthaal, kon VAN DEN BROEK niet besluiten, gebruik te maken van de aangebodene vrijheid, om, even als te *Chihir*, eenige manschappen achter te laten, omdat hij bespeurde, dat de *Scheik* niet alleen één vriend der *Portugezen* was, maar daarenboven met den Pacha van *Yemen*, die het land (door SOLIMAN II veroverd) voor den Grooten Heer bestuurde, in oneenigheid leefde. Ook waren deze zijne togten slechts als proeven aan te merken en moesten hem niet uit het oog doen verliezen, dat hij nog vóór het einde des jaars te *Bantam* behoorde te wezen; zoodat hij besloot, zijn vertrek derwaarts niet langer uit te stellen.

Hij deed het eiland *Inganna* (*) aan, alwaar de

(*) *Engano*, ruim 6° Z. B. en 120° O. L.

inboorlingen allen moedernaakt gingen. Van daar de reis naar *Java* voortzettende, ontmoette hij de vier rijk geladene schepen, waarmede de Gouverneur-Generaal PIETER BOTH op reis was, om naar het Vaderland terug te keeren (*). Hij gaf aan dezen verslag van zijne verrigtingen en ontmoetingen op de kust der *Roode Zee*, van welke gewigtige ontdekkingen hij oordeelde, dat de Bewindhebbers der Maatschappij behoorden partij te trekken. Den 30 December wierp hij het anker op de reede van *Bantam*.

Bantam of *Bantan* hetwelk zooveel zegt als *Weêrspannig volk*, maakt het Westelijk gedeelte uit van het eiland *Java*. Voorheen was *Bantam* een koningrijk, doch in het begin dezer eeuw werd, door den Gouverneur-Generaal DAENDELS, de Sultan naar *Amboina* gebannen, en zijn rijk bij *Nederlandsch Java* gevoegd. Thans nog staat hetzelve onder het onmiddellijk beheer der regering en maakt het eene harer belangrijkste bezittingen uit. De bevolking, welke, in 1828, 335,101 zielen beliep, waaronder slechts 89 *Europeanen* geteld werden, wordt door tien *Europesche* ambtenaren bestuurd, van welke de Resident de voornaamste is.

Toen VAN DEN BROEK te *Bantam* aankwam, stond er de later als grondlegger van *Batavia* zoo beroemd geworden JAN PIETERSZ. KOEN aan het hoofd der zaken, en wel in de hoedanigheid van President en Directeur-Generaal van koophandel, onder het opper-

(*) Hij leed op de kust van *Mauritius* schipbreuk. Twee schepen, op een van welke zich de Gouverneur-Generaal bevond, vergingen met man en muis. Het schip stiet tegen eenen hoogen berg, die nog heden den naam draagt van *Pieter Both*.

bevel van REIJNST, den opvolger van den ongelukkigen Gouverneur-Generaal PIETER BOTH. Dadelijk werd VAN DEN BROEK, door KOEN, naar *Jacatra* gezonden, alwaar hij levensmiddelen innemen moest, ten einde die vervolgens naar de *Molukken* te brengen. Op dezen togt ontmoette hij den Gouverneur-Generaal REIJNST, en gaf dezen verslag van zijne ontdekkingen in de *Roode Zee*, waarna hij order bekwam, om het eiland *Bouton* aan te doen en aldaar eenen faktoor aan te stellen.

Het eiland *Bouton* ligt ten Zuidoosten van *Célèbes*, aan de *Boni-baai*, en behoort tot de *Saleijer*-eilanden. Het heeft eene lengte van 17 en eene breedte van 3 mijlen, en het getal van deszelfs bewoners, die *Maleijers* zijn en de *Mohammedaansche* godsdienst belijden, bedraagt 16000. Deze houden zich veel bezig met het vervaardigen van katoenen stoffen en een weefsel uit de draden van den *aloë*.

Het eiland, dat hooge gronden en vele bosschen heeft, is rijk aan voortbrengselen uit het plantenrijk, als: rijst, turksche tarwe, inlandsche aardappelen, sago, specerijen, onder welke vooral de druifvormige muskaatnoot in aanmerking komt, en zeer fraaije houtsoorten. De *rotangs* of rottingen groeijen er tegen de takken der boomen op, laten zich weder neder en klimmen vervolgens andermaal tegen dezelve op, tot eene hoogte van eenige honderd voeten. Uit het dierenrijk vindt men hier buffels, geiten en gevogelte, terwijl de zee verscheidene soorten van visch oplevert en de bij de *Chinezen* zoo hooggeachte vogelnestjes een belangrijk artikel van handel, voor de inboorlingen, uitmaken.

Hoewel wij thans geene vastigheden op *Bouton* hebben, leeft de tegenwoordige Sultan in vriendschap met

het *Nederlandsche* Gouvernement, hetwelk hem kruid en lood bezorgt, opdat hij zijn eiland tegen de zeeroovers en *Boeginesche* slavenhandelaars, die dikwijls volk uit de dorpen komen weghalen, zou kunnen beschermen. De vrees voor de roovers is oorzaak, dat de *Boutonners* veelal in de hooge binnenlanden hunne woningen hebben.

Drie jaren voor dat VAN DEN BROEK dit eiland bezocht, had de Maatschappij, met den Koning van *Bouton*, een verdrag aangegaan en aldaar eenen faktoor, met name GREGORIUS CORNELISSEN geplaatst, die er eenen steenen pagger had aangelegd, welke men echter spoedig weder moet verlaten hebben; want VAN DEN BROEK vond de vesting zonder bezetting, en, niettegenstaande hij, door den Koning, zeer vriendelijk ontvangen werd, oordeelde hij, dezelve onbezet te moeten laten. — De inwoners leefden destijds in eene gedurige vrees voor een' grooten krokodil, die elken nacht uit de rivier kwam en reeds verscheidene menschen en huisdieren verslonden had.

IV.

Vertrek van Bouton. — *Komst te* Amboina, — *Beschrijving der* Ambonsche *eilanden.*

Zonder dus iemand van de zijnen achter te laten, verliet VAN DEN BROEK het eiland *Bouton* en wierp, op den 6den Augustus 1615, het anker op de reede van *Amboina,* van welk eiland, als zijnde het voornaamste der *Ambonsche* eilanden, die twaalf in getal zijn en eene onzer gewigtigste bezittingen beoosten *Java* uitmaken, wij onzen lezers vooral eenige aardrijkskundige bijzonderheden moeten mededeelen.

Het eiland *Amboina* ligt onder 3° 41′ 4″ Z. B. en 145° 47′ O. L., en heeft de opene zee ten Zuiden, het eiland *Ceram* ten Noorden, de eilanden *Oma, Honimoa* en *Noussa-Laoet* ten Oosten en *Boero* ten Westen. Eigenlijk bestaat het eiland uit twee schiereilanden, welke beide dezelfde landengte (de pas van *Baguela*) hebben, die niet boven de 360 roeden breed is. Het grootste en Noordwestelijke dezer schier-eilanden, dat eene lengte van 8½ mijl en eene breedte van 2½ mijl heeft, heet *Hitoe,* en het kleinste en Zuidoostelijke, hetwelk 5 mijlen lang en 2 mijlen breed is, *Leijtimor.*

Hoewel het eiland *Amboina* over het geheel berg- en rotsachtig is, is het bij uitstek vruchtbaar, doch zeer onderhevig aan aardbevingen, die er menigmaal verschrikkelijke verwoestingen aanrigten. Inzonderheid was dit met die het geval, welke den 1 November 1835 begon, en, met korte tusschenpoozingen en vervolgens afnemende, ruim twee maanden aanhield. Het vernieuwde hoofd van het fort *Victoria* werd daarbij geheel vernield, terwijl in het fort zelf verscheidene menschen omkwamen. Ook stortte het *Chinesche* kamp grootendeels in, en spleet het gebergte op de kust van *Hitoe* op verschillende plaatsen vaneen, ten gevolge waarvan, in de valleijen, eenige tuinen, welke met vrucht- en andere nuttige boomen beplant waren, door de nedergestorte kruinen bedolven werden. De *Moorsche* tempels leden zooveel schade, dat zij niet meer voor het gebruik geschikt waren, en vele woningen werden ten eenenmale in puinhoopen veranderd. De Zuid- en Zuidwestkant des eilands bleef nogtans van dit onheil verschoond, vermits de schokken, in die rigting, minder hevig waren.

Onder de voortbrengselen van dit eiland is de kruidnagel het belangrijkste, van welk product er jaarlijks eene hoeveelheid van 250,000 en somtijds wel van 300,000 Ned. ponden gewonnen wordt. — De kruidnagelboom heeft eene hoogte van 25—30 voet, een' regten harden stam, eene wijduitgestrekte kruin, horizontale takken, welriekende bloemen en roodbruine en zwarte vruchten. In grootte en gedaante komt hij wel overeen met den laurierboom, en groeit het best in een' droogen en warmen grond. In die oorden, waar hij aan hevige stormen is blootgesteld, laat men hem niet hooger dan 10 of 12 voet opschieten. In het

einde van de maand Maart komen er aan de einden zijner takjes trossen van witte bloemknoppen, die vervolgens de gedaante aannemen van nagelen en *kruidnagelen* genoemd worden, om den sterken geur welken zij van zich afgeven. Nadat men deze bloemknoppen groen geplukt heeft, droogt men die eerst in den rook en daarna in de zon, waardoor de nagelen eene bruine kleur verkrijgen. Men laat ook eenige vruchten aan den boom hangen, welke omtrent een duim dik worden, en zich met eene zwarte en harde gom vullen, die eenen geurigen en bij uitstek aangenamen smaak heeft. Eigenlijk worden deze vruchten, die men *moeren* noemt ter voortplanting gebezigd, waardoor men na vijf of zes jaren reeds vruchtdragende boomen bekomt. De inzameling geschiedt van October tot December, na welken tijd de nagelen *moeren* worden, die de *Javanen* nu wel hooger achten, omdat dezelve sterker en meer doorvoed zijn dan de kleinste; maar de *Europeanen* keuren de laatstgemelde voor de beste.

Rijst wordt er weinig geteeld. Dit voorname voedingsmiddel bekomen de *Amboïnezen* van *Java*. Maar koffij en indigo kweekt men er met goed gevolg aan: ook heeft men er veel groenten en vruchten, als: kokosnoten, oranjeappelen, enz.

De hoofdstad *Ambon* ligt op *Leytimor*, en is de zetel van den Gouverneur der *Moluksche* eilanden. Zij heeft eene lengte en eene breedte van een half uur gaans en vormt een' langwerpigen driehoek. De straten zijn regt en breed, doch niet geplaveid, en maken, met de wegen en paden, die aan weêrszijden met boomen beplant zijn en aan welke fraaije lusthoven en tuinen grenzen, een zeer bevallig geheel uit. Men schat hare bevolking op 15,000 zielen, onder welke

5000 slaven geteld worden. De ligging der stad aan de groote baai *Leytimor* en op eenen langzaam rijzenden grond, naar den kant van het gebergte *Soya*, zet aan dezelve ook niet weinig bekoorlijkheid bij, hoewel zulks op de reede niet zigtbaar is, vanwaar zij zich juist niet gunstig voordoet; omdat men hare voornaamste gebouwen, of andere voorwerpen, welke opmerking verdienen, niet zien kan. Nog heeft het eiland, op de kusten, verscheidene aanzienlijke dorpen, bij welke eenige blokhuizen gelegen zijn; de voornaamste zijn: *Middelburg*, op de landengte, *Larika*, *Hitoe*, *Lama* en *Hila*.

Hoewel de hoofdstad, van de reede gezien, slechts het voorkomen van een visschers dorpje heeft, doet zich het eiland allezins fraai en bekoorlijk op. Over het geheele eiland strekken zich hooge met groene besschen bedekte bergen uit, welker kruinen met donkere wouden van zware boomen prijken, terwijl aangename vlakten, welke benevens de talrijke bosschen, die haar omringen in bekoorlijk lentegroen gedost zijn. Op de minder steile afhellingen der naastbijgelegene bergen rust het oog met welgevallen op de kudden van grazend vee en de groepen van landlieden, die men hier en daar verspreid ziet, en dit verheven tooneel op eene aangename wijze verlevendigen. Ongemeen schilderachtig is ook de ligging van het buitenverblijf des Gouverneurs, het hooggelegene *Batoe Gadja*. Maar een der aangenaamste gedeelten van het eiland maken de zoogenaamde klappertuinen uit, welke fraaije boomgaarden van kokosboomen zich op de lagere berghellingen langs de zee uitstrekken, en aan het uiterste Westelijke einde gelegen zijn.

Onder de voornaamste riviertjes van *Amboina* telt men den *Olifant,* welken de Stad ten Westen, en den *Waij-Tomo,* dien zij ten Oosten heeft, benevens den *Alla,* den *Nitoe* en meer andere, welke van de hooge bergkruinen afstortende, menigen bruischenden waterval vormen, en eindelijk naar de vruchtbare dalen vlieten.

De *Ambonsche* eilanden zijn allen zeer rijk in allerlei soorten van hout, waaronder het *Kajoebissi* of ijzerhout, van hetwelk vele *Europeanen* tafelbladen uit één stuk hebben, waaruit blijkt, dat de boom, die dit hout oplevert, ongemeen zwaar is. Dit is ook met vele andere boomsoorten het geval, welke uit dien hoofde uitmuntend geschikt zijn voor den scheepsbouw. De *Gabà-gaba* is eene zeer ligte houtsoort, en uit de bladeren van den *Kajoepoetik* (wit hout) stoken de *Amboinezen* eene soort van olie, welke zij tot genees- en heelmiddel gebruiken; inwendig gebruikt, bevordert zij ongemeen de uitwaseming. Ondertusschen is de *Sago*-boom de voornaamste plant dezer eilanden, omdat het merg van denzelven, hetwelk zich onder den schors bevindt, het hoofdvoedsel der inwoners uitmaakt. Deze moeten echter, ter bekoming van hetzelve, den boom nedervellen, en dien in stukken van 5 en 6 voet lengte verdeelen, waarna hij hun overvloed van voedsel verschaft, hetwelk zij, na eene geringe bereiding, gebruiken kunnen. (*) De inzameling der *Sago* kost hun

(*) Elke boom levert van 2 — 400 pond meel op, en men heeft berekend, dat van hetgeen een zevende gedeelte van een' bunder met *Sago* bezet, zich veertien menschen een jaar lang voeden kunnen, terwijl de andere gedeelten gerekend worden voor de jaren ge-

dus weinig moeite, en bovendien plant de boom zich van zelven voort. Van daar, dat zij zich op den rijstbouw zoo weinig toeleggen, hoewel dit produkt anders een geliefkoosd voedsel voor hen is. Overigens brengen deze eilanden andere gewone *Indische* vruchten voort. Ook zouden, volgens het oordeel van deskundigen de theeboom hier, zoowel als op *Java*, met voordeel kunnen worden aangekweekt.

Uit het Dierenrijk vindt men er buffels en paarden, doch meer wilde varkens en herten, en eene menigte fraaije vogelen, als: papegaaijen, paradijsvogels, loerries, kakatoes, parelhoenders, kroonduiven, enz. Onder de schelpdieren is de schildpad het voornaamste: de inboorlingen vangen hem, door hem het onderste boven te werpen. Men vindt er ook eenige soorten van slangen, onder welke sommige vergiftig zijn. De Zee levert den eilanderen overvloed van visch.

Meest al de eilanden, welke tot de Landvoogdijschap van *Amboina* behooren, hebben op het eerste gezigt, een woest en wild aanzien. Aan alle zijden ziet men zich omringd van hooge bergen, wier kruinen somtijds met wolken zijn omhuld. Hier vindt men onvruchtbare rotsen op elkander gestapeld en ginds ontdekt men akelige holen. Wendt men het oog naar eene andere zijde, dan wordt men met zekere huivering bevangen, bij het aanschouwen van de ondoordringbare wouden, welke oorzaak zijn, dat in de naastbijgelegene diepe dalen eene altijddurende duisternis heerscht, terwijl

---

durende welke de boom zijn wasdom herneemt. De geknotte tronk van den *Sago*-palm groeit binnen zeven jaren weder tot volle rijpte op, zoodat hij op nieuw zijne dienst den menschen aanbiedt.

men bijna niets hoort, dan het geraas van het water, dat van de bergen stroomt en, vooral in den regentijd, of Oost-*mousson*, met een verschrikkelijk gedruisch in zee stort. Desniettegenstaande vinden de beminnaars van trotsche natuurtooneelen het verblijf op deze eilanden uiterst aangenaam. Menig vreemdeling, die hier tot het begin van den West-mousson, of het drooge jaargetijde, vertoefde, aanschouwde, met verrukking, die hooge bergen, wier hellingen met Sago- en kruidnagelboomen zijn bedekt; — die altijd groene wouden, met derzelver fraaije boomen, welke onderscheidene keurige houtsoorten opleveren; — die ongemeen vruchtbare dalen; — die rivieren met water, zoo helder als kristal; ja zelfs, die rotsen en holen, daar deze, als het ware, de schaduwen vormen van een tafereel. Deze menigvuldige, verschillende voorwerpen moeten dus wel de bekoorlijkste landschappen der wereld uitmaken. Ook wordt door geloofwaardige Schrijvers verzekerd, dat de Lucht op deze eilanden zeer gezond is, schoon men er, behalve aan de reeds genoemde aardbevingen, aan zware regens is blootgesteld, welke inzonderheid gedurende de Oost-mousson, die in Mei begint en in September eindigt, eenige weken onophoudelijk en loodregt nedervallen, hetgeen, indien de eilanden eenen vlakken kleigrond hadden, voor het plantenrijk allerschadelijkst wezen zoude; doch zulks is hier het geval niet, zijnde de gesteldheid van den grond van dien aard, dat het overvloedige water, deels door de riviertjes, die kronkelend van het gebergte vlieten, in zee geleid en deels in de dorstige velden trekt, welke uit zeer poreuse aarde bestaan. Opmerkelijk is het, dat de regentijden op deze eilanden zoo verschillend zijn. Wanneer het op *Amboina* regent, is

het op *Bouro*, *Manipa* en andere Westwaarts gelegene eilanden schoon weder, en op het eiland *Houwamohel* heeft men gelijktijdig in het Westen de drooge mousson, en in het Oosten den regentijd, even als op het Westelijk Schier-eiland van *Oostindië*. Deze regentijd wordt menigmaal door hevige stormen gekenmerkt, maar in het drooge jaargetijde, dat met November eenen aanvang neemt en mede vijf maanden duurt, heeft men ook dikwijls aardbevingen. In de maanden April en October zijn er de winden veranderlijk. De vaste Ooste- en Zuidoostewinden brengen regen, en die, welke gedurende het drooge jaargetijde uit het Westen en Noordwesten waaijen, droogte aan, hoewel zij de hitte aanmerkelijk temperen, welke anders ten eenenmale onverdragelijk zou wezen. Van negen ure des voor- tot vijf ure des namiddags is deze het sterkste; maar dan wordt de lucht aanmerkelijk bekoeld, door de zeewinden en den overvloedigen dauw, die des avonds valt. Nogtans is de zware hitte oorzaak, dat de rivieren opdroogen, oude boomen sterven en er scheuren in den grond ontstaan, die somtijds eene diepte hebben van twintig voet. Dan hebben de kruidnagelboomen ook bijzonder veel te lijden, dewijl deze het beste tieren in eenen vochtigen grond. In de drooge jaargetijden heeft men dikwijls zeer zware onweders, waardoor somtijds de stammen der zwaarste boomen gekliefd worden. Over het algemeen zijn de aardbevingen, welke in den regentijd, die op eene buitengewoon zware hitte volgt, plaats hebben, de verschrikkelijkste.

Het getal der inwoners dezer eilanden begroot men op 45000, van welke 22000 *Protestantsche* Christenen zijn: onder deze laatsten bevinden zich echter

slechts 280 *Europeanen*; ook vindt men er eenige *Chinezen*. De inboorlingen zijn deels afstammelingen van *Maleijers* of van *Javanen* en deels *Alfoeren* of Bergwilden, van welke het grootste getal het eiland *Ceram* bewoont, en die van de bewoners der kusten geheel onderscheiden zijn. De eerste zijn van eene middelbare gestalte en over het algemeen mager. Zij hebben regelmatige gelaatstrekken, eenen welgevormden neus en eene bruingele kleur. Onder de mannen vindt men er eenigen; die men fraai zou kunnen noemen, en sommige vrouwen zijn niet van bevalligheid ontbloot. Doch zij zijn van nature vadsig en lui. Van daar, dat de grond - zoo weinig oplevert en zij geene andere vruchten ter markt brengen, dan dezulke, welke de natuur, in overvloed en als van zelve, voortbrengt, als: kokosnoten, pisang-wortelen, watermeloenen, bamboes en amandelen en andere vruchten, benevens hoenders, eijeren en ook bloemen.

De handel wordt door de vrouwen gedreven, die ook al het huiswerk verrigten. Wanneer zij hare kruiken, in de rivieren met water gevuld hebben, zetten zij die op het hoofd en klimmen zoo de bergen op en af, zonder een' druppel te storten. De mannen houden zich, buiten den oogst der kruidnagelen, gedurende welken ieder de handen uit den mouw moet steken, met niets anders dan met het houthakken en de visscherij bezig, en zullen overigens en zonder dwang, niets doen of leeren, hetwelk eenige inspanning van ligchaam of geest vereischt; zoodat het niet te verwonderen is, dat men onder deze menschen zoo bijzonder weinig handwerkslieden aantreft. Van den krijg zijn zij echter minder afkeerig, hoewel de *Hollanders*, die hen, van tijd tot tijd, in den oorlog

gebruiken, hen voor slechte soldaten houden. Nogtans kan men sommigen hunner geene dapperheid ontzeggen en is het wel gebeurd, dat zij der Maatschappij daardoor belangrijke diensten bewezen.

De *Amboinezen* zijn uiterst bijgeloovig; zelfs zij, die tot het Christendom zijn overgegaan, zijn er gansch niet vrij van, schoon deze, in dat opzigt, veel omzigtiger zijn.

Zeer dikwijls worden onder de *Amboinezen* gastmalen gegeven, welke in gewone en buitengewone worden onderscheiden. Tot de laatste behooren die, welke bij hunne huwelijken, begrafenissen, het doopen hunner kinderen, enz., gehouden en waarop al de bloedverwanten genoodigd worden, die echter gehouden zijn, ieder een geschenk mede te brengen, hetwelk zij in groote koperen schotels, door hunne slaven laten dragen, op zulk eene wijze, dat, niettegenstaande dezelve met een geborduurd stuk lijnwaad gedekt zijn, zij door elk gezien kunnen worden, en, om aan dezen optogt de meeste plegtigheid bij te zetten, moeten de slaven allen achter elkander gaan. Vele *Amboinezen* offeren aan deze gastmalen zoo veel op, dat dezelve schadelijk worden voor hunne welvaart. Een der hoofdschotels, op deze gastmalen, is een varkenskop, versierd met bloemen en met een limoen in den bek. Deze schotel wordt geplaatst voor zulke personen, wie men de meeste achting wil bewijzen. Ook van een' visch, wanneer die mede een der geregten uitmaakt, wordt de kop aan den Koning of den aanzienlijksten der gasten aangeboden, die den eernaam van *kapalakin*, dat is: *het hoofd van den visch*, bekomt. Nadat deze van den kop gegeten heeft, geeft hij het overschot aan hen, die naast hem zitten.

Het vleesch van schildpadden behoort mede tot de geachtste spijzen dezer eilanders, gelijk ook eene soort van kleine mosselen, *bacassam* genoemd, welke op alle maaltijden gevonden worden. De kokos-olie gebruiken zij in de plaats van boter, met welke zij, versch zijnde, zeer veel overeenkomst heeft. Ook heeft hun brij van sago-meel, in warm water geweekt, veel van onzen brij van boekweit, en is eene van hunne grootste lekkernijen: zij eten denzelven met twee stokjes. De *Amboiners* zijn ook groote liefhebbers van wild, vooral van hertenvleesch, hetwelk zij in de zon laten droogen. Gevogelte wordt zelden anders dan op gastmalen gegeten, waar het dan, óf met kokos-olie gestoofd of gebraden, óf met knoflook gekookt, opgebragt wordt. Nog vindt men op hunne gastmalen gekookte wortelen en moeskruiden, en altijd *canari*, eene soort van amandelen, welke zij met zout eten. Het suikerriet wordt in kleine stukjes gesneden, die zij uitzuigen. Hun gewoon brood is dat van sago-meel, schoon men op alle gastmalen ook brood van rijst-meel heeft, hetwelk zij bij voorkeur bij visch gebruiken. Terwijl de vrouwen zich met de keuken bemoeijen, wordt de tafel door mannen bediend, die, voor elk der gasten, een' grooten bak, met verscheidene kleine schotels, gevuld met allerlei soort van spijzen, op de tafel zetten, en nadat deze zich daarmede verzadigd hebben, laten zij het overschot door hunne slaven wegnemen en naar hunne woningen brengen.

De gewone drank der *Amboinezen* is bron- of stroom-water, hetwelk, in *Indië*, nergens beter, dan op de *Ambonsche* eilanden wordt aangetroffen. Den wijn, dien zij gebruiken, trekken zij uit een' boom, welke eene vrucht voortbrengt, die den naam van *towak* of

siri draagt. Ook hebben zij nog eene andere soort van wijn, welke, in smaak, met den alsemwijn veel overeenkomst heeft, en druipt uit een' anderen boom, die *Sanguweer* genaamd wordt. Hunne sterke dranken zijn de *arak* en de *brom*, uit rijst gestookt. Van thee of koffij maken zij weinig gebruik; de eerste wordt alleen geschonken, wanneer zij van *Hollanders* bezoek ontvangen.

Hunne gastmalen worden altijd met spel, zang en dans besloten. Zij hebben onderscheidene soorten van trommen en dansen stipt op de maat, welke daarop geslagen wordt, en wel zoo vlug, dat men er zich inderdaad over verwonderen moet. Ook zou het moeijelijk vallen, om, door eene beschrijving, een goed denkbeeld te geven van hunne vreemde sprongen, hunne zonderlinge buigingen en de verwonderlijke houding, die zij van tijd tot tijd aannemen. Bij deze dansen worden, zoowel door de vrouwen als door de mannen, liederen gezongen, welke de geschiedenis van hun land, den lof hunner helden en de goede daden hunner voorouders behelzen. Elke volzin dezer liederen eindigt met den klank e-eeee-e-eeee en de laatste met ô-oooo-ô, waarbij dezelfde toon wordt aangehouden. Deze deun zingen zij ook in hunne vaartuigen, en dan roeijen zij volkomen naar de maat van dit gezang.

De huizen der *Amboiners* zijn van ééne verdieping, sommige van planken, andere van de takken van den sago-palm. Hun inboedel heeft mede weinig waarde, bestaande hun huisraad slechts in eenige banken om op te rusten, eenige matten om op te zitten, een' koperen bak voor hunne pisang, eene koperen lamp, een paar doozen van *nipa*-bladeren, met witte schel-

pen bezet, en eenige groote kokers van bamboes. Hunne tafellakens en borden zijn pisang-bladeren, welke telkens met versche verwisseld worden, en hunne lepels vervaardigen zij van de schalen der kokosnoten.

Met uitzondering van de helmen, schilden, houwers en werpspiesen, verdienen de overige voorwerpen, die men in hunne huizen ziet, geene opmerking. Men treft er, ja, eenige woningen aan, die vrij net en eenigzins op de *Hollandsche* manier gemeubileerd zijn, maar derzelver getal is zeer gering.

De kleeding der mannen, bestaande in een bovenkleed en eenen broek, zijn van ligt of donker blaauw katoen of eenige andere stoffen, welke zij echter zelven niet vervaardigen, maar van *Java* en *Bengalen* bekomen. De vrouwen dragen, in huis, eene soort van rok, zonder plooijen, en die aan de beide zijden open, en bij haar midden aan een klein onderkleed vastgehecht is. Uitgaande, hangen zij eene soort van mantel over den linker schouder. Haar bovenkleed, kabaai, is eene soort van borstrok, met naauwe, lange mouwen, maar die ruim om het lijf hangt en van voren een weinig open is. Het onderscheid der kleeding van de aanzienlijken en geringen, bestaat enkel in de hoedanigheid der stoffen. De *Mohammedaansche Amboinezen* onderscheiden zich van hunne Christen-landgenooten, die schoenen en eenen hoed van *Europeschen* vorm en ook doorgaans kleederen van zwart katoen dragen, door een' hoofddoek, welke bij wijze van tulband door hen gedragen wordt.. De vrouwen der *Christen-Amboinezen* gebruiken geen hoofddeksel, maar houden haar gitzwart haar, door middel van een' grooten knoop, achter aan het hoofd bijeen.

De Christenen zullen nimmer met de *Mohammedanen*

eene vertrouwelijke vriendschapsverbindtenis aanknoopen, hoewel zij in sommige districten van *Amboina* vreedzaam en in goede verstandhouding, in eene en dezelfde kampong, leven.

De inlandsche hoofden stellen er eene eer in, op de *Europesche* wijze gekleed te gaan; van daar, dat zij zich met ouderwetsche rokken van licht gekleurd laken en met lange broeken van rood gestreept katoen opschikken, waarbij zij dan eenen vilten hoed en schoenen dragen, maar geene kousen (*).

De *Alfoeren* zijn over het algemeen, kloeker, zwaarder en sterker, maar tevens woestêr en wreeder. Een breede en dikke gordel, met strepen van onderscheidene kleuren, welken zij om hun midden dragen, maakt hunne gansche kleeding uit. Hun hoofdhaar binden zij, met een koord, aan hetwelk zij kleine witte horentjes rijgen, om eenen kokosnoot-dop, waarmede zij het hoofd dekken. Somtijds hechten zij het ook aan eene soort van kamkoker. Daarenboven versieren zij deze zonderlinge muts met drie of vier vederbossen, welke zij den eenen boven den anderen plaatsen. Maar zij achten zich op het fraaist uitgedost, wanneer zij hunne armen en knieën met boomtakjes versierd hebben.

De sago is voor hen eene lekkernij. Hiervan maken zij eenen dikken brij, dien zij, in bamboes, op reis medenemen en koud nuttigen. Zij gebruiken ook rijst en hertenvleesch, hoewel zij slangen, ratten, kikvorschen en ander kruipend gedierte niet versmaden. Op

(*) In J. Olivier's, *Land- en Zeetogten in Neêrlands Indiën*, vindt men aangaande *Amboina* en de *Amboinezen* uitvoerige berigten.

gastmalen onthalen zij elkander op sanguweer; maar anders is water hun gewone drank. In plaats van bedden bedienen zij zich van bamboeshorden, waaronder zij somtijds een weinig vuur leggen; want in hunne gebergten zijn de nachten dikwijls zeer koud.

Zij hebben hunne eigene opperhoofden, die Radja's genoemd worden, doch zijn, gelijk de overige *Amboinezen*, regtstreeks aan de *Nederlandsche* regtbanken onderworpen.

V.

Aankomst te Banda. — *Eenige aardrijkskundige bijzonderheden, betrekkelijk de* Banda-*eilanden.*

Pieter van den Broek vertoefde slechts twee dagen op de reede van *Amboina*, omdat hij zich bij de vloot van Gerard Reijnst moest voegen, die met elf schepen naar de *Bandanesche* eilanden vertrokken was, ten einde de trouwelooze *Bandanezen*, die telkens het handelverbond, door hen met de *Nederlanders* gesloten, verbraken, met geweld tot onderwerping te brengen. Op denzelfden dag, dat de vloot *Amboina* verliet, had er eene geweldige uitbarsting plaats gehad van den vuurberg (*Goenong-api*), hoedanige gedurende de laatste zeventien jaren zeer menigvuldig waren geweest. Thans had hij zoo veel vuur, groote uitgebrande steenen en asch uitgeworpen, dat zelfs het geschut van het fort daarmede bedekt en onbruikbaar geworden was; zoodat de *Nederlandsche* bezetting zich nu buiten staat bevond, om zich tegen de inboorlingen te verdedigen en dus in het grootste gevaar zou gekomen zijn, indien de vloot niet ware komen opdagen. Bij het naderen van den oever, zag van den Broek eene menigte zware steenen, welke de berg in zee

geworpen had, op het water drijven, van welke sommigen wel een vadem lang waren, en zoo veel kleinere brokken, dat men werk had om er met de sloepen door te komen. Kort bij den oever was de zee nog kokende en hare oppervlakte met door de hitte bekeeuwde visschen, als het ware, bedekt.

De Gouverneur-Generaal REIJNST zond hem en ADRIAAN VAN DER DUSSEN, die de onderneming besturen moest, naar *Poelo-Aij*, ten einde dit eiland te bemagtigen. Hoewel deze onderneming aanvankelijk wel gelukte, was de uitslag derzelve, voor de *Nederlanders*, die zich wat te spoedig tot rust begeven hadden, en op nieuw door de *Bandanezen* aangevallen werden, zeer ongelukkig. De vesting werd, namelijk, van de landzijde, door de *Bandanezen* ingenomen, die nu de pakhuizen vol rijst, specerijen en kleederen in brand staken, en de onzen noodzaakten, om op den derden dag het eiland op eene schandelijke wijze te verlaten.

Daarna moest VAN DEN BROEK nog verscheidene togten in de *Molukken* doen, en vervolgens vertrok hij, op *de Middelburg*, naar *Java*. Doch alvorens onzen reiziger op zijne verdere togten te vergezellen, zullen wij ons eenige oogenblikken bezig houden met de beschouwing der *Banda*-eilanden, welke in 1621 door den dapperen KOEN veroverd werden en sedert dien tijd tot 1795 aan *Nederland* gebleven zijn, toen zij, bij de eerste opeisching, door den Gouverneur VAN BOEKHOLTZ aan de *Engelschen* werden overgegeven. Deze gaven dezelve, in 1802, na den vrede van *Amiens*, aan ons terug, namen ze in 1810 ons weder af, maar stelden ons, in 1814, andermaal in het bezit derzelve, en sedert dien tijd zijn wij in het vreedzaam bezit dezer eilanden gebleven.

Deze eilanden-groep, welke somtijds, kortheidshalve, enkel *Banda* genoemd wordt, bevat tien eilanden, en ligt in den Zuidelijken Molukschen Archipel, tusschen 3° 50′ en 4° 40′ Z. B., en tusschen 146° en 148° O. L. en 38 mijlen ten Zuidoosten van *Amboina*. Van deze tien eilanden zijn er zes bewoond, die te zamen 6000 inwoners hebben, onder welke men, in 1828, 1600 slaven telde. *Neira*, ook *Banda-Neira* genoemd, is het voornaamste derzelve en de zetel van den Resident; ook hebben andere ambtenaren hier hunne woning. De lengte van hetzelve bedraagt slechts drie kwartier en de breedte niet meer dan een kwartieruur gaans. *Nassau* en *Belgica* zijn deszelfs voornaamste forten en liggen, het eerste op de Westelijke kust des eilands, nabij het strand, en het laatste ten Noorden van daar, op eenen tamelijk hoogen heuvel. Om de roovers uit het land der *papoes*, die vroeger wel eens op dit eiland durfden landen en geheele Kampongs plunderden, in ontzag te houden, heeft men op de Oostzijde des eilands eenige batterijen aangelegd.

De stad *Banda* ligt ten Oosten van het fort *Nassau* en onder het geschut der beide forten. Zij heeft slechts drie groote ongeplaveide straten en omtrent tachtig huizen, die, uithoofde van de menigvuldige aardbevingen, waaraan deze eilanden onderhevig zijn, meest allen van hout zijn gebouwd, slechts éëne verdieping hebben en met atap, of de bladeren van den sagopalm gedekt zijn. De muskaatnootperken liggen in het binnenland, en kunnen jaarlijks 1000 N. ponden foelie en 4000 N. ponden muskaatnoten opleveren. Vroeger waren de eigenaars dier perken verpligt, de voortbrengselen derzelve op de werf, ten Westen van het

fort *Nassau*, te brengen, ten behoeve van de regering; maar de Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN heeft in 1824, in dit opzigt, voor die menschen in het bijzonder, en voor de bevolking in het algemeen, heilzame veranderingen ingevoerd.

Door den invloed van den nabij gelegenen grooten vuurberg (*Goenong-Api*) heeft *Neira* eenen niet zeer vruchtbaren grond. Ook is er het luchtgestel, vooral bij de uitbarstingen van den vuurberg, ongezond. De schepen vinden, tusschen dit eiland en *Banda*, eene veilige reede en kunnen de beide gaten, ten Oosten en ten Westen, doorzeilen.

Ten Zuidoosten van *Neira* ligt het eiland *Banda*, hetwelk ook wel *Groot-Banda* en, naar deszelfs oude hoofstad, *Banda-Lonthoir* genaamd wordt. Het is in vier districten verdeeld: *Lonthoir*, *Oerien*, de *Binnenkust* en *Celam*, heeft eene lengte van twee uren en eene breedte van niet meer dan een half uur gaans; nogtans is *Banda* het grootste eiland van de geheele groep.

Behalve aan de Westzijde, alwaar het langzaam lager wordt, is dit eiland zeer hoog en bergachtig. Aan de Noordwestzijde vindt men, bij het strand, eene batterij, welke, met die van het tegenoverliggende *Goenong-Api*, den ingang der gaten bestrijkt. Voor *Banda* ligt eene groote zandplaat, welke men met klein vaartuig moet overvaren, om aan het strand te komen. Hier bevindt men zich aan den voet eens bergs, wiens kruin men bereiken kan langs 313 breede treden, welke in den berg zijn uitgehouwen. De Negorij *Lonthoir* ligt in het hangen van dezen berg en strekt zich tot op zijnen kruin uit, vanwaar, Oost- en Westwaarts, twee lange straten loopen, van welke de laatste

aan eene zeer steile helling van den berg eindigt. Van daar kan men, in de verte, de eilanden *Ai* en *Rhun* zeer goed onderscheiden, terwijl men beneden zich, in zee, eene groote rots ontwaart, welke den naam draagt van *rots der Hollanders*, omdat deze, in de eerste tijden van hunne komst aan deze eilanden, tot hiertoe door de *Bandanezen* vervolgd werden. Aan de Oostzijde van den trap ligt het fortje *Hollandia*, en nabij hetzelve stond eertijds een kerkgebouw, hetwelk, benevens vele andere gebouwen en notenmuskaatboomen, in 1778, door de uitbarsting van den grooten vuurberg (*Goening-Api*) en eenen verschrikkelijken orkaan, voor het grootste gedeelte verwoest werd; maar, in 1824, heeft de Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN hetzelve tot een hospitaal doen inrigten. Aan dien kant is het eiland verder met bosschen bezet. Maar naar het Noorden en Zuiden is de grond in onderscheidene notenmuskaatperken verdeeld. Dit geschiedde reeds in 1628, door den resident PIETER VALK, waarna de eigenaars van deze afgeperkte landen perkeniers genoemd werden. Doch van tijd tot tijd zijn deze perken het eigendom van *Europeanen* of derzelver verbasterde afstammelingen geworden, die, het eene jaar door het andere, ruim 70000 Ned. ponden foelie en 280000 Ned. ponden muskaatnoten kunnen inzamelen. Behalve de reeds genoemde fortjes heeft men er Oostwaarts het fortje *Dender*, ten Zuiden *Waaijer* en meer Westwaarts *Oerien*, schoon de kust, aan deze zijde van het eiland, van nature zoo sterk is, dat zelfs de ligte vaartuigen er niet dan met moeite kunnen landen.

Goenong-Api, of de vuurberg, is een klein eiland, dat niet meer dan eene halve mijl in den omtrek

groot is, en enkel uit den vuurberg bestaat, die eene hoogte heeft van 559 schreden. Het wordt van *Neira,* door het zoogenaamde *Zonnegat,* hetwelk bij den Westelijken hoek van het laatstgenoemde eiland slechts een steenworp breed, doch diep genoeg is voor de schepen, gescheiden. De zeeëngte tusschen *Neira* en *Groot-Banda* en bekend onder den naam van het *gat van Banda,* is meer dan tweemaal zoo breed.

De *Goenong-Api* is een der vreeselijkste vulkanen van gansch *Indië,* wiens uitbarstingen vele verwoestingen hebben aangerigt. Dikwijls werden deze van aardbevingen en overstroomingen vergezeld, die de naastbij gelegene eilanden schier verzwolgen. De straten van *Neira* zijn weleens, ter dikte van drie voet, met asch bedekt geweest, en het water is somtijds tot zulk eene verbazende hoogte gestegen, dat eene menigte huizen wegspoelde, terwijl de vuurberg ontzaggelijke, gloeijende rotsbrokken uitwierp, van welke sommige hoog in de lucht gevoerd werden, en westwaarts in de zee nedervielen, en andere, den berg afrollende, zware boomen omver wierpen, en het kreupelhout in brand staken. In het laatst der zeventiende eeuw (van 1690—1696) heeft deze berg zes achtereenvolgende jaren, schier zonder tusschenpoozing, vuur gebraakt en steenen uitgeworpen. In dien tijd zijn dan ook de vruchten, die op het eiland gevonden werden, onder de asch bedolven. Op het fortje, waarvan wij reeds melding maakten, en hetwelk den naam draagt van *Kijk in de Pot,* is eene kleine bezetting, en aan den voet des bergs wonen eenige slaven. Op dit eiland vindt men veel wilde zwijnen en koeijen, benevens slangen van eene buitengewone grootte, die niet alleen vogels verslinden, maar zelfs kalveren, ja

somtijds menschen aanvallen en dooden. De grond, die meerendeels uit lava bestaat, is, uit dienhoofde, niet zoo vruchtbaar, als die der andere eilanden, van welke echter *Poelo-Aij* het bekoorlijkste is.

Poelo-Aij of *Poelo-Waij* ligt nagenoeg drie mijlen West ten Noorden van *Neira* en West van *Banda*, en is een mijl lang, niet heuvelachtig en rijk in allerlei voortbrengselen uit het plantenrijk. Inzonderheid vindt men er vele notenmuskaatperken en kapakboomen. Uit zee gezien, heeft dit eiland een zeer schilderachtig voorkomen. Bij schoon weder is een pleiziertogtje van *Neira* naar hetzelve hoogst aangenaam; maar bij eenen matigen wind staat de zee hier reeds vrij hol en wordt het, voor kleine vaartuigen, moeijelijk om te landen, die bovendien gevaar loopen om in de branding om te slaan. In minder dan 24 uren kan men hetzelve geheel omvaren.

In het Noorden van het eiland was, in oude tijden, eene vesting der *Bandanezen*, welke aan de landzijde open lag, doch aan den zeekant van eenen muur voorzien was. Thans vindt men op de plaats, waar deze sterkte lag, een regelmatig kasteel, de *Revenge* of *de Wraak* genaamd, in welks nabijheid eenige *Hollandsche* en *Mestiesche* ingezetenen wonen, die op het eiland hunne muskaatnootperken hebben. Men heeft hier ook veel koeijen en herten, die onder de boomen hun voedsel vinden. Aan vleesch, melk en boter hebben de inwoners geen gebrek, maar wel aan zoet water, zoodat het vee genoodzaakt is, zeewater te drinken. Voor zichzelven halen zij het versche water van *Groot-Banda*.

In onzen tijd heeft het eiland vooral daardoor eenige vermaardheid verkregen, dat het aan den tegenwoor-

digen Koning van *Anam*, die door zijne vijanden vervolgd werd, tot schuilplaats verstrekte.

Het eiland *Rhun*, 2½ mijl ten Z. W. van het eiland *Aij* gelegen, is iets langer en breeder dan het laatstgemelde, maar voor het overige nagenoeg aan hetzelve gelijk. Deszelfs bewoners, die een klein getal uitmaken, houden zich meest met de vischvangst bezig.

Het laatste en kleinste der zes bewoonde eilanden is *Rosingain*. Het ligt omtrent 3 mijlen ten Zuidoosten van *Groot-Banda* en is over het geheel zeer bergachtig. Onder de voortbrengselen uit het plantenrijk is er de bamboes het voornaamste. Het levert ook goede aarde op ter vervaardiging van tigchelsteenen, en de inwoners, wier getal almede gering is, hebben er evenmin als die van *Poelo-Rhun* gebrek aan zoet water. Beide eilandjes zijn ook van een fortje voorzien.

De vier onbewoonde eilandjes zijn: *Poelo-Kapal*, *Poelo-Pisang* (welke naam *schip* beteekent en aan dit eiland gegeven werd, omdat hetzelve niet meer dan eene dorre rots is, welke van verre zoo wat naar een schip gelijkt,) *Poelo-Sjéthân* of het *Duivels* eiland, (dus door de *Bandanezen* genoemd, omdat zij gelooven, dan het den duivel tot woonplaats verstrekt; vandaar, dat zij hetzelve niet ligt zullen naderen), en eindelijk het *Vrouwen*-eiland, hetwelk zoo klein is, dat het naauwelijks vermelding verdient.

Behalve aan de uitbarstingen van den vuurberg, zijn de inwoners der Bandasche eilanden nog aan twee andere onheilen blootgesteld: aan aardbevingen, welke de bewoners van steenen gebouwen verpligten, om naast dezelve huisjes van bamboes, met slaapplaatsen,

te onderhouden, ten einde, bij aardbevingen, des nachts, zich daarin tegen de vreeselijke uitwerkselen daarvan in veiligheid te stellen; en aan de herhaalde besmettelijke ziekten, die vooral in de zeventiende eeuw eene menigte slagtoffers wegsleepten. De regens rigten er niet zulke groote verwoestingen aan als op *Amboina;* maar daarentegen heeft men er in het drooge jaargetijde dikwijls hevige stormen. Dat de dagen en nachten aldaar nagenoeg even lang zijn, zullen wij onzen lezers wel niet behoeven te doen opmerken. De Oostewind begint er in December en de Westewind in Mei te waaijen, terwijl men in November en April de kentering heeft.

Behalve de gewone Oostindische vruchten, als ananas, pisang, enz. brengen deze eilanden eenige kokosnoten en een weinig sago voort, met uitzondering van de hier menigvuldig gevangen en daarna gedroogd wordende makreel, bijna het eenige voedsel der slaven; want rijst wordt er niet gewonnen. Deze, benevens den wijn, likeuren en andere Europesche waren, bekomt men er meestal van *Java*, uithoofde waarvan deze artikelen er zeer duur zijn. De *Chinezen*, die zich tot dat einde op de *Banda*-eilanden gevestigd hebben, drijven er den voornaamsten handel en wel met de naburige eilanden *Ceram* (vanwaar zij gedroogd vleesch en sago ontvangen) en *Nieuw-Guinea*, terwijl zij van de *Aroe*-eilanden, welke ten Oosten van *Banda* gelegen en daarvan onderhoorigheden zijn, schildpad, paarlen, en vederen bekomen.

Niet alleen zijn de levensmiddelen op de *Banda*-eilanden schaarsch, maar ook het water is er over het algemeen slecht; zelfs hebben, gelijk wij boven zagen, eenige eilanden gebrek aan drinkbaar water

en moet het vee zeewater drinken, hetwelk hier eene bijzondere eigenschap heeft, van welke het niet ongepast zal zijn te dezer plaatse eenige melding te maken. Het wordt, namelijk, twee maal n het jaar wit, verschijnende het kleine *witte water* in Junij en het groote in de maanden Augustus en September, en wel bepaaldelijk des nachts, wanneer de zee zich zoo wit als melk en het land zich integendeel buitengemeen zwart voordoet; bij dag, daarentegen, behoudt zij hare gewone kleur. Men wil dat de schepen in deze melkzee, veel spoediger tot verrotting overgaan, dan in water, waarin dit verschijnsel niet wordt waargenomen. Ook is men, gedurende den tijd dat hetzelve plaats heeft, volstrekt buiten de gelegenheid gesteld, om visch te vangen; want dan is het water zoo doorschijnend, dat het vischwant te veel zigtbaar is. Het verdwijnen van dit water, hetwelk zich met geen ander vermengt, geschiedt streepswijze. De oorzaak van dit merkwaardig verschijnsel heeft men nog niet kunnen opsporen. Met de sterkste vergrootglazen kan men niets in hetzelve bespeuren; maar men heeft opgemerkt, dat het minder zout en harstachtig van smaak is, dan gewoonlijk.

Deze witheid des waters is in Augustus het sterkste en vertoont zich vooral aan de eilanden *Key* en *Aroe* om het Zuidoosten tot *Tenimbor* en *Timor-Laut* in het Zuiden, ten Westen tot *Timor* en ten Noorden tot de Zuidelijke kust van *Ceram;* maar niet ten Noorden van *Amboina*. Algemeen is men van gevoelen, dat zij haren oorsprong heeft uit het Zuidoosten en de groote straat tusschen *Nieuw-Guinéa* en *Nieuw-Holland*.

De tegenwoordige bewoners (de oorspronkelijke in-

boorlingen zijn voor meer dan twee eeuwen uitgeroeid) beschrijft men als slechte, loome, domme en luije menschen. De jaarlijksche sterfte rekent men op één van de twee en twintig en ieder huwelijk, door elkander, op twee kinderen.

Hier zouden wij onze beschrijving der *Banda*-eilanden kunnen eindigen, ware het niet, dat wij den lezer met het voornaamste voortbrengsel derzelve, den muskaatnootboom, eenigzins nader wenschten bekend te maken, — iets, hetwelk voor sommige misschien niet geheel overtollig zal wezen.

Vooreerst moeten wij echter van den kanarie- of amandelboom, welke, in *Banda*, onder de hooge boomsoorten, eene voorname plaats bekleedt, eenige melding maken, omdat hij den muskaatnotenboom beschaduwt en beschermt. De vrucht van den kanarieboom is veel grooter dan van dien in *Europa*, en de schaal, waarin zij besloten is, zoo hard, dat men die naauwelijks met eenen hamer kan verbrijzelen. In elk derzelve bevinden zich twee of drie amandelen van eene langwerpige gedaante. VALENTIJN, die dezelve, zonder de wilde en twee andere soorten, wier harst eene aangename geur van zich geeft, daaronder te tellen, in vier soorten verdeelt, zag eenen dier boomen van eene buitengemeene dikte en meer dan twee eeuwen oud. Deze boomen, nu, beschutten de muskaatnotenboomen, die op de hellingen der bergen staan en geene diepe wortels schieten, tegen de hier dikwijls plaats hebbende stormvlagen, en weren, aan de stranden, het voor den groei der muskaatnotenboomen zoo nadeelige aanbruischende zeewater en schuim af.

De muskaatnotenboom heeft in grootte en gedaante zeer veel overeenkomst met onzen pereboom en in bloei

met den kersenboom, terwijl zijne vruchten veel gelijkheid met de abrikozen hebben. Het vlies of weefsel, dat de noot of kern omvat, is de zoo kostbare foelie; het vleesch der vrucht is omtrent eenen vinger dik en heeft eene roode kleur. De inboorlingen houden den buitensten bast van den muskaatnoot, gestoofd, voor eene hunner lekkerste spijzen. Van de rijpe en onrijpe vruchten, waarmede de boom het geheele jaar door beladen is, verkrijgt men ook, door overhaling, eene zeer geurige en krachtige olie. De geheele vrucht wordt ook gekonfijt naar *Europa* overgebragt, alwaar het vleesch eene aangename konfituur voor het nageregt oplevert.

De muskaatnotenboomen worden in tamme en wilde onderscheiden, en de vruchten der eersten *wijfjes* — doch die der laatsten *mannetjes* — muskaatnoten genoemd. Deze hebben eene langwerpig ronde gedaante en bezitten zeer weinig kracht, zoodat zij tot huishoudelijk gebruik geenszins geschikt zijn. Zulke noten, die plat en aan eene zijde ingedrukt zijn, noemt men *moeder*-noten.

VI.

VAN DEN BROEK *andermaal naar de Roode zee gezonden. — Zijn verblijf te Moka. — Beschrijving dier stad. — Eenige berigten aangaande de koffij-cultuur. — De Kluizenaar* SCHADELI.

Wij hebben gezien, dat VAN DEN BROEK, met het schip de *Middelburg*, de *Moluksche* eilanden verliet en naar *Java* terug keerde. Te *Bantam* aangekomen zijnde, werd hem de taak opgedragen, om, in hoedanigheid van President, met het schip *Nassau*, naar *Arabië* te stevenen, ten einde den staat van het kantoor te onderzoeken, hetwelk hij te *Chihir* gevestigd had, en de noodige maatregelen te nemen, welke zoude kunnen strekken, om in *Yemen* eene voordeelige handelgemeenschap te openen.

Van *Bantam* begaf hij zich naar *Tikou* en *Priaman* op *Sumatra*, en, na aldaar eenige balen peper ingenomen te hebben, welk produkt hij oordeelde, dat, in gansch *Indië*, nergens beter dan op dat eiland gevonden werd, stak hij naar *Ceylon* over, vermits hij ook order had, om den koning aldaar een bezoek te geven. Het jaargetijde was te ver gevorderd, om den koning, die zich aan het hof van *Candy* bevond, en hem daartoe zelf uitnoodigde, te bezoeken. Zijn oordeel over dit eiland was allergunstigst. Hij noemde

het een der aangenaamste en vruchtbaarste eilanden, welke hij kende, en geloofde, dat het alle andere bekende landen der wereld in schoonheid overtrof. Bekoorlijke en vruchtbare vlakten werden er door bergen afgewisseld, die tot aan derzelver kruinen met heerlijk groen bedekt waren, terwijl statige wouden aan tallooze soorten van fraai gevederde vogelen, verscheurende en andere dieren, giftige en onschadelijke slangen tot verblijfplaatsen verstrekten. Aan allerlei soort van keerkringgewassen was dit eiland verbazend rijk. Van den Broek teekende aan, dat de 128 pond peper voor slechts twee gulden verkocht werd. De handel langs de kusten bestond destijds voornamelijk in gedroogde visch, welke bij de *Maldivische* eilanden gevangen en albacoris (koris of cauris, eene soort van kleine horentjes) genaamd werd. Aangaande de olijfanten, die in menigte op dat eiland gevonden werden, zegt hij, dat ze bewonderenswaardige hoedanigheden bezitten, dat men hun zelfs verstand toeschrijft, en verzekert, dat die van andere landen hen kennen en hun eerbied bewijzen. (Dit laatste zal in onze dagen zoo ligt geen geloof vinden als voor ruim twee honderd jaren, gelijk het zulks dan ook niet verdient.)

Het heerlijke eiland *Ceylon*, vroeger eene *Nederlandsche* bezitting, werd in 1802 een Gouvernement van *Britsch-Indië*. De zetel van den Gouverneur is te *Colombo*, eene stad met 50 à 60,000 inwoners. Het eiland ligt tusschen de 5° 40′ en 10° 30′ Ooster lengte en wordt door de oorspronkelijke inwoners, de *Chingalezen*, *Binghala*, dat is *Leeuwen*-eiland, genoemd; de ouden kenden het onder den naam van *Trapobane*, en bij Marco Polo vinden wij aan hetzelve voor het eerst den naam van *Ceylon* gegeven. De *Moham-*

medanen noemen het *Selendib* en de inwoners der naburige kust *Coromandel*, *Lanca*. De landbouw is er nog zeer gebrekkig, zoodat *Ceylon* daarvoor een nieuw bewijs oplevert, dat, hoe vruchtbaar de natuur is, des te minder de menschelijke kunstvlijt poogt zich te ontwikkelen. *Ceylon* is het vaderland van de kaneel, waarvan men er vier onderscheidene soorten heeft.

Het mineraalrijk levert, behalve ijzer, kwikzilver, tin en lood, velerlei edele gesteenten, en het dierenrijk bevat onderscheidene soorten van apen, herten, elanddieren, buffels, wilde paarden, wilde varkens, hazen, kleine tijgers, hyéna's, beeren, luipaarden en tijgerkatten; voorts faisanten, paauwen, papegaaijen, perrokieten, enz., doch ook groote slangen, die wel niet giftig, maar toch, wegens hunne grootte, gevaarlijk zijn.

Ceylon heeft twee voorname havens: *Trinconomale* en *Punto-callo;* doch de schepen kunnen, in het goede saizoen, ook goed ten anker komen langs de geheele kust bij *Colombo, Batacola, Barbarin,* enz. tot aan *Punto Pedro*. Doch wij kunnen ons te dezer plaatse niet langer met de beschouwing van het heerlijke *Ceylon* bezig houden; diegenen onzer lezers, die er meer van wenschen te weten, verwijzen wij naar het uitmuntend werk van HAAFNER, waarin deze eene keurige beschrijving geeft van zijne voetreis door het eiland, en van alles wat men merkwaardigs op hetzelve aantreft. Thans willen wij, met onzen reiziger, den togt naar de *Roode Zee* voortzetten.

Na eenen spoedigen overtogt, wierp hij, op den 11den Januarij 1616, het anker in de haven van *Chihir*, tot groote vreugde zijner landgenooten, die hij

aldaar had achtergelaten. Ook de ingezetenen ontvingen hem zeer minzaam, zoodat hij besloot, het kantoor aldaar in wezen te laten. Den 15den ligtte hij het anker en stevende naar *Moka*, alwaar zijne komst veel verwondering baarde bij de ingezetenen, die zelden of nooit *Europesche* schepen in hunne haven gezien hadden. (Van den Broek zegt: *nimmer te voren*, doch abusivelijk; want de *Engelschen* hadden deze stad reeds vóór hem bezocht.) Destijds was deze, niet ver van den Zuidwesthoek van *Arabië* gelegene stad nog niet vermaard door de koffij, welke in *Gelukkig Arabië* ontdekt, en voor geheel *Europa* en vele natiën in *Aziën* eene behoefte geworden is. Nadat van den Broek met den Gouverneur een verdrag gesloten had, waarbij de in- en uitgaande regten slechts op 3½ ten honderd bepaald werden, liet hij des anderen daags zijne koopwaren aan wal brengen, en hij had het genoegen, dezelve met veel voordeel af te zetten; zij werden hem in gouden ducaten en realen van achten betaald.

Onze reiziger zag zich genoodzaakt, te *Moka*, tot het einde van den regentijd, te vertoeven, die zes maanden duurde, gedurende welke hij een fraai huis bewoonde, hem door den Gouverneur aangewezen en van hetwelk hij de *Hollandsche* vlag mogt doen wapperen. Andere natiën, die zich hier, mede om den handel, gevestigd hadden, en nog 15 of 16 ten honderd aan inkomende regten betalen moesten, zagen zulks met nijdige oogen aan en koesterden geene geringe vrees voor deze ondernemende mededingers.

Ondertusschen werd, bij de *Hollanders*, de hoop op eenen voordeeligen handel al meer en meer versterkt; vooral, toen zij, den 6den Maart, eene talrijke

Kaffila (benaming van die *karavanen*, welke van *Aleppo* en *Suez* kwamen) te *Moka* zagen aankomen. Zij bestond uit niet minder dan 3000 kameelen, die met geld en koopgoederen beladen waren, welke laatste in *Arabische, Indische* en *Perzische* manufacturen bestonden en te *Moka* in ruiling gegeven werden tegen grove en fijne katoenen, lijnwaden, indigo, peper, kruidnagelen, muskaatnoten, foelie en *Chinesche* waren. Men trof er ook een aantal *Banians* of *Indische* kooplieden (eene soort van makelaars) aan.

Tegenwoordig gebruikt *Engeland* deze *Hindosche Banians* om den handel van de *Arabische* kust onder zijnen invloed te brengen. De *Banians*, die scheepsreeders zijn en rijke hulpbronnen, benevens een onbepaald crediet bezitten, hebben namelijk *reis* of schippers, die hen ter dienste staan, en door dezer tusschenkomst regeren en betalen zij de bewoners der kust, terwijl welgewapende *Engelsche* oorlogsbrikken, in het gezigt der kust, de *Engelsche* vlag laten wapperen en zich gereed houden, om, ingeval zulks noodig mogt wezen, door geweld, ontzag in te boezemen.

Deze streek der *Arabische* kust heeft, behalve *Moka*, nog verscheidene opmerkelijke punten; onder andere *Hodeida*, hetwelk tegenwoordig reeds als eene belangrijke stapelplaats kan worden aangemerkt; *Dschedda*, de aanzienlijkste stad aan de *Arabische* golf, schoon hare markt niet, in levendigheid, schijnt toe te nemen; want in 1831 bedroeg de opbrengst der tollen ruim 10,000 gulden (450,000 *talaris*) en in 1838 slechts ruim de helft van die som; — *Yambo*, eene rustplaats der pelgrims, die naar *Medina* ter bedevaart gaan; — *El Torra*, dat wel niet meer is dan een

gehucht, bestaande uit een twintigtal vervallene huizen, door *Kopten* bewoond, maar welks haven, in het handelverkeer tusschen *Europa* en *Indië* thans eene belangrijke rol speelt. Doch, daar het ons doel niet is, deze geheele streek der *Arabische* kust te beschrijven, zullen wij naar *Moka* terugkeeren, van welke stad wij onzen lezers eenige merkwaardige bijzonderheden willen mededeelen. Daarna moeten wij VAN DEN BROEK, op zijne reis van *Moka* naar de binnenlanden vergezellen.

Volgens VAN WIJK RZ., heeft *Moka* eene bevolking van 5000 zielen, schoon anderen, die wel op 7000 stellen. Men kan deze stad als het middelpunt van den handel tusschen *Indië* en *Egypte* aanmerken. De eerste *Europeanen*, die haar bezochten,. waren de handeldrijvende *Portugezen;* kort daarna kwamen er ook de *Engelschen* en, zoo als wij boven zagen, de *Nederlanders*, onder VAN DEN BROEK.

Van de zeezijde heeft de stad *Moka* een niet onbevallig voorkomen, hetwelk zij voornamelijk te danken heeft aan de witheid harer gebouwen, waardoor het schijnt alsof zij geheel uit eene marmergroef gehouwen ware. Deze witte huizen steken ook op eene treffende wijze af, bij het .donkerblaauwe zeewater, uit hetwelk zij schijnen te verrijzen. Doch beschouwt men haar van nabij, dan heeft zij niets schilderachtigs; want, hare meestal hooge gebouwen zijn van zeer onregelmatig geplaatste vensters voorzien, en de geringere woningen, die eenen ronden, spits toeloopenden vorm hebben, zijn meestal slechts met leem bestrekene hutten. Intusschen verdient het *Engelsche* handelhuis, dat, in schoonheid, (met uitzondering van de *Moskeën*, die buitengemeen fraai zijn boven alle andere gebouwen

der stad uitmunt, eene loffelijke vermelding. Op des zelfs terras heeft men een fraai uitzigt over de geheele stad, die wel, door eenen muur, met schietgaten voorzien, wordt ingesloten, doch niet zoo sterk is als de *Arabieren* zich verbeelden, en als zij, op eenen afstand gezien, wel schijnt te wezen. Hare straten zijn morsig en onregelmatig. Zij heeft drie voorsteden, die echter niet meer dan drie kleine dorpen zijn, welke door *Beduïnen, Abyssiniërs* en *Joden* bewoond worden.

De *Abyssiniërs* zijn zeelieden en handelaars, die op *Massuah*, aan de *Africaansche* kust, handelen, en *Moka* voorzien van schapen, hout, groenten, koren, enz.; want de onmetelijke onvruchtbare vlakte, welke zich achter de stad tot over het naburige gebergte uitstrekt, levert geene dezer voortbrengselen op; alleen ziet men hier en daar eenige dadelboschjes. Ook is deze vlakte arm aan water; vandaar dat de ingezetenen, die het betalen kunnen, water drinken, dat van *Musa*, eene plaats, die zeven mijlen landwaarts in ligt, aangebragt wordt; de armen moeten zich met het brak en ongezond water behelpen, dat de weinige waterbronnen, die op de vlakte gevonden worden, verschaffen.

De *Joden* zijn goudsmeden of juweliers, en men wil, dat zij zich ook bezig houden, met, aan de minder vrome Muzelmannen, sterke dranken te verkoopen.

Het voornaamste artikel, waarin *Moka* handel drijft, is de koffij, die, op eenigen afstand, in de dalen van *Gelukkig Arabië* gecultiveerd en voor de beste en fijnste der wereld gehouden wordt; wel 4000 tonnen worden er jaarlijks van uitgevoerd. Behalve in dit

artikel, drijft zij ook handel in de voornaamste voortbrengselen van het Oosten, als: elpenbeen, hoornen, huiden, aloë, tamarinde, *Arabische* gom, myrrhe, balsem, wierook, enz. Ook is het voornamelijk in den handel, dat de inwoners hun bestaan vinden.

De straten der stad leveren al een zonderling mengsel alleen van Oosterlingen op. Hier ziet men den vreedzamen *Hindo,* kenbaar aan zijn sneeuwwit buis en zijnen zijden broek, — daar den trotschen *Turk,* in zijn lastig, doch prachtig en kostbaar gewaad. Bij deze steken bijzonder af de kloeke en welgevormde inboorlingen van *Abyssinië*, die zich vooral, door hun met zorg opgemaakt en geverwd haar, hun schrander gelaat en hunne levendige, glinsterende oogen, onderscheiden. Behalve dezen, ziet men, naast den meer beschaafden *Arabier* uit de stad, den zoon der woestijn, den zwaar gewapenden *Beduïn*, met zijn wild uiterlijk, terwijl de *Hindosche* Banians, met hunne vreemde tulbanden, niet onopgemerkt blijven. Ook in de koffijhuizen te *Moka*, welke zeer druk bezocht worden, ziet men deze verscheidenheid van kleederdragt. Op elk uur van den dag kan men daar groepen van stedelingen en kooplieden vinden, die, op bedden en dadelboombladeren gezeten, zich met koffijdrinken en tabakrooken aangenaam bezig houden, waarbij zij niet verzuimen, telkens hunnen langen baard te strijken.

Ondertusschen maakt men te *Moka*, over het algemeen weinig gebruik van de koffij. De *Arabieren* vergenoegen zich meestal met een aftreksel van de schil, hetzij uit zuinigheid, hetzij bij verkiezing. Ook zal eene *Arabische* dame nimmer hare vriendin bezoeken, met oogmerk om bij dezen den avond door te brengen,

zonder een zakje koffij mede te brengen, die dan in het huis harer vriendin gekookt wordt, welker gezelschap zij, door dit middel, genieten kan, zonder haar kosten te veroorzaken. Doch, wij achten het niet ongepast, den lezer, te dezer plaatse, eenige bijzonderheden aangaande den koffijboom mede te deelen, te meer niet, omdat de koffijteelt thans, voor het eiland *Java*, de bloem van onze *Oostindische* bezittingen, geacht kan worden eene wezenlijke goudmijn te zijn.

De koffijboom is een zeer fraai gewas, bij de kruidkundigen bekend onder den naam van *Coffea Arabica* of ook wel onder dien van *Jasminum Arabicum.* Zijn regte stam is slechts eenige duimen dik, maar groeit tot eene hoogte op van 8 tot 12 voeten. De schors is week en witachtig, en zijne onverdeelde, naar beneden gebogene takken, van welke de onderste het langst en de bovenste het kortst zijn, zijn van altijd groene bladeren voorzien, welke met die van den laurierboom wel eenige gelijkheid hebben. De bloesem die eene witte kleur, een geelachtig hart en veel overeenkomst met de jasmijnbloem heeft, zit aan korte steeltjes en verspreidt eenen aangenamen geur. De vrucht, vervolgens gezet zijnde, heeft veel van onze kers, is eerst groen en daarna donkerrood van kleur. Haar vleesch is bleek, smakeloos en lijmachtig en omvat twee pitten, waarover een kraakbeenig vlies zit, dat den naam van pergament draagt. Deze pitten hebben elk eene bolle en eene platte zijde, en de laatste heeft een regt sleufje in hare lengte. Zoolang de pitten in haren bolster zijn, liggen zij met die platte zijden tegen elkander.

De koffijboom tiert het best in eenen afhellenden grond, omdat daar het water niet lang bij den wortel

kan blijven. Ook is hij tegen de brandende hitte der zon, zoo min als tegen de koude bestand; vandaar dat men, in de koffijplantaadjen, op zekere afstanden, schaduwrijken boomen plant, ten einde die hitte te matigen. Wanneer hij twee jaar oud is, geeft hij wel reeds vruchten; maar eerst in zijn vierde jaar kan hij geacht worden zijn' vollen wasdom te hebben, en dan levert hij jaarlijks een pond koffij op. Zijn bloesemtijd duurt slechts een paar dagen; maar dan is het gezigt eener koffijplantaadje belangwekkend. Wanneer de vrucht eene donkerroode kleur aangenomen heeft, is zij rijp en valt zij van zelve af, zoo zij niet tijdig genoeg geplukt wordt. Dit laatste is nu wel in de *Oost-* en *West-Indiën* het gebruik, maar de *Arabische* planters spreiden lakens onder de boomen uit, en laten, door deze te schudden, de rijpe vruchten afvallen, die vervolgens, op matten, in de zon gedroogd worden. De bolster goed droog zijnde, wordt die gebroken, door middel van houten of steenen rollen, en, wanneer de op deze wijze gebolsterde koffij dan nogmaals, in de zon, goed gedroogd is, kan zij verzonden worden.

Het plukken der vruchten moet met zeer veel omzigtigheid geschieden; want onder de rijpe vrucht bevindt zich een teeder knopje, waaruit de bloesem het volgende jaar moet te voorschijn komen. In den tijd van den koffijpluk, op *Java*, moet jong en oud de handen aan dit werk slaan. Dan gaat het gansche huisgezin van den *Javaan*, de kleine kinderen niet uitgezonderd, tot dat einde, naar den koffijtuin. Ook hier worden de afgeplukte vruchten van den koffijboom in de zon gedroogd; maar opdat de bolster zich van de koffijboonen en deze zich van elkander zouden schei-

den, worden de vruchten in eenen molen gestampt; vervolgens worden de koffijboonen gezift en eindelijk in balen gepakt en ter verzending ingescheept.

In de *West-Indiën* zijn het de *Negers*, die men de vruchten laat inzamelen. Wanneer deze de rijpe vruchten afplukken, hebben zij eenen zak, die door middel van een' ijzeren hoepel, opengehouden wordt, om den hals hangen. Is deze zak gevuld, dan storten zij de vruchten in eene mand, welke tot dat einde in de nabijheid geplaatst is. Vervolgens laten sommige planters de vruchten in bakken leggen, die vijf of zes duim diep zijn, en gewoonlijk drie weken lang in de zon droogen, waarna zij in een' molen gebroken en van de pitten gescheiden worden. Andere planters laten van de vruchten, terstond nadat dezelve geplukt zijn, door middel van een' bolstermolen, welke door vee gedreven wordt, het buitenste wegnemen, en daarna dezelve wasschen. Hierdoor worden de bolsters van de pitten gescheiden, die dan in de zon gedroogd en van derzelver buitenste vlies of pergament ontdaan worden, door middel van zware rollen, welke in den bak loopen, waarin de pitten zich bevinden. Daarna worden de boonen gezift, ten einde dezelve van het kaf te zuiveren, en eindelijk verzonden.

Volgens vele geloofwaardige schrijvers was het MEGALLEDDIEN, die het eerst op het denkbeeld kwam, om het aftreksel van geroosterde koffijboonen als drank te gebruiken. Hij was in het midden der vijftiende eeuw *mufti* van *Aden* en leerde de plant in *Perzië* kennen. In zijn vaderland teruggekeerd, gebruikte hij de koffij als artsenij-middel, beschouwende dezelve als bezittende eene slaapverdrijvende kracht. Zijne onderhoorige geestelijken of dervischen vonden zooveel smaak in dien

drank, dat zij zijn voorbeeld gretig volgden. Nogtans maakte de koffij in den beginne geene groote vorderingen, en niet vóór het midden der zestiende eeuw werd zij openlijk te *Konstantinopel* verkocht. Maar nu begonnen de geestelijken te klagen, dat de koffijhuizen meer bezocht werden dan de moskeën, en de regering trachtte het koffijdrinken door een verbod geheel te beletten, hetwelk echter geene andere uitkomsten opleverde, dan dat men zich nu in het geheim met het slurpen van dien geliefkoosden drank onledig hield. De regering, alzoo de onmogelijkheid inziende, om gevolg aan haar verbod te geven, vergenoegde zich nu, op het gebruik der koffij eene belasting te leggen, hetgeen dan ook van die uitwerking was, dat daardoor onmetelijke sommen in de schatkist vloeiden; want er is geen land in de wereld, waar zoo veel koffij gebruikt wordt, als in *Turkije*. De oorzaak hiervan is, dat de Godsdienstleer van MOHAMMED den *Turken* op het strengste verbiedt, wijn of sterken drank te gebruiken.

VAN DEN BROEK en zijne reisgenooten waren de eerste *Hollanders*, die de koffij zagen. Hij meldt daaromtrent, dat de *Turken* eene soort van zwarte boonen in kokend water legden, hetwelk daardoor mede eene zwarte kleur aannam, en hun eenen aangenamen drank opleverde. Maar men kan niet met volkomene zekerheid bepalen, wanneer de eerste invoering der koffij in het Westelijk *Europa* heeft plaats gehad. Waarschijnlijk waren het de *Venetianen*, die er het eerst gebruik van maakten; want een *Venetiaan*, PIETER DE LA VALLE, die zich in 1615 te *Konstantinopel* ophield, schreef toen in eenen brief, dat hij voornemens was, eene hoeveelheid koffij, welke hij als een

in zijn vaderland onbekend artikel doet voorkomen, naar *Italië* over te brengen. Op eene dergelijke wijze werd het gebruik der koffij, dertig jaren later, ook in *Marseille* bekend, schoon de bereide drank aldaar niet vóór 1671 in het openbaar verkocht werd. Eerst in het begin der achttiende eeuw werd de koffijplant naar *Amerika* overgebragt, en zij verspreidde zich, met eene verwonderlijke snelheid, over de *West-Indische* eilanden, zoodat men reeds in 1732 aldaar onderscheidene wetsbepalingen deswege maken moest.

In 1719 beproefde de Gouverneur-Generaal van *Neêrlandsch-Indiën*, ZWAARDEKROON, om eenige uit *Arabië* bekomene loten van den koffijboom in zijnen tuin aan te kweeken, en deze proefneming viel zoo wel uit, dat hij de *Javanen* aanspoorde, om zich op de aankweeking dier plant toe te leggen, die dit dan ook met zulk een gelukkig gevolg deden, dat men eerlang deze cultuur aldaar als hoogsbelangrijk kon aanmerken. Bijzonder werd de koffijteelt, op *Java*, in de laatste jaren, aangemoedigd door den Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH. In 1812 won men er reeds vijftien millioen ponden koffijboonen. Maar deze hoeveelheid was nog gering, vergeleken bij die, welke in 1835 van daar naar het Moederland werd ingescheept, bedragende deze niet minder dan 60 millioen ponden, van welke het grootste gedeelte, door de Rotterdamsche en Amsterdamsche kooplieden, naar andere landen verzonden werd. Hieruit kan men afleiden, dat de geheele invoer van koffij, in *Europa*, zeer aanmerkelijk moet wezen. ALEXANDER VON HUMBOLDT schatte dien, in het begin dezer eeuw, op 120 milloen ponden, en in 1835 bedroeg dezelve meer dan 200 millioen, waaruit

tevens blijkt, dat deze belangrijke tak van cultuur zich in de *Oost-* en *Westindiën* nog bij voortduring krachtdadig uitbreidt.

De kruidkundigen geven onderscheidene soorten op van den koffijboom, welke verscheidenheid zij als een gevolg beschouwen van het verschil in grond- en luchtsgesteldheid. Intusschen houdt men de koffij, welke in den omtrek van *Moka* gecultiveerd wordt, voor de beste. Zij wordt van daar, voor het grootste gedeelte verzonden naar *Dschedda* en *Suez*, ten gebruike van *Egypte* en *Turkije*. Ook gaat er veel naar *Bombaij* en andere gewesten in *Oostindië*, van waar alsdan een gedeelte naar *Europa* wordt overgebragt.

Hier zouden wij den draad van het verhaal der reize van VAN DEN BROEK nu wel weder opvatten; maar, vermits wij melding gemaakt hebben van zekeren Scheik SCHADELI, zoo moeten wij den lezer nog wat nader met dien man bekend maken, te meer, omdat zijn naam nog heden ten dage, met eerbied, door de ingezetenen van *Moka*, genoemd wordt. Niet alleen beschouwt men hem als den beschermheilige der stad, maar ook als dien van al de *Mohammedaansche* koffijhandelaren der zoogenaamde *Turksche* sekte.

Volgens eene legende of overlevering, waarin de koffij het hoofdonderwerp is, moet deze Scheik, in de veertiende eeuw, op de plaats, waar thans *Moka* gelegen is, als een kluizenaar geleefd hebben, die, door zijne heiligheid dermate beroemd was, dat vele menschen uit verre landen kwamen, om 's mans wijsheid te hooren. Zoo gebeurde het ook op zekeren tijd, dat hij een bezoek ontving van de manschap van een *Indisch* vaartuig, hetwelk naar *Dschedda* bestemd was, doch niet ver van de plaats, waar hij zijn verblijf hield, ankerde.

SCHADELI, ontving de schepelingen zeer minzaam en onthaalde hen op koffij, welke onbekende drank den vreemdelingen bij uitnemendheid beviel. Ook liet hij niet na, terwijl zijne gasten dien drank nuttigden, deszelfs voortreffelijke eigenschappen op te sommen, en den scheepskapitein, die juist ongesteld was, te verzekeren, dat het gebruik der koffij, vooral, wanneer hij dit met zijne gebeden ondersteunde, voor den lijder de heilzaamste gevolgen zoude hebben. Daarenboven beloofde hij hun groote voordeelen, wanneer zij besluiten mogten, hunne koopgoederen aan land te brengen, te meer, daar de plaats, waar zij zich thans bevonden, bestemd was, om er eene stad op te bouwen, welke eerlang eene voordeelige markt voor de *Indische* kooplieden worden zou.

De kapitein herstelde door het gebruik der koffij, en zette zijne goederen aan de Arabieren, die hem in menigte kwamen bezoeken, met voordeel af; zoodat het niet missen kon of de vermaardheid van den kluizenaar moest daardoor nog meer toenemen. Het gevolg daarvan was dan ook, dat men rondom zijne woning hutten begon te bouwen, welker getal van tijd tot tijd grooter werd, zoodat zij eerlang een vrij groot dorp uitmaakten, dat vervolgens al drukker en drukker door schepen bezocht, en eindelijk overeenkomstig de voorspelling van SCHADELI, tot eene handelstad verheven werd.

De voornaamste Moskee, welke thans de stad versiert, is over SCHADELI's graf gebouwd, en wordt naar hem genoemd, gelijk ook de hoofdpoort der stad en de bron, waaruit de ingezetenen hun drinkwater putten. Ook dragen zijne afstammelingen den titel van Scheik en roepen de *Mohammedanen* van *Moka*, bij

het eedzweren, gewoonlijk zijne getuigenis in, in welk geval men hen, volgens NIEBUHR, veilig kan vertrouwen.

Na dezen uitstap, welken wij oordeelen, aan ons onderwerp geenszins vreemd te zijn, keeren wij regtstreeks tot hetzelve terug. Doch, daar het hoofdstuk reeds eene meer dan gewone uitgebreidheid heeft verkregen, en wij hier een geschikt rustpunt hebben kunnen, zullen wij het verhaal van VAN DEN BROEKS reize naar *Sana* in eene nieuwe afdeeling aanvangen.

VII.

Reize van Moka *naar* Sana *en terug.*

Met oogmerk om den *Pacha* in deszelfs verblijf te *Sana* te bezoeken, nam onze reiziger, op den 22 April 1616, vergezeld van een' zijner kooplieden en een' trompetter, de reis aan naar de binnenlanden, na alvorens een paspoort van den Gouverneur bekomen te hebben, hetwelk de *Turken* eenen *Firman* noemen. Den eersten dag legde het reisgezelschap acht mijlen af en kwam, na slechts één dorp ontmoet te hebben, in het stadje *Mousa*, waarschijnlijk hetzelfde, waarvan de *Grieksche* aardrijksbeschrijvers melding maakten, als zijnde destijds aan de *Roode Zee* gelegen, welke sedert dien tijd zoo ver terug geweken is.

Den volgenden dag reisde men tien mijlen verder, en kwam aan een kasteel, waarin men vernachtte. Des morgens weder drie mijlen voortgereisd zijnde, trokken de reizigers door het stadje *Offluse*, hetwelk op de helling van eenen zeer steilen berg gelegen en zoo ongenaakbaar was, dat twee menschen, naast elkander, niet dan met veel moeite naar hetzelve op-

klimmen konden. Men werd zeer minzaam bejegend door den *Arabischen* Gouverneur, die de reizigers niet alleen op het middagmaal noodigde, maar ook aan VAN DEN BROEK een laken kleed vereerde, opdat deze zich tegen de koude zou kunnen beschutten, welke zich begon te doen gevoelen. Dien zelfden dag bereikten de *Hollanders Sarwi-Mota*, dat twee mijlen verder lag, en den volgenden, na weder vier mijlen afgelegd te hebben, de stad *Taäs* (bij VAN DEN BROEK *Tayesse*), eene aanzienlijke en wel bevestigde koopstad, alwaar zij weder bij uitstek vriendelijk ontvangen werden, door den Gouverneur, die hen in zijn paleis deed vertoeven en van versche paarden, kameelen en ezels voorzag. De voorwerpen welke de aandacht der reizigers het meest tot zich trokken, waren de zes hooge torens, de menigte moskeën en het prachtige en kostbare graf van eenen Pacha, welke de stad *Taäs* versierden (en welke door den beroemden *Deenschen* reiziger NIEBUHR, die in de tweede helft der achttiende eeuw deze stad bezocht, ook als merkwaardigheden derzelve worden opgegeven.)

Den 26sten April verlieten de reizigers *Taäs* en trokken dien dag door twee aanzienlijke dorpen, van welke het laatste, *Maiios* geheeten, op de helling eens bergs gelegen en van eene bij uitstek vruchtbare vlakte omringd was, over welke VAN DEN BROEK met verrukking het oog liet weiden. Hier zag hij ploegen, daar zaaijen, ginds oogsten en dit kon het gansche jaar door gelijktijdig geschieden.

Te *Ype*, waar men na 2½ mijl reizens, des avonds aankwam, gebruikte VAN DEN BROEK, naar de wijze der *Turken*, het bad, en des morgens zette hij den togt voort. Na eene reis van 5½ mijl bereikte hij *Machad-*

der, welke stad men, even als daarna *Nacasmare*, slechts doortrok, en des avonds de stad *Jerim*, welke 6½ mijl van *Machadder* verwijderd was. De reizigers konden zich niet herinneren ooit zulke zware hagelsteenen gezien te hebben als zij dezen avond hier zagen vallen.

Den volgenden dag hielden zij te *Damer*, 3½ mijl van *Jerim*, het middagmaal, en wel bij den Gouverneur, die een *Hongaar* was en de *Hollanders* honderd soldaten had te gemoet gezonden, om hen naar zijn paleis te doen geleiden. In het midden der stad lag een kasteel, dat van blaauwachtigen steen opgetrokken, doch slecht van geschut voorzien was. Dien dag trok men nog vijf mijlen verder en kwam te *Serasia*, waar de drie *Hollanders*, door den geheimschrijver van den *Pacha*, zeer vriendelijk ontvangen en op het avondmaal genoodigd werden. De spijzen, welke men in overvloed opbragt, waren gansch niet van de geringste soort. Zij bestonden in hertenvleesch, hazen, snippen, wachtels en duiven, deels gebraden, deels in pastei. Het ontbrak ook geenszins aan keurigen rooden wijn, welke een voortbrengsel des lands was; het nageregt bestond uit velerlei soorten van gebak en vruchten.

Den volgenden dag, zijnde den 30sten April, namen de *Hollanders* afscheid van hunnen vriendelijken gastheer, en, te paard gestegen zijnde, begaven zij zich naar *Sana* (*Chenna*), destijds de verblijfplaats van eenen *Pacha* des Sultans van *Konstantinopel*, doch tegenwoordig die van eenen onafhankelijken *Iman*, of geestelijk' vorst. Van den Broek zag, met verwondering, dat men voor hem een fraai en kostbaar gezadeld en getoomd paard gereed hield, op hetwelk men verlangde,

dat hij, in de stad, zijne intrede doen zoude. Niet ver van *Sana* werd hij met een drievoudig salvo, uit de geweren van driehonderd *Turksche* en *Arabische* krijgslieden, begroet, die onder vijf vaandels geschaard stonden en een' opperbevelhebber, die te paard was, aan het hoofd hadden. Voorafgegaan door dezen troep, naderden onze reizigers langzaam de stad, in welker nabijheid hen de Pacha zelf, vergezeld van twee honderd zijner hovelingen, die alle te paard zaten en in gouden en zilveren stoffen gekleed waren, welker glans nog verhoogd werd door de stralen der opgaande zon, te gemoet kwam en aan VAN DEN BROEK, door twee welgemaakte en als vrouwen gekleede jongelingen, liet verzoeken, hem naar zijn paleis te volgen. Toen de trein binnen de stad kwam, was de toevloed der aanschouwers zoo groot, dat de Secretaris en twee paadjes, die te paard zaten, veel moeite hadden om voor de *Hollanders* ruim baan te maken.

Eindelijk bereikten zij het paleis, voor hetwelk twee bedienden den toom vatteden van het ros, waarop VAN DEN BROEK gezeten was, en hetzelve tot bij de deur der zaal geleidden, alwaar groote tapijten gespreid lagen, op welke hij moest afstijgen. Zoo groot waren de eerbewijzingen, met welke de reizigers te *Sana* ontvangen werden. (De geleerde reiziger NIEBUHR genoot, in deze stad, mede een onthaal, dat zijne verwachting verre overtrof.) Nu trad VAN DEN BROEK, tusschen twee rijen hovelingen door, naar den *Pacha*, die op eene prachtige sopha zat en hem terstond vroeg naar het oogmerk van deszelfs reize. VAN DEN BROEK, den Pacha met de reden daarvan bekend gemaakt hebbende, legde deze de hand op het hoofd en heette hem welkom, maar deed hem tevens op-

merken, dat het nu noodig zou wezen, om zich van de vermoeijenis zijner reize te herstellen. Daarop liet hij VAN DEN BROEK, tot een teeken, dat deszelfs komst hem aangenaam was, een kostbaar vest ten geschenke geven en hem naar een huis geleiden, hetwelk men inmiddels voor hem had gereed gemaakt en waarin dan ook een overvloed van levensmiddelen, benevens allerlei gemakken, voor handen waren.

Den volgenden dag werd onze reiziger, in den tuin van den Secretaris, ter maaltijd genoodigd. Hier vond hij een talrijk gezelschap, bestaande uit de voornaamste heeren van het hof, en eene tafel, voorzien van de kostbaarste geregten. Behalve met eenige bekoorlijke prieelen en schilderachtige watervallen, prijkte deze tuin met eene menigte van de fraaiste boomen, van welke de amandel-, vijge-, perziken-, oranje- en citroenboomen bijzonder de aandacht trokken van onzen reiziger, die mede eene aangename verkwikking vond in den geur, welke verscheidene soorten van rozenboomen rondom zich verspreidden. Ook was het voor hem een buitengewoon verschijnsel, dat, terwijl men zich aan tafel bevond, een verschrikkelijk groote, doch getemde luipaard achter de gasten heen liep en de spijzen, die zij hem toewierpen, met den bek opving, zonder van zijnen oorspronkelijk verscheurenden aard eenige de minste blijken te geven.

Des namiddags bekwam VAN DEN BROEK verlof, om het paleis van den Pacha te bezigtigen. Onder andere merkwaardigheden toonde men hem den *Harem*, zijnde een zeer oud gebouw, hetwelk men hem verzekerde, door NOACH gesticht te zijn. In den voorgevel der prachtige moskee zag hij een stuk houts van eene buitengewone zwaarte, hetwelk door middel van ijzer tralie-

werk bevestigd en bij de *Turken* een voorwerp was van Godsdienstige vereering, dewijl zij hetzelve beschouwden voor een overblijfsel van de ark van NOACH. Nu bragt men hem op den muur van het kasteel, waar hij zoo vrij was, zijnen trompetter het *Wilhelmus van Nassauwen* te laten blazen; maar een *Turksch* Officier tikte hem terstond op den schouder, zeggende: «Hoe heb ik dit, Kapitein! Houdt gij dit kasteel reeds voor het uwe?» — Nadat VAN DEN BROEK behoorlijk om verschooning gevraagd had, veranderde de Officier dadelijk van toon en behandelde hem vervolgens zeer minzaam. Hij verhaalde hem onder anderen nog, hoe de *Hollanders* hem op de galeijen van SPINOLA te *Duinkerken* gevangen genomen, doch zeer goed behandeld hadden. Daarop bragt hij den reiziger op een' toren en toonde hem aldaar een' grooten leeuw, in eene ijzeren kooi. Ook wees hij hem eenen put aan, welke, volgens zijn zeggen, door den aartsvader JACOB gegraven was en eene diepte had van omtrent honderd vadem: het water, dat men met ijzeren emmers daaruit putte, was zoo buitengemeen koud, dat de tanden kilden, wanneer men het in den mond nam. Eindelijk maakte hij hem opmerkzaam op eene Moskee, welke, in vorm, van de andere, grootelijks verschilde, hebbende, in plaats van eene ronde, eene vierkante gedaante, terwijl haar plat dak op honderd steenen zuilen rustte.

Hoe vele beleefdheden men ook aan VAN DEN BROEK bewees, zijn verzoek, om eenig volk te *Moka* te laten, werd hem nogtans ronduit geweigerd. De voornaamste oorzaak dezer weigering was, dat de *Molleks* of *Mohammedaansche* priesters, die wisten, dat er reeds een *Nederlandsch* fregat te *Hodeida* was, beducht waren,

dat deze ondernemende Natie weldra tot de heilige plaats *Mekka* zoude doordringen, waartoe men aan geene Christen-natie vrijheid verleende. Het door de *Hollanders* gehouden gedrag voerden zij alzoo als eene reden aan van hunne weigering, zeggende: «Eerst zijt gij te *Aden* gekomen. Van daar begaaft gij u naar *Chihir* en toen wierpt gij het anker voor *Moka*. Ware uw schip nu hier gebleven, dan zouden wij geene reden hebben, u te verdenken; maar, dewijl hetzelve zich op dit oogenblik te *Hodeida* bevindt, moeten wij natuurlijk onderstellen, dat het uw voornemen is, dieper de *Roode zee* in te dringen, en deze vrijheid zullen wij nimmer aan Christenen verleenen.»

De onvoorzigtigheid van den officier, die, gedurende de afwezigheid van VAN DEN BROEK, op de *Nassau* het bevel voerde, was dus oorzaak, dat men zich tot *Moka* bepalen moest en men niets meer verkrijgen kon, dan de bevestiging van het verdrag, waarbij de *Hollanders* echter zulke groote handelsvoordeelen bekwamen, dat daardoor de naijver der *Mohammedaansche* kooplieden niet weinig werd opgewekt, schoon men daarvoor, door de gunst van den *Pacha*, niets had te vreezen. Deze gaf aan de *Nederlanders*, den volgenden dag, een prachtig afscheidsmaal, in eenen fraaijen tuin, *Rosse* genaamd, en omtrent eene halve mijl buiten de stad gelegen.

Sana of *Szana* ligt aan de rivier van *Yemen*, eene der zes provinciën van *Arabië*, en 55 mijlen van *Moka*. Zij is door eenen steenen muur omgeven, die twee mijlen omtrek heeft en voorzien is van kleine ronde torens, met traliën. De stad heeft drie fraaije, van blaauwe steen opgetrokkene, poorten, en, behalve vele schoone gebouwen, vier moskeën, benevens een

aantal lusthuizen en openbare badplaatsen, van welke de mannelijke ingezetenen des voor- en de vrouwen des namiddags gebruik maken. Ten tijde van VAN DEN BROEK bevonden er zich onder de ingezetenen verscheidene Christen-kinderen, die, in de *Levant*, door de *Turken* waren opgeligt geworden. Met deze opligting had men ten doel, om sommige streken in *Yemen* te bevolken. Hoewel de *Pacha* gedurig in oorlog was met de *Arabieren*, werd nogtans de kust door eene menigte *Hindosche*, *Perzische* en *Joodsche* kooplieden bezocht.

Wij hebben boven gezien, dat *Sana* tegenwoordig de residentieplaats is van den *Iman*, die de voornaamste vorst is, en den titel van *Kalif* voert. Op dezen volgen de *Emirs* of *Scheiks*, die weder *Kadi's* onder zich hebben. De steden *Dschedda* en *Jambo* worden tegenwoordig door den Turkschen Sultan bezet, die ook van de heilige plaatsen *Mekka* en *Medina* het regt van bezetting heeft. Behalve de reeds genoemde steden, heeft de provincie nog een stadje, *Beit-el-Fakih* genaamd, dat 4000 inwoners en de grootste koffij-markt heeft van gansch *Arabië*.

Op den 26sten Mei vertrok VAN DEN BROEK van *Sana* en kwam, acht dagen daarna, weder te *Moka*, en, daar nu toch alle hoop, om hier een kantoor te mogen oprigten, verdwenen was, nam hij zijne koopwaren en faktoors weder aan boord en maakte zich gereed, om naar *Indië* terug te keeren.

VIII.

Eenige berigten aangaande de zeden en ge bruiken der Arabieren.

Alvorens met onzen reiziger *Arabië* te verlaten, vinden wij het niet ongepast, den lezer eenige bijzonderheden, betreffende de zeden en gebruiken der oorspronkelijke bewoners van dat merkwaardige land mede te deelen.

De *Arabieren* belijden de leer van MOHAMMED, bestaande hunne korte geloofsbelijdenis in de volgende woorden: «Er is behalve God geen God en MOHAMMED is de Apostel van God.» De regtzinnigen onder hen, *Sunnies* genaamd, houden zich stiptelijk aan de voorschriften van den *Koran* en zijn in vier sekten verdeeld. De andere sekten beschouwen zij als dezulken, die *El-Islam* of het Mohammedaansche geloof niet toegedaan en gevolgelijk voor eene eeuwige straf bestemd zijn. Deze sekten dragen den naam van *Sjiïes*, met welken naam in het algemeen diegenen worden aangeduid, die niet tot de *Sunnies* behooren.

De hoofdinhoud van het Mohammedaansche geloof, bepaalt zich tot de volgende zes punten:

1°. Het geloof in God, als in een wezen, dat

oorsprong noch einde heeft, de Schepper en Heer is van het Heelal en eene volstrekte magt, kennis, heerlijkheid en volmaaktheid bezit.

2°. Het geloof in Gods engelen, die men houdt voor onzondige, uit licht geschapene Wezens, en in *Dzjin* of zondige, uit vuur zonder rook geschapene, geesten. De booze *Dzjin* zijn de duivels, die *Iblies* of *Satan* tot hoofd hebben.

3°. Het geloof in zijne schriften, welke zijne profeten als zijn ongeschapen woord hebben bekend gemaakt, en van welke men meent. dat alleen de *Koran* onbedorven is, als alle vroegere openbaringen in waarde overtreffende en deze hebbende afgeschaft. Voor de bedorvene Schriften houden de *Muslims* de vijf boeken van MOZES, de psalmen van DAVID en de Evangeliën van JEZUS CHRISTUS.

4°. Het geloof in zijne profeten en apostelen, onder welke ADAM, NOACH, ABRAM, JEZUS CHRISTUS en MOHAMMED voornamelijk geteld worden. Dat JEZUS CHRISTUS de grootste van al de profeten was, die vóór MOHAMMED geleefd hebben, gelooft men, — ook, dat Hij de Messias en uit eene maagd geboren is, maar niet, dat hij deel heeft aan het wezen van God en als Gods Zoon beschouwd moet worden. Men houdt MOHAMMED voor het uitmuntendste van al Gods Schepselen en dus ook voor den uitmuntendsten profeet van alle, die immer bestaan hebben.

5°. Het geloof in de algemeene opstanding des vleesches, het oordeel en in belooningen en straffen na dit leven. Doch men gelooft, dat alléén Mohammedanen kunnen zalig worden en de straf voor alle anderen eeuwig zijn zal, behalve voor de Goddelooze Mohammedanen.

6°. Het geloof in een Noodlot en eene voorbeschikking, wordende door het eerste woord de besluiten van God in het algemeen en door het tweede in derzelver bijzondere toepassing aangeduid.

De *Muslims* zijn gehouden, om elken dag vijfmaal te bidden. Doch, vóór dat zij het gebed verrigten, moeten zij zich het hoofd, den hals, de armen en de voeten wasschen, met stroom- vijver- meer- of zeewater. Deze afwassching is bij hen bekend onder den naam van *Woedoe*. Het begin der tijdperken, waarin de *Muslims* zich tot het gebed begeven moeten, wordt telkens, van de minaret van elke moskee, door een' roeper, *Mueddin* genaamd, aangekondigd. Ook zijn er bijzondere gelegenheden, waarbij men verpligt is, gebeden te doen, als: op den Mohammedaanschen rustdag (den vrijdag); — op de groote feesten, welke er jaarlijks twee gevierd worden; — in elken nacht van de heilige maand *Ramadaan*; — bij langdurige droogte; — wanneer er eene zons- of maansverduistering plaats heeft; — wanneer men ten strijde zal trekken of eenen pelgrimstogt staat te ondernemen; en bij begrafenissen. — Al hunne gebeden bestaan in eenige woorden uit den *Koran*, die telkens herhaald en door zekere gebaren vergezeld worden.

Gedurende de maand *Ramadaan* moeten de *Muslims*, die gezond zijn, zich van 's morgens vroeg tot den ondergang der zon, van het gebruik van spijs en drank onthouden; ook mogen zij zich, gedurende die tijdperken, geenerlei zinnelijk genot veroorloven. De drie eerste dagen der volgende maand stellen zij zich echter weder schadeloos. Dan vieren zij een feest, dat het Kleine feest genoemd wordt, met openbare ge-

beden en vreugdebedrijven. Hoewel dit feest het Kleine feest genoemd wordt, is het nogtans een der twee groote jaarlijksche feesten, van welke wij boven melding maakten. Het andere, dat mede drie of vier dagen duurt, draagt eigenlijk den naam van het Groote feest en begint op den tienden der maand *Zoe-l-Hedsje*. Op dezen dag doen de pelgrims, die van den berg *Arafaat* naar *Mekka* — naar welke plaatsen ieder *Muslim*, die er toe in staat is, ten minste eens in zijn leven, eenen pelgrimstogt volbrengen moet — terug keeren, hunne offeranden in de vallei van *Mina*. Op het Kleine feest moeten de *Muslims*, wanneer zij naar de *Moskee* gaan, de woorden: «God is zeer groot,» dikwijls bij zich zelven herhalen; maar op het Groote feest moet zulks, bij die gelegenheid, overluid geschieden. Op beide feesten zijn, met uitzondering van die, waarin men eetwaren en zoete dranken verkoopt, alle winkels gesloten; doch niet te min worden de straten der steden druk bezocht, die alsdan wemelen van menschen, alle, overeenkomstig hunnen stand of hun vermogen, op het prachtigst uitgedost. Zij, die zulks bekostigen kunnen, moeten op het Groote feest een' wijfjeskameel, buffel, ram of eene koe offeren en, wanneer zij een gedeelte van dit vleesch gegeten hebben, het overige, hetzij aan hunne vrienden, hetzij aan de armen, ten geschenke geven. Echter is het geene vereischte, dat één mensch alleen eene koe, eenen buffel of kameel offert; een dezer dieren is voor zeven personen eene voldoende offerande. Op deze feesten, zijn de vrouwen gewoon, naar de graven harer bloedverwanten te gaan en die met bloemen of welriekende kruiden te bestrooijen, Ook deelen zij, bij die gelegenheid, zoete koekjes, brood,

dadels, of andere eetwaren, welke zij tot dit einde mede nemen, aan de armen uit. Vele vrouwen brengen het geheele feest op de kerkhoven door, in tenten, welke over de graven zijn opgeslagen, en, terwijl zij zich hier in de stilte bezig houden, met het lezen in den *Koran*, is, in den omtrek der kerkhoven, alles leven en beweging: dáár ziet men dansers, goochelaars en sprookjesvertellers, elk op zijne wijze, ijverig werkzaam, om het volk te vervrolijken, dat daarenboven nog gelegenheid heeft om zich, met de schommels en de draaischuitjes, die in de nabijheid dier plaatsen altijd gevonden worden, te vermaken.

De *Mohammedanen*, bij wie de besnijdenis in gebruik is, doch niet als verbindend beschouwd wordt, mogen geen varkensvleesch eten, geene bedwelmende dranken drinken en niet spelen of woekeren. Ten aanzien van de reine en onreine spijzen, hebben zij bijna dezelfde wetten als de *Joden*. Ook is het hun verboden, hunne woningen met gouden of zilveren voorwerpen te versieren of dezelve tot huiselijk gebruik te bezigen en zijden kleederen of gouden en zilveren versierselen te dragen. Dit laatste verbod betreft echter alleen de mannen, schoon zij dikwijls verzuimen, hetzelve in acht te nemen: ook zijn er vele *Muslims*, die het eerste veronachtzamen. Het afbeelden van levende schepselen is hun insgelijks, zoowel als het bezit van zoodanige afbeeldingen, verboden. De *Muslims*, die niet minder dan vijf kameelen, 30 runderen, 40 schapen, vijf paarden, 200 *dirhems* of twintig *dinaars* bezitten, moeten jaarlijks daarvan een veertigste in natura of in geld, aan de armen geven, welke aalmoes den naam van *Zekah* draagt.

Behalve de genoemde ceremoniëele en zedelijke wetten, hebben de *Muslims* ook burgerlijke, van welke wij slechts de voornaamste zullen noemen. Vooreerst is het den man geoorloofd, gelijktijdig vier vrouwen te hebben en zoo vele slavinnen of bijwijven als hij goedvindt. De eerste kan hij tweemaal haar afscheid geven en ook tweemaal weder terug nemen; doch, wanneer hij haar ten derdenmale verstoot, mag hij zich niet meer met haar vereenigen, ten ware zij eerst weder met een' ander' man is getrouwd geweest en door dezen verstooten is geworden. Wanneer de kinderen, die de *Muslim* bij eene slavin verwekt heeft, door hem erkend zijn, erven zij, bij zijn overlijden, gelijk met die van zijne wettige vrouw. Het deel van eenen zoon tot dat eener dochter staat als 2 : 1, terwijl aan de moeder of moeders het achtste gedeelte der nalatenschap ten deel valt. Doch, indien de overledene geene kinderen heeft nagelaten, dan bekomen zijne weduwen een vierde daarvan. Komt de vrouw te sterven, zonder kinderen na te laten, dan erft de man de helft van de nalatenschap en, wanneer er kinderen zijn, een vierde.

Ten opzigte van de lijfstraffelijke wetten, zij hier slechts gezegd, dat Moord, óf met den dood óf met geldboete gestraft wordt; het laatste, echter, nimmer, dan met goedvinden van de betrekkingen des vermoorden. Hem, die eenen belangrijken diefstal begaan heeft, wordt de regterhand afgehakt. Echter wordt deze straf onder zekere omstandigheden niet geoefend. Die zich schuldig gemaakt heeft aan overspel, bewezen door ooggetuigen, wordt dood gesteenigd, en de hoereerder gestraft met honderd slagen en eene ballingschap voor een jaar. De dronkaard wordt met

tachtig slagen en de afvallige, die zich niet wil bekeeren, met den dood gestraft.

De meeste slaven der *Arabieren* zijn afkomstig uit *Abyssinië* en het *Negerland*; in de huizen der rijken vindt men ook eenige slaven uit *Georgië* en *Circassië*. De eigenaars zijn verpligt hunne slaven met goedheid te behandelen. Zelfs wordt hun door den Profeet bevolen, om hunne *Memloeks* te voeden met hetgeen waarvan zij zelven eten, te kleeden met dezelfde stoffen, waarvan zij zelven kleederen dragen en hun niets te last te leggen, waartoe hun het vermogen ontbreekt. Ook zegt de profeet, dat men verpligt is, zijnen slaaf vrij te laten, wanneer men hem onschuldig gekastijd of in het aangezigt geslagen heeft; — dat men, door verkoopen of wegschenken, geene aanleiding mag geven tot de scheiding tusschen moeder en kind, zullende men, in dit geval, ook van zijne vrienden gescheiden worden, op den dag der algemeene vergelding; — en dat een slaaf, die getrouw is in de vervulling zijner pligten, omtrent God en zijnen meester, dubbele belooning te wachten heeft.

Geloofwaardige reizigers in het Oosten, verzekeren eenparig, dat de *Arabieren* de voorschriften van den Profeet, ten aanzien van de behandeling hunner slaven, over het algemeen zeer goed opvolgen. Onder anderen verhaalt men, dat OTHMAN, zijnen memloek bij het oor getrokken hebbende en daarover berouw gevoelende, dezen gelastte, hem wederkeerig bij het oor te trekken. De slaaf gehoorzaamde, maar trok zeer zacht. Daarop beval OTHMAN, harder te trekken, zeggende, dat het hem onmogelijk was, op den dag des oordeels, de straf voor dit zijn misdrijf te dragen. De memloek antwoordde hierop, met be-

scheidenheid, dat hij dien dag zoowel als zijn meester vreesde.

Een der memloeks van ZEIJN-EL-ABIDIEN brak, met oogmerk om zijn' meester te tergen, den poot van een schaap; maar deze, in plaats van zijn' slaaf daarvoor te straffen, schonk hem de vrijheid, zeggende: «Niet gij zult mij, maar ik zal hem tot gramschap tergen, die u dit kwaad leerde en niemand anders dan IBLIES is.»

De gastvrijheid wordt bij de *Muslims* misschien meer dan bij eenige andere natie der wereld uitgeoefend. Het voorschrift van den Profeet hieromtrent is zakelijk van dezen inhoud: «Hij, die in God en in den dag der opstanding gelooft, zal vier en twintig uren achtereen goedertierenheid bewijzen aan zijnen gast, en hem drie dagen lang goed onthalen; doet hij zulks langer, dan maakt hij zich te meer verdienstelijk. Het staat echter den gast niet vrij, zóó lang te blijven, dat hij zijnen gastheer overlast aandoet.» Wanneer de vreemdeling langer dan drie dagen wenscht te vertoeven, met oogmerk, bijv. om met den stam de woestijn door te trekken, dan geeft hij zulks den gastheer te kennen, die dan ook van hem verwacht, dat hij zich aan diens huiselijke bezigheden, bestaande in het voederen der paarden, het melken der kameelen en het waterhalen, niet zal onttrekken; doet hij dit, dan wordt hij door al de *Arabieren* van zulk een' stam veracht. Zoodanig eene minachting kan men echter ontgaan, wanneer men slechts, zoo lang den togt duurt, om de drie of vier uren van gastheer verandert.

Wanneer de *Muslim* iemand groet, geschiedt zulks door de regterhand tegen de borst te leggen en het

uitspreken der woorden: «Vrede zij met u!» waarop alsdan geantwoord wordt: «Met u zij vrede, Gods genade en zegen!» Groet iemand zijnen meerdere, dan bezigt hij wel dezelfde woorden, maar raakt daarbij, met de regterhand, de lippen, het voorhoofd of den tulband aan, en wil hij nog grooter' eerbied betoonen, dan buigt hij ook óf met het hoofd alleen, óf met het hoofd en ligchaam beide, of hij maakt dezelfde beweging, na vooraf, met de regterhand, den grond aangeraakt te hebben. Wanneer een bediende of leerling zijn' meester, eene vrouw haren man, een kind zijn' vader of zijne moeder groet, dan geschiedt dit door aan de laatstgemelden de hand te kussen, — eene hulde, welke jonge lieden aan bejaarden en gewone menschen aan vrome of geleerde mannen bewijzen. Ook is het gebruikelijk, om, bij het groeten van een' zeer voornaam' persoon, de mouw of den zoom van deszelfs kleed, of ook wel deszelfs voeten te kussen. Vroeger was men gewoon, wanneer men koningen zijne hulde wilde bewijzen, den grond of het tapijt voor derzelver voeten te kussen; maar thans heeft deze soort van eerbewijzing zelden meer plaats.

Wil een *Muslim* zijne achting betoonen aan iemand die afwezig is, dan plaatst hij zijnen naam en zijn zegel, in den linkerhoek, onder aan den brief, naast elkander. Plaatst hij zijn zegel *onder* zijnen naam, dan legt hij omtrent den persoon, aan welken hij schrijft, eene bijzondere onderdanigheid aan dén dag. De brief wordt in een' omslag gesloten, waarop men het volgende of soortgelijk adres schrijft: «Deze kome, indien het Gods wil is, wiens naam geprezen zij, te *Mekka*, en worde aan onzen hooggeachten vriend, enz., MOHAMMED, wien God behoede, ter hand gesteld.»

Een vorst of een aanzienlijk man, die aan zijnen mindere schrijft, plaatst zijnen naam en zijn zegel aan het hoofd zijns briefs. Het zegel, dat den brief het gezag van echtheid geeft, is de afdruk van een signet, uitmakende een gedeelte van een' ring, dien men aan den regterpink draagt, en stelt den naam des eigenaars voor, benevens een paar woorden, welke vertrouwen op God of iets van dien aard uitdrukken, bijv: «Zijn (Gods) dienstknecht» of iets dergelijks.

In het gebruik van spijs en drank zijn de *Muslims* over het algemeen zeer matig. Hoe talrijk de schotels met spijzen ook zijn mogen, waarmede hunne tafels voorzien zijn, nimmer zullen zij zich aan onmatigheid overgeven. Des avonds, bij het ondergaan der zon, houden zij hunnen voornaamsten maaltijd; dan eten de aanzienlijke mannen veelal alleen, namelijk, als zij geene gasten hebben, en de vrouwen en kinderen eten een weinig tijds daarna. Bij een groot getal gasten rigt men twee of meer tafels aan. Deze bestaan in een groot rond blad van zilver of vertind koper, geplaatst op een met paarlemoer of schildpad ingelegd houten bankje, ter hoogte van 15 of 16 duim. Men zet de tafel meestal, op een rond stuk tapijt, in het midden des vertreks, hetwelk eene vierkante gedaante en, aan drie zijden langs den wand, lage rustbanken heeft, bekend onder den naam van *divans*. Op de tafel worden te gelijk een aantal zilveren, vertind koperen of porceleinen schotels geplaatst, met gebraden, gekookt of gestoofd lams- of schapenvleesch, in kleine stukken gesneden, met gevogelte, met velerlei soort van groenten, vruchten, suikerwerk en gebak. Om deze schotels heen legt men, behalve eenige doorgesnedene citroenen, eenige platte,

ronde broodkoeken, benevens palm- of ebbenhouten lepels Op den vloer, rondom de dus aangerigte tafel, liggen kussens, op welke zich het gezelschap, met gekruiste beenen, nederzet. Daarna wascht ieder zijne regterhand, waartoe het water, door de bedienden, in een zilveren of koperen bekken en emmer wordt aangeboden; ook zorgen deze, dat ieder der gasten van eenen handdoek voorzien is. Wanneer de aanzittenden den mond willen spoelen, hetwelk niet zelden gebeurt, dan nemen zij het water daartoe in de hand op. Eer men begint te eten, spreekt ieder de volgende woorden uit: «In den naam van God!» waarop men somtijds volgen laat: «den genadigen, den barmhartigen.» De gastheer is de eerste, die iets, met zijne vingers, uit een' der schotels neemt en daarvan eet, waarna ieder hem daarin volgt. Messen en vorken zijn bij hen niet in gebruik; in plaats derzelve, bedienen zij zich van den duim en de twee voorste vingers der regterhand. Met de linkerhand, die men tot onreine oogmerken bezigt, mogen zij geene spijzen aanraken, ten ware men tot het verdeelen derzelve de beide handen volstrekt gebruiken moet.

Bij den maaltijd drinken de *Arabieren* veelal zuiver water, uit metalen koppen, wordende de *sjerbet*, een zoet suikerwater, niet dan bij de aanzienlijksten voorgediend, in glazen kommen. Na den maaltijd, welke nimmer lang duurt, spreekt men zijn «God zij geloofd!» uit en wascht men zich zorgvuldiger dan vóór denzelven.

Onder de geliefkoosde verzamelplaatsen der *muslims* behooren ongetwijfeld de *hammaans* of baden, in welke, echter, de welvoegelijkheid strikt moet worden

in acht genomen. Men vindt in de Arabische landen openbare baden, die uit verscheidene, en bijzondere, die uit slechts twee of drie kamers bestaan. In de vertrekken der eersten zijn de vloeren met wit en zwart marmer of andere steenen ingelegd en de binnenkamers zijn van koepels voorzien, welke eenige ronde openingen hebben, met glas daarin, waardoor men het noodige licht ontvangt. In de ontkleedkamer of *meslakh* heeft men eene fontein van koud water en marmeren banken langs de muren, waarop matrassen en matten liggen; de eerste ter dienste van de rijken en de laatste voor de mindere klasse. De groote zaal of *hararah*, het binnenste gedeelte des gebouws uitmakende, is vierkant en in het midden mede van eene fontein voorzien, doch van heet water, terwijl de vier hoeken elk door een vertrek worden ingenomen. Een derzelve is de *beit-owwal* of voorkamer der *hararah;* in een ander wordt een vuur gestookt, dienende om het water heet te maken, dat zich boven hetzelve in een' ketel bevindt; in een derde is een bekken met warm water, hetwelk door eene pijp daarin loopt, en in het laatste zijn twee kranen, digt bij elkander, eene voor koud en eene voor warm water, hetwelk men in eenen kleinen daaronder geplaatsten trog laat loopen, bij welken eene bank staat.

De bader, zich in de *meslakh* of, bij koud weder, in de *beit-owwal*, ontkleed, een' handdoek om zijne lenden, eenen anderen om het hoofd, een' derden over de borst en een' vierden over zijn' rug geslagen en een paar houten zolen aan de voeten getrokken hebbende, begeeft hij zich naar de *hararah*. Hier is het zoo warm, dat het zweet hem dadelijk aan alle kanten uitbreekt, en worden hem de handdoeken,

met uitzondering van den eersten, afgenomen, door een' bediende, die terstond een begin maakt met hem de ledematen te rekken, het geheele ligchaam, met eenen wollen zak, te wrijven, het vleesch te kneden en de voetzolen te raspen, met een werktuig van grove aarde. Daarop dompelt de bader zich in het water en laat zich vervolgens, in een van de kleine vertrekken, met zeepsop wasschen en somtijds ook scheren. Eindelijk, in de *beit-owwal* terug gekeerd, strekt hij zich op eene matras uit en worden hem nogmaals de leden gekneed, terwijl hij een kop koffij drinkt en eene pijp rookt.

Gewoonlijk maken de mannen voor- en de vrouwen na den middag van de baden gebruik, hoewel er ook baden zijn, die uitsluitend voor mannen en andere, welke alleen voor de vrouwen bestemd zijn. Elk Arabier, die gebruik van het bad wil maken, is verpligt, eer hij daar binnen gaat, een kort gebed te doen, om bescherming tegen de *Dzjin*, die men meent dat zich vooral in de baden ophouden. Ook moet hij bij het binnentreden, met den linkervoet het eerst over den drempel stappen.

Ten aanzien van de opvoeding en het onderwijs hunner kinderen, hebben de *muslims* verschillende regelen en gebruiken in acht te nemen. Een pas geboren kind moet in schoon linnen worden gewikkeld, hetwelk, echter, volstrekt geene gele kleur mag hebben. Daarna moet een manspersoon de *adaan* of de roep tot het gebed, welke men dagelijks gewoon is, van de minarets der Moskeën, te doen, het kind in het oor zeggen. Op den zevenden dag na de geboorte des kinds komen de vriendinnen der moeder, om haar geluk te wenschen en aan het kind geschenken te ge-

ven, welke in stukken goud- en zilvergeld bestaan en daarna tot versiering van het hoofd des kinds gebezigd worden. Op dezen dag wordt veelal aan het kind ook een naam gegeven en moet men verscheidene godsdienstige plegtigheden verrigten. Onder andere moet de vader zijn kind de haren laten afsnijden en het gewigt daarvan in goud of zilver aan de armen geven. De besnijdenis zou eigenlijk ook op dien dag moeten plaats hebben; maar het schijnt geoorloofd te zijn, om daarmede te wachten tot het kind vijf of zes jaar oud is. Zonder toestemming van den vader, mag de moeder haar kind niet minder dan twee volle jaren zogen.

De kinderen der *muslims* worden als benijdenswaardige zegeningen beschouwd, en, omdat men gelooft, dat zij uit dien hoofde aan den invloed van het booze oog zijn bloot gesteld, zijn zij ook voorwerpen van angstige zorg. Om dezelve tegen dien invloed te beveiligen, houden de rijken hen zorgvuldig zoo lang in den *harem* opgesloten, tot zij de schooljaren bereikt hebben; hoewel zij meestal te huis onderwezen worden. De minder gegoeden laten hunne kinderen wel buiten de deur gaan, maar nimmer zonder de noodige voorzorgen tegen den invloed van het nijdige oog in acht te nemen. Deze bestaan hierin, dat men het kind, zoo slordig mogelijk gekleed, ongewasschen en met eene grillige muts, welke met eene of andere geschrevene tooverspreuk voorzien is, op het hoofd, in het openbaar laat verschijnen, meenende men hierdoor te bewerken, dat het nijdige oog zich op het kind zelf niet vestigen zal. De kinderen der armen, die bijzonder morsig en slecht gekleed zijn, acht men, uithoofde van hun weinig behagelijk voorkomen, minder aan dat vermeende gevaar te zijn blootgesteld.

Den kinderen der *muslims* wordt al vroeg een groote eerbied voor den vader ingeboezemd. Nimmer zal een zoon de vrijheid gebruiken om in het bijzijn van zijn' vader te gaan zitten, niettegenstaande deze hem in deszelfs teedere jeugd eene groote gemeenzaamheid toegelaten heeft. De inboorlingen der Arabische landen beschouwen eene talrijke nakomelingschap voor eenen grooten zegen, en nogtans dragen zij het verlies hunner dierbare panden, die in hunne vroege jeugd sterven, met gelatenheid. De oorzaak hiervan is, dat de Profeet gezegd heeft, dat de kinderen der *muslims* hunnen ouders hiernamaals gewigtige diensten zullen bewijzen; dat zij, zonder hen niet in het Paradijs willende gaan, waarvan de toegang voor hen, als geene verantwoording te doen hebbende, door de Engelen geopend zal worden, hunne vaders en moeders bij de hand zullen nemen en in het Paradijs brengen.

In elk groot Arabisch dorp heeft men ten minste eene school, welke veelal bij eene Moskee of een ander openbaar gebouw behoort, en waarin de kinderen òf geheel voor niet òf voor eene kleine som in de week onderwijs ontvangen. Dit bepaalt zich doorgaans tot het leeren lezen, schrijven en rekenen en het van buiten leeren van den *Koran*, terwijl in de hooge school der Moskee kosteloos onderwijs gegeven wordt in de taalkunde, dichtkunst, redekunst, Godgeleerdheid, regtsgeleerdheid en de beginselen van de wiskunst.

De vader moet zijnen zoon al vroegtijdig onderwijs geven in de voornaamste regelen der welvoegelijkheid en hem vooral tegen de begeerlijkheid waarschuwen. Voorts moet hij hem iu het zwemmen en boogschieten en in een of ander eerlijk handwerk onderrigten,

vermits dit laatste de beste waarborg is tegen armoede. De rijke voorzien zich van eenen huisonderwijzer voor hunne kinderen, die vervolgens door hen naar de hooge school gezonden worden, alwaar zij alsdan onderwijs ontvangen in de Godsdienst en vooral in de kennis der fraaije letteren, welke de Arabieren inzonderheid op prijs stellen, zoodat er zelden zonen van aanzienlijke Arabieren gevonden worden, die niet in staat zijn de voornaamste plaatsen uit hunne geliefkoosde Dichters te reciteeren. Ook kunnen vele Arabieren zelven verzen maken en is het sommigen tamelijk onverschillig of zij in proza dan of zij in poëzy spreken. De vaardigheid in deze kunst hebben zij voornamelijk te danken aan de woordenrijkheid hunner taal.

De meisjes worden zelden naar de school gezonden, maar door eene huisonderwijzeresse eenige gebeden en hoofdstukken uit den Koran geleerd; doch met het twaalfde hoofdstuk, waarin de geschiedenis van JOZEF en de vrouw van POTIFAR voorkomt, mogen zij niet bekend gemaakt worden. Eenige meisjes uit den middel- en geringen stand leeren weven, andere spinnen en weinige naaijen, terwijl die uit den hoogeren stand in het borduren onderwijs gegeven wordt. De Arabische dame bespeelt thans geen ander muzijkinstrument dan de tamborijn. Het dansen, zingen en het bespelen van de *guitarre*, waarin in vroeger' tijd de rijke vrouwen zoo zeer bedreven waren, laat men tegenwoordig aan zangeressen van beroep over.

Wij oordeelen het niet ongepast, den lezer eenige berigten, aangaande de levenswijze der zwervende Arabieren of *Beduïnen*, mede te deelen, welke dan ook het slot dezer Afdeeling zullen uitmaken.

Niet alleen verschillen de *Beduïnen*, ten aanzien

van hunne zeden en levenswijze, van hunne land- en geloofsgenooten, die in de steden wonen, maar ook van die, welke zich eenige maanden des jaars met den akkerbouw bezig houden en in de nabijheid der grenzen van het land wonen; ja zelfs ontdekt men een in het oog loopend onderscheid tusschen de onderscheidene stammen der *Beduïnen* onderling. Eene vaste woonplaats hebben zij niet; maar zij trekken, in de woestijnen van *Arabië* en het noordelijkst gedeelte van *Africa*, bestendig van de eene plaats naar de andere en zetten hunne tenten op, als zij water en weiden aantreffen. De Arabier noemt zijne tent «zijn huis» (*el beit*). Deze zijne beweegbare woning is van een geitenharen weefsel vervaardigd en zoo digt, dat de sterkste regen daar niet kan doordringen. Zij rust op negen palen, van welke er drie in het midden en drie aan elke zijden staan. Men verdeelt haar, door middel van een wollen kleed, in twee afdeelingen, van welke de eene bestemd is voor de mannen en de andere voor de vrouwen, In die der mannen is somtijds een tapijt op den grond gespreid. Tegen de palen zijn somtijds koren- en koffijzakken opgestapeld, waartegen de *Beduïnen* leunen, wanneer zij op kameelzadels zitten, die zij voor kussens gebruiken. In die der vrouwen vindt men het huisraad, keukengereedschap, de levensmiddelen en de boter- en waterzakken. Wanneer het getal tenten in een leger niet groot is, dan plaatst men dezelve gewoonlijk in eenen kring; maar anders op rijen, of, op eenigen afstand van elkander, in groeven.

De *Arabieren* der woestijn zijn meestal sterk en vlug, en kunnen wel vier of vijf dagen achtereen voortreizen, zonder te drinken. Zij zijn kort en ma-

ger, doch welgemaakt, en hebben eene bruine kleur, lange, zwarte wenkbraanwen en veelal donkere en schitterende oogen. Hunne tanden zijn buitengemeen fraai, hetwelk men voornamelijk daaraan toeschrijft, dat zij bijna niets anders dan meelspijzen, melk en boter gebruiken. Hunnen baard stellen zij op zeer hoogen prijs; maar hun hoofdhaar scheren zij gewoonlijk af, doch laten eenen bos op den schedel staan, omdat zij gelooven, dat MOHAMMED zijne getrouwe aanhangers daarbij in het Paradijs zal trekken.

De voornaamste stukken, waaruit de kleeding der zwervende *Arabieren* bestaat, zijn: de muts, de mantel en het hemd. De muts van den *Beduïn* is een vierkant stuk zijde, of boomwollenstof met strepen, dat, bij wijze van eenen driekant, om het hoofd gebonden is, in diervoege, dat de punten op de schouders hangen. Zijn mantel of *abba*, welke over zijne schouders en tot zijne knieën hangt, is vervaardigd van een weefsel van kemelshaar of ook van sterk wollen garen. Sommige *Beduïnen* dragen, onder dit opperkleed, nog een' ligten witten mantel, die somtijds zeer kostbaar en met goud bewerkt is. In den winter bedient men zich ook van een' met bont bezetten *pelasse*. Hunne hemden zijn van grove boomwol en worden zelden of nooit gewasschen. De voornaamsten onder de *Beduïnen* hebben roode pantoffels of gele laarzen aan de voeten; de overige gaan barrevoets. De meest gewone wapenen der *Beduïnen* zijn lansen van tien voet lengte, voorzien van ijzeren of stalen punten, en sabels, die zij altijd op zijde hebben, zelfs dan, wanneer zij zich slechts naar de tent van eenen buurman begeven. Ook dragen zij, in hunne gordels, lange, kromme messen en bedienen

zij zich dikwijls van ijzeren of houten met ijzer beslagene knodsen. Tegenwoordig gebruiken zij ook geweren, in welker behandeling zij al vrij goed bedreven zijn; doch derzelver maaksel is nog zeer ruw en lomp.

De vrouwen dragen een donkerkleurig kleed, hetwelk zij met eenen lederen gordel om haar midden sluiten, en eenen doek om het hoofd, welke bij de oude vrouwen eene zwarte en bij de jonge eene roode kleur heeft. Dewijl zij zich, zoowel als de mannen, bestendig aan de brandende stralen der zon moeten blootstellen, hebben zij, even als deze, eene donkerbruine kleur. Hare kinderen zijn eerst bijzonder blank; maar zij worden ook langzamerhand zoo bruin als hunne ouders. De vrouwen zijn gewoon zilveren ringen in ooren en neus, armbanden van bont gekleurd glas om de gewrichten der handen te dragen en hare lippen te puncteeren en blaauw te verwen.

De *Arabieren* der woestijn eten doorgaans niet meer dan tweemaal daags, namelijk, des voormiddags ten tien ure en bij het ondergaan der zon. Tusschen deze twee maaltijden doen de mannen niet dan rooken, geeuwen en slapen, en houden de vrouwen zich met haar huiswerk bezig; zoodat er overdag, in eene Arabische legerplaats, eene doodsche stilte heerscht. Zoodra echter de zon ondergaat, wordt deze stilte, door een zeer levendig gewoel, vervangen. Dan beginnen de vrouwen vuur aan te leggen, om de spijzen te bereiden, en hoort men haar, de eene, met eene schelle stem, hare huishoudelijke bevelen geven, de andere hare kinderen in slaap zingen, terwijl de waakzame, steeds blaffende honden rusteloos om de tenten rondzwerven. De gewone spijs van den *Beduïn* is koren met boter; alleen op feesttijden gebruikt hij

vleesch. Het is hem ook tamelijk onverschillig, welke soort van spijs hij gebruikt, wanneer hij er zich slechts mede verzadigen kan; want hij heeft geen denkbeeld van de genoegens der tafel. Zulks is ook bij de vrouwen het geval. Deze vergenoegen zich met hetgeen de mannen voor haar overlaten, en eten dat overschot in haren *meharrem*.

Sommige stammen bezitten een groot getal kameelen, welke aan de Pelgrims naar *Mekka*, door de eigenaars, verhuurd worden. De echte Arabische kameel is niet zoo groot als de *Anatolische*, *Turkomannische* en *Kurdische*, maar beter tegen de hitte en den dorst bestand. Hij heeft eene roodachtige grijze kleur en weinig wol aan den hals, waaraan hij, door den eigenaar, met een gloeijend ijzer, geteekend is. Van zijne wol, welke niet afgeschoren, maar, tegen den tijd dat dezelve zal uitvallen, uitgeplukt wordt, vervaardigt men gewevene stoffen en koorden. Gewoonlijk levert een kameel twee pond van deze wol op. Men drijft deze dieren overdag ter weide, vanwaar zij des avonds regelmatig naar de legerplaats terugkeeren. Hier liggen zij zich dan tusschen de tenten neder en brengen er den nacht door. Trekt de herder, met zijnen troep kameelen, van de eene naar de andere plaats, dan is hij gewoon, een lied te zingen, waardoor hij den langzamen en deftigen tred, zoo veel mogelijk tracht te verhaasten. De Europeaan, die dit gezang, in de eenzame streek, bij het ondergaan der zon, hoort, wordt daardoor niet zelden in eene droefgeestige stemming gebragt, vooral, wanneer hij zich, in de woestijn, al meer en meer van het bewoonde land verwijdert. Echter zijn het niet de woorden — deze verstaat hij niet —

maar het is alleen de melodie, welke op hem zulk eene aandoenlijke en treurige werking doet.

De *Arabieren* hebben ook kameelen, die alleen tot rijden afgerigt en vooral daaraan kenbaar zijn, dat hunne wol kort afgeschoren is. De *Europeanen* noemen hen *Drommedarissen* en de *Syriërs Deluls*. De beste zijn die, welke uit de provincie *Oman* komen, en niet alleen worden zij door geheel *Arabië*, maar ook in *Nubië* en geheel Noordelijk *Africa* geacht, zoo om hunne snelheid en hunnen gemakkelijken tred als om hunne leerzaamheid. Zij kunnen in éénen dag tien dagreizen afleggen; doch men vergt dit niet van hen, dan in geval van nood. Met hunnen natuurlijken tred leggen zij 1¼ of 1½ geogr. mijl af, en deze is zoo zacht, dat de *Arabieren* op derzelver rug, onder het rijden, gemakkelijk een kop koffij drinken kunnen, zonder te storten.

In *Arabië* vindt men geene kameelen met twee bulten; deze soort hoort in *Mesopotamië* te huis. De *Arabieren* regerèn de kameelen meer met den stok dan met den teugel; maar in *Egypte* leidt men hen aan een touw, hetwelk aan eenen ring, die door den neus gestoken is, is vastgemaakt. Op kleine reizen worden de kameelen met 5 tot 400 pond, maar op grootere met slechts 100 pond beladen, moetende ook de lading verminderd worden, naarmate men onder weg minder bronnen aantreft.

De *Arabieren* der woestijn, alle soort van rooverij voor geoorloofd houdende, zullen niet nalaten, wanneer de gelegenheid zich daartoe aanbiedt, de voorbijtrekkende karavanen te berooven; doch elkander zullen zij nimmer iets ontvreemden. Dikwijls gebeurt het ook, dat een troep van tien of twaalf *Beduïnen* op

den roof uitgaat en eenen rijken buit van kameelen of andere voorwerpen medebrengt, welke men alsdan onder elkander verdeelt. Op zulke strooptogten, welke somtijds tot op eenen afstand van acht dagen reizens van de legerplaats uitgestrekt worden, weet ieder der *Beduïnen* wat hem te doen staat. Zoo is bijv. een hunner belast met het oppassen der honden; een ander bekleedt den post van *harami* of roover; een derde moet zich met de knods in de hand gereed houden, om, indien men mogt worden aangevallen, zich zelven en zijne makkers tegen de aanvallers te beschermen. Gebeurt het, dat men wordt overwonnen en in de gevangenis geworpen, dan kan men zich niet dan voor eenen zeer hoogen prijs vrij koopen. Zulk eene gevangenis is een twee voet diepe kuil, waarin de roover, met de haren en de voeten, aan stangen vast gelegd, doch behoorlijk van voedsel voorzien wordt, dewijl de *Arabieren* gelooven, dat over hen zijn bloed komt, wanneer een roover in zijne gevangenis sterft.

De *Beduïnen* hebben doorgaans kleine paarden, van welke zij echter alleen de merriën berijden, omdat deze niet hinniken, gelijk de hengsten; bij nachtelijke overvallen zouden zij door dit hinniken verraden worden. De merriën zijn ook veel vlugger en minder koppig dan de hengsten, die men gewoon is, in de steden te verkoopen. Wanneer een paard ziek is, hetgeen echter zelden gebeurt, dan wordt het met een gloeijend ijzer gebrand, zijnde dit het eenige geneesmiddel, dat de *Beduïnen* in dit geval aanwenden; misschien kennen zij geene andere. Niet voor het paard twee jaar oud is, wordt het bereden, en dan neemt men ook slechts zelden den zadel af. Altijd blijven de paarden in de opene lucht. In den zomer

zijn zij dus aan de heete middagzon en in den winter aan den regen blootgesteld, wanneer alleen de zadel met een kleed bedekt en daardoor tegen bederf bewaard wordt. Wanneer het in den omtrek der legerplaats aan voedsel voor hun vee begint te ontbreken, zijn de *Beduïnen* verpligt weder op te breken en eene andere legerplaats te zoeken. Dit verhuizen geschiedt op de volgende wijze. Een zestal ruiters van den stam begeeft zich eerst op weg en trekt, op eenen afstand van een paar uren, voorop, ten einde de streek, die men doortrekt, te verkennen; want de verschillende stammen zijn meest altijd in oorlog met elkander. De genoemde ruiters worden van eenige andere gewapende ruiters gevolgd, die ieder honderd schreden van elkander verwijderd blijven, en dan volgt de geheele trein. Aan het hoofd van dezen rijden veelal de mannen. Daarop volgen de kameelen, met hunne jongen en die, welke de tenten of den voorraad van levensmiddelen dragen, en eindelijk de vrouwen en kinderen, zittende op kameelen en in zadels, welke veel naar wiegen gelijken en van groene voorhangsels voorzien zijn, die de vrouwen en kinderen tegen de brandende stralen der zon beschutten. Bij zonsondergang houdt men gewoonlijk halte. Dan worden de paarden gevoederd, hetwelk geschiedt door hun de korenzakken om den hals te hangen, en in eenen kring gebonden, waarmede men op de volgende wijze te werk gaat: de voorpoot van ieder paard wordt door eenen ijzeren ring gestoken, welke aan eenen langen ijzeren ketting vast is, waarvan het andere einde met eene ijzeren pen is voorzien, die men in den grond steekt. Daarna plant elk *Arabier* zijne lans in den grond en legt zich daarbij ter ruste neder.

Op deze wijze, nu, wordt de togt door de woestijn voortgezet, tot men eene bron of eene beek aantreft, in welker nabijheid de tenten dan weder opgezet worden.

Kan de *Indiaan* van *Noord-America* de sporen van menschen en dieren, in het gras en de struiken, onderscheiden en beoordeelen; de *Arabier* weet zulks in het zand te doen. Zijne scherpzinnigheid en vaardigheid zijn in dit opzigt zoo groot, dat hij aan de voetstappen, die iemand in het zand heeft nagelaten, gemakkelijk zien kan of deze tot zijn' eigen' of tot eenen anderen stam behoort; of hij beladen was of niet; hoe oud het spoor is; of hij vermoeid was of niet, en of het al of niet mogelijk is, hem in te halen, enz. Deze vaardigheid in het beoordeelen en onderscheiden der sporen stelt den *Arabier* alzoo in staat, niet alleen om het weggeloopen vee spoedig weder te vinden, maar ook om vlugtelingen met vrucht te vervolgen.

Deze ligte omtrekken achten wij voldoende, om u een oppervlakkig denkbeeld te geven van de zeden, gebruiken en levenswijze der *Arabieren*, wier rijk zich thans wel niet verder uitstrekt, dan tot de grenzen van hun oude vaderland, *Arabië*, maar die vroeger eén groot gedeelte van *Azië* en *Africa*, *Spanje*, *Frankrijk* en *Italië* beheerschten, in wetenschap en geleerdheid boven alle andere volken uitblonken en door hunnen uitgebreiden handel zeer beroemd waren. Om deze reden achteden wij het geenszins overtollig, hier eenige bijzonderheden, omtrent hen, mede te deelen. Thans zullen wij onzen reiziger, die zich intusschen te *Moka* gereed gemaakt heeft, om naar *Indië* te vertrekken, weder opzoeken en op zijnen togt vergezellen.

IX.

Van den Broek *in* Indostan *en te* Suratte. — *Zijne terugkomst te* Bantam. — *Hij doet eenen kruistogt in de* Indische *Zee en lijdt schipbreuk.* — *Zijn avontuurlijke togt dwars door het eiland van* Indostan.

De *Hollanders* ligtten te *Moka* het anker en legden te *Chikir*, de haven van de stad *Hadramaut*, welke men te voren bezocht had, aan, met het oogmerk om ook aldaar de koopwaren en faktoors weder aan boord te nemen. De *Scheik* en de ingezetenen betoonden hun hier veel vriendschap en drongen er sterk op aan, dat zij bij hen blijven zouden. Maar van den broek, die van weinig lading voorzien was, en daartoe ook geenen last had, bedankte den *Scheik* abdallah voor deszelfs welmeenend aanbod en stevende naar de golf van *Guzuratte*, ten einde te beproeven of hij verlof kon bekomen, om, even als de *Engelschen*, te *Suratte* (destijds eene zeer aanzienlijke stad aan deze golf) eene faktorij op te rigten. Hij werd te *Suratte* niet minder hartelijk dan in *Arabië* ontvangen, maar kon echter niet terstond het gewenschte verlof bekomen, vermits dit eigenlijk aan den beheerscher des lands, den *Grooten Mogol*, moest gevraagd worden, waartoe eene groote landreis noodzakelijk was. Daarenboven werd hij ten sterkste door de *Engel-*

schen, gedwarsboomd, die den Gouverneur door geschenken en beloften trachtten te bewegen, om zijn verzoek van de hand te wijzen. Iemand van minder moed en vastberadenheid dan VAN DEN BROEK zou, bij het ontmoeten van dergelijke beletselen, zeker onverrigter zake vertrokken zijn. Hij, daarentegen, nam, aan boord terugkeerende, eene dreigende houding aan en boezemde daardoor, aan de *Indische* kooplieden, voor hunne in de haven liggende schepen, geene geringe bekommering in; zoodat zij den Gouverneur dringend verzochten, om hem terug te roepen en aan hem, zoowel als aan de *Engelschen*, tot het oprigten eener faktorij, vrijheid te verleenen. De Gouverneur, hun dit verzoek niet kunnende of durvende weigeren, gaf nu aan VAN DEN BROEK verlof, om een huis in de stad te huren en eenig volk achter te laten, onder deze voorwaarde nogtans, dat hij intusschen trachten zou, de vereischte toestemming van den Keizer te verwerven. De *Engelschen* zagen den voorspoed der *Nederlanders* met nijdige oogen aan. Vooral zagen zij met spijt en verwondering, dat aan VAN DEN BROEK eene eer te beurt viel, welke zelden aan vreemdelingen bewezen werd, bestaande hierin, dat hij van den Gouverneur een geschenk ontving van eenig katoenen lijnwaad uit *Guzuratte*, benevens de verzekering, dat de koopman en de drie bedienden, die met de aan wal gebragte goederen achter zouden blijven, door hem, *als de appel zijner oogen*, zouden beschermd worden.

Nadat VAN DEN BROEK op alles de noodige orde gesteld had, nam hij van den vriendelijken Stadhouder afscheid en vertrok naar *Calicoet*, op welks reede hij den 10den October het anker wierp, een fregat medebren-

gende, dat hij onderweg genomen had en voornemens was, te *Bantam* op te brengen. Te *Calicoet* werd hij mede op het minzaamst ontvangen, schoon hij zijn oogmerk, om den *Samorin* te spreken, niet kon bereiken, dewijl deze afwezig was. Nogtans werd hij bij den Prins, deszelfs zoon, ten gehoore toegelaten, die hem te verstaan gaf, dat de *Engelschen*, door zich voor *Hollanders* uit te geven, het hof misleid en vrijheid bekomen hadden, om handel te drijven. Van de moeder des Prinsen ontving hij eenen gouden ring, met twee echte robijnen, ten geschenke, waartegen hij beloven moest, in het volgende jaar te zullen weder komen. Op den 18 November 1616 kwam hij te *Bantam* terug.

Wanneer men nagaat, hoe vriendelijk onze reiziger allerwege ontvangen werd en welke groote handelsvoordeelen hij tevens verkreeg, zoo wordt men onwillekeurig gedrongen, zulks toe te schrijven aan de wijze, waarop hij met de *Mohammedaansche* en *Hindosche* Stadhouders wist om te gaan. Zeker zal zijn personeel innemend gedrag, jegens de hooge personaadjen, met welke hij in aanraking kwam, hem derzelver toegenegenheid bezorgd hebben; hoewel het niet minder zeker is, dat hij daarbij nimmer de waardigheid van den staat zal hebben uit het oog verloren. Vóór hem had nog niemand zijner landgenooten, op eene enkele reis, zoo vele belangrijke zaken gedaan, zonder geweld te gebruiken; de vrijheid om te handelen, zoowel in *Arabië* als in *Indië*, verkreeg hij enkel van de goede gezindheid der bovengenoemde Stadhouders.

De reis, welke VAN DEN BROEK in Maart des volgenden jaars, met het schip *de Middelburg* en het jagt *het Duifje*, ondernam, was minder gelukkig. Hij had

in last, om eenen kruistogt te doen in de *Indische Zee*, naar de eilanden *Mauritius*, *Madagascar*, de *Roode Zee* en *Suratte*, en, wanneer hij *Portugezen* mogt ontmoeten, die aan te tasten. Na *Mauritius* bereikt en zijne zaken aldaar afgedaan te hebben, koerste hij naar *Madagascar;* doch, hier niet kunnende landen, stuurde hij, in de rigting van *Pemba*, op *Africa's* Oostkust, hetwelk hij echter evenmin bereiken kon. Voortdurend werd men door hevige stroomingen en holle zee geteisterd. De beide schepen raakten van elkander af, en dat, waarop zich de Bevelhebber bevond, werd zoodanig beschadigd, dat men het naauwelijks, door onophoudelijk te pompen, boven water kon houden. Ook was het roer reeds aan stukken geslagen en al de leeftogt verbruikt; zoodat men zich in eenen hoogst gevaarlijken toestand bevond. Gelukkig bereikte men eene reede bij het voorgebergte *Felix*, in de *Roode* Zee, waar de schade eenigermate kon hersteld worden. Maar, naauwelijks was men weder in zee gestoken, of men zag zich op nieuw aan eenen vreeselijken storm blootgesteld, die het schip naar den kant van *Suratte* voortstuwde en, niet verre van de *Portugesche* stad *Daman*, op het strand wierp.

Des nachts liet VAN DEN BROEK de koopgoederen, als: kruidnagelen en andere specerijen, aan land in veiligheid brengen, ten einde dezelve daarna naar de faktorij te *Suratte* te laten vervoeren. Des morgens stak hij het schip in brand en begaf zich vervolgens naar het niet ver verwijderde *Suratte*, om zijne aldaar achtergelatene manschap van zijne ramp kennis te geven en de noodige middelen te beramen, welke behoorden te worden in het werk gesteld, om de veiligheid der geborgene goederen te verzekeren.

Destijds lagen zeven *Engelsche* schepen te *Suratte* voor anker, zoodat VAN DEN BROEK niet zonder reden verwachtte van deze den noodigen bijstand te zullen bekomen, vermits het tusschen *Engeland* en de *Nederlanden* thans vrede was. Dien ten gevolge verzocht hij aan de kapiteins, hem en zijne lotgenooten naar *Bantam* te brengen, of, zoo men hiertoe niet mogt kunnen besluiten, hem een door hen genomen *Portugeesch* schip te verkoopen, met hetwelk hij zelf derwaarts zou kunnen vertrekken. Maar de *Engelschen*, altijd met handelsnijd tegen ons bezield, weigerden ronduit aan de billijke verzoeken van den Nederlandschen Bevelhebber te voldoen. Deze, over de onmenschelijke handelwijze der *Britten* verontwaardigd, die door dit gedrag toonden, in plaats van vrienden, bijna bitterder vijanden dan de *Portugezen* te wezen, nam het kloekmoedig besluit, om zich, met zijne 103 *Hollanders* en 29 *Indianen*, (onder welke zich eenige *Japanezen* bevonden) dwars over het *Indische* Schiereiland, over het hooge gebergte *Gates*, hetwelk eene merkwaardige scheiding maakt tusschen de saizoenen, naar *Mazulipatnam*, op de kust van *Coromandel*, te begeven. — Waarlijk eene stoute onderneming! Niet alleen moesten zij tallooze moeijelijkheden, welke verbonden waren aan eene reis door een land, hetwelk den *Europeanen* toen nog zoo weinig bekend was, het hoofd bieden; maar zij liepen ook gevaar om telkens door roovers te worden aangevallen, die zich destijds in menigte in het gebergte ophielden. Maar voor de Hollandsche moed en volharding zijn geene gevaren te groot, wanneer het de eer en het belang der Natie geldt. Hoe menigmaal hebben de *Nederlanders*, niet alleen in vroegeren, maar ook in lateren

tijd, daarvan de duidelijkste blijken gegeven, en daden verrigt, waardoor de wereld verbaasd stond en zij eenen onsterfelijken roem verwierven! Het vervolg der geschiedenis van de verrigtingen van onzen reiziger, in *Indië*, zal ons doen zien, dat hij, met alle regt, onder die groote mannen mag gerangschikt worden, aan wie het Vaderland de duurste verpligting had, en zonder wier moedbetoon en ontwikkeling van meer dan gewone geestkracht, hetzelve nimmer tot dien hoogen trap van luister en welvaart zou gestegen zijn, welken het vroeger, tot spijt en verbazing van den nabuur, bereikt heeft, en wij ons thans niet zouden kunnen verheugen in het bezit van onderscheidene *Oostindische* eilanden, van welke het goudrijke en door zijne voortreffelijke peper zoo beroemde *Sumatra* en het bij uitstek vruchtbare *Java*, hetwelk zoo rijk is aan de edelste schatten der aarde, dat het daarom, reeds in de eerste helft der zeventiende eeuw, *een kort begrip der wereld* genoemd werd, de voornaamste zijn, en die geacht moeten worden, voor onzen handel van onberekenbaar belang te wezen.

In de maand September nam VAN DEN BROEK, met zijne manschappen, de gevaarvolle landreis, dwars door het Schier-eiland aan, en *Nosharri*, eene stad, grootendeels door *Perzianen* bewoond, benevens *Gandivi* doorgetrokken zijnde, bereikte hij des avonds het dorp *Dagau*, alwaar men den nacht doorbragt. Met het aanbreken van den volgenden dag zette men den togt voort, en, na zeven mijlen afgelegd te hebben, kwam men in het vlek *Armaud*, hetwelk op de grenzen van *Guzuratte* gelegen was. Des anderen daags trok men door een paar dorpen, in het gebied van den Raja van *Partabassa*. In een derde, *Onni* ge-

naamd, eischten de ambtenaren van VAN DEN BROEK, dat hij, behalve van ieder man, van elken beladen' os en van elk paard belasting zou betalen. Maar hij weigerde standvastig, aan dezen eisch te voldoen, vooronderstellende, als bezitter van een goed paspoort, daartoe vrijheid te hebben, en zette de reis voort, trekkende, door het vlek *Serion*, naar dat van *Camela*. Doch de moedige *Rasbouten* (inlanders of *Hindo's*), die niet als onderdanen van den *Grooten Mogol* wilden aangemerkt wezen, en ook tegen alle *Mohammedanen* hunne onafhankelijkheid verdedigden, vervolgden de *Nederlanders*, en vielen in menigte op hen aan, ten einde hen langs dezen weg tot het betalen der tollen te noodzaken. Door eenige snaphaanschoten werden de aanvallers echter spoedig tot bedaren en tot wijken gebragt; schoon zij niet ophielden met pijlen te schieten, hetgeen de *Hollanders* noodzaakte, andermaal vuur te geven. Bij het retireeren werd een der achtersten van de *Rasbouten*, door een' *Japannees*, den rug in tweeën gekloofd.

Des avonds kwamen de reizigers in het vlek *Gannotra;* doch zij vonden hetzelve door de inwoners verlaten, die, uit vreeze voor hen, de vlugt genomen, maar tevens al de levensmiddelen geborgen of medegenomen hadden, zoodat men hier eenen zeer onaangenamen nacht moest doorbrengen. Des morgens trokken zij, om der bevolking ontzag in te boezemen, met ontrolde vaandels, over het gebergte, op hetwelk zij eenen zeer moeijelijken weg aantroffen, en kwamen, na twee dorpen, *Tawer* en *Gandebarri*, van welk laatste de inwoners mede gevlugt waren, en het vlek *Malganhan*, dat zij te middernacht verlieten, doorgetrokken te zijn, op den tweeden dag, te *Gandeberi*,

alwaar zij hoopten, zich van hunne doorgestane vermoeijenissen eenigermate te herstellen, te meer, omdat deze plaats niet ver meer van de grenzen van *Decan* verwijderd was, hetwelk door Inlandsche Vorsten bestuurd werd, die zich aan den *Grooten Mogol* onderworpen en tot schatting verpligt hadden, schoon zij alles behalve ondergeschikt waren.

Maar onze reizigers wisten niet, dat zij zich in de nabijheid eener vesting van den Raja van *Partabassa* bevonden. Naauwelijks hadden hunne Indiaansche bedienden hun zulks doen opmerken, en waren zij in de vlakte, of zij zagen eenen talrijken troep ingezetenen op hen aankomen, die hen, door het uitschreeuwen van de woorden *Mahar cotta!* (*Sla die honden dood*) schrik poogden aan te jagen. Doch VAN DEN BROEK schaarde zijnen kleinen troep in orde, trok daarmede bedaard naar een klein bosch en liet daaruit op degenen, die naderen durfden, losbranden. Nu werden de aanvallers zelven door schrik bevangen en stoven terstond uiteen. Maar deze schermutseling was slechts een voorspel van het tooneel, dat daarop plaats greep. De *Hollanders* waren, namelijk, het boschje naauwelijks doorgetrokken, of zij werden op nieuw aangevallen, doch nu door eene bende van driehonderd ruiters, die, onder hetzelfde geroep, in vollen galop, op hen afkwamen, met oogmerk om hen onder den voet te rijden. Toen zij op eenen afstand van slechts tien schreden genaderd waren, liet VAN DEN BROEK afvuren, met dat gevolg, dat de bevelhebber der bende, de Raja, met eenige der zijnen, gedood en zijn paard buit gemaakt werd, terwijl de overigen, in de grootste verwarring, op de vlugt gingen. Hetzelfde lot trof nog twee andere

troepen, schoon deze zich weder vereenigden, toen zij buiten het bereik der geweerschoten waren, en de *Hollanders* gedurende het overige van den dag vervolgden, terwijl het voetvolk, dat zich, ter zijde van den weg, in de ruigte en achter de heuvels schuil hield, den *Nederlanders* veel afbreuk deed; hoewel slechts drie derzelve sneuvelden; doch zij bekwamen 28 gekwetsten, die des nachts verbonden werden, nadat men gelukkig het grondgebied van den *Grooten Mogol* en, onder bedekking van de bewoners der grenzen, den voet van het gebergte *Gates*, welke meer dan eene halve mijl van de grenzen verwijderd was, bereikt had.

Den volgenden dag bragten hen acht of tien ruiters tot aan het vlek *Callara*, op een' der hoogste toppen van dat gebergte gelegen. Hier vernamen zij, hoe groot het verlies was, dat zij den *Rasbouten*, de krijgshaftigste der *Hindo's* en stamgenooten van de latere *Maratten*, hadden toegebragt. Behalve de Raja zelf, waren 76 voetknechten en zeven paarden gesneuveld. Daarenboven had de dood van den Raja, dien van vijf zijner vrouwen ten gevolge, die zich, naar de afschuwelijke gewoonte van dat land, welke nog heden bestaat, in weêrwil van de pogingen der *Engelschen*, om dezelve eindelijk eens te doen ophouden, met zijn lijk levende moesten laten verbranden (1).

Van den Broek, zich, met zijne zieken, zoo nabij

(1) In 1804 liet de Marquis Wellesley (thans hertog van Wellington) onderzoeken, hoeveel vrouwen zich, in één jaar, met de lijken harer mans, hadden laten verbranden, en men bevond, dat derzelver getal niet minder dan 31000 bedroeg.

de grenzen, niet veilig achtende, verzocht, dat men hem naar eene niet ver van daar gelegene vesting zoude geleiden. Maar hier dreigde hem weder een ander gevaar, De bevelhebber, namelijk, berigtte hem, dat een troep van twee honderd ruiters, onder bevel van eenen officier van MELIC AMBAR (dien wij nader zullen leeren kennen), de *Hollanders* inwachtte, omdat men gehoord had, dat deze eenen aanzienlijken schat met zich voerden. VAN DEN BROEK, den toestand in aanmerking nemende, waarin hij met de zijnen verkeerde, vond het niet raadzaam, tegenstand te bieden, en besloot derhalve, door de toezending van een geschenk, aan den officier, zijne onderwerping te toonen. Deze maatregel was van een gewenscht gevolg. Nadat hij den officier zijne paspoorten vertoond had, bekwam hij van dezen de vrijheid, om eenige dagen in de vesting te vertoeven en vervolgens zijne reis voort te zetten. Hij maakte van dit verlof dan ook een gepast gebruik, en, de reis weder aangenomen hebbende, trok men door eenige steden, vlekken en dorpen en kwam des avonds van den tweeden dag in het stadje *Patoda*, in eene vruchtbare vlakte gelegen, welke aan beide zijden door het gebergte *Gates* bepaald wordt, hetwelk zich van *Parta bassa* tot *Cochin* uitstrekt. Hier rustte men weder eenige dagen uit, na verloop van welke VAN DEN BROEK, die bemerkte, dat de reiskosten te hoog liepen, zijne zieken aan de zorg van eenen koopman opdroeg, dezelve der bescherming van den gouverneur aanbeval en den togt voortzette.

Op den eersten dag trok men door zes dorpen, en kwam des avonds in het vlek *Dutanna*, en den volgenden dag door zeven dorpen, tot *Lasour*, een

bemuurd stadje, van waar men den derden dag weder op reis ging, wenschende te *Nasiampour*, hetwelk niet ver van *Dowlat-Abad*, de hoofdstad van *Decan*, verwijderd was, het middagmaal te houden. Aldaar aangekomen zijnde, kon VAN DEN BROEK zijne nieuwsgierigheid, om de beroemde hoofdstad te zien, niet langer bedwingen en spoedde zich, van eenigen der zijnen vergezeld, derwaarts; doch het was hem niet geoorloofd dezelve binnen te gaan.

Dowlat-Abad lag in eene aangename vlakte, aan den voet eens bijna ronden bergs, op wiens kruin de citadel stond, die van een dubbel bolwerk, met ronde torens op de hoeken, voorzien en met eene van gehouwene steen opgemetselde gracht omringd was. Binnen deze sterkte, welke op eene loodregte hoogte stond, en niet dan langs een smal voetpad, dat binnen de stad begon, bereikt kon worden, bevonden zich de vrouwen des Konings en der aanzienlijksten uit de stad, waardoor de toegang, voor mannen, nog al minder vrij was. Slechts de voorsteden, die vrij groot en onbemuurd waren, mogten de *Hollanders* bezigtigen, die zich vooral verwonderden over den overvloed, welke de levenswijze der ingezetenen kenmerkte.

Thans is *Dowlat-Abad*, dat, behalve eene kortstondige stoornis, tot aan hare verovering door de *Mohammedanen*, in 1293, wel twee duizend jaren lang eene der hoofdsteden van *Oud-Indië* en gelijktijdig eene hoofdplaats van den binnenlandschen handel uitmaakte (1), benevens de vesting, in diep verval, door eene stichting in hare nabuurschap van AURUNG-

(1) Zie HEEREN's *Ideën*, D. III, bl. 286. Ned. Vert.

ZEB, die deze eene halve eeuw, nadat VAN DEN BROEK hier doorreisde, voltooide en *Aurung-Abad* noemde. Niet ver van daar heeft men het door *Braminen* bewoonde dorp *Elloer*, naar hetwelk de beroemde grotten, die een vierde mijl van daar (20° N. B. en 94° O. L.) in de rots zijn uitgehouwen, genoemd worden.

De gedenkstukken der Indische bouwkunst verdeelt men in drie klassen: 1°. in Rotstempels onder den grond of tempelgrotten in uitgehouwene rotsen; 2°. in Rotstempels boven den grond, die tevens onderaardsche gebouwen bevatten, en 3°. in eigenlijke gebouwen. Al deze gedenkstukken hebben op de godsdienst der *Hindo's* betrekking, zoowel op de sekten van VISCHNOE en SIWA, welke thans nog in *Indië* bestaan, als op die van BUDDHA, die aan deze zijde van den *Ganges* reeds lang daaruit verdreven is, doch aan gene zijde en op het eiland *Ceylon* nog bestaat.

De vermaarde grotten van *Elloer* behooren tot de rotstempels van de eerste soort, hoedanige ook op de eilanden *Elephante* en *Salsette*, nabij *Bombaij*, en op het eiland *Ceylon* gevonden worden. Van de eerstgemelde, die van *Elloer*, wenschen wij zulken onzer lezers, die er nog niet mede bekend mogten zijn, eenig denkbeeld te geven. Men stelle zich dan een rotsgebergte voor, hetwelk een' halven cirkel of een hoefijzer vormt, welks einden nagenoeg twintig minuten gaans van elkander verwijderd zijn, en meest uit rooden graniet bestaat. In dit rotsgebergte ziet men eene rij tempelgrotten, dikwijls met twee of drie verdiepingen. Op de eene plaats zijn zij met elkander verbonden en op de andere merkt men tusschenruimten op, die weder kleinere grotten bevatten. Deze rotstempels zijn alle met reliefs versierd, van welke

vele door den tijd en der menschen vernielingszucht geleden hebben. De grootste dezer tempels heeft, met het voorplein, dat 88 voet diep en 138 voet breed is, eenen omvang als vele groote Gothische kerken. Hij wordt *Keylas* genoemd, hetwelk zooveel beteekent als *residentie van* SIWA. De geheele tempel rust op eene rij staande olifanten van eene kolossale grootte en levert voor het overige alles op, wat de bouwkunst, boven den grond, grootsch, prachtigs en sierlijks kan voortbrengen. De Reiziger, die hier de gedenkstukken van vroegere beschaving der *Hindo's* aanschouwt, staat verwonderd, niet alleen over de bovengemelde rij olifanten, maar ook over de voorhoven, trappen, bruggen, kapellen, zuilen en zuilengalerijen, obelisken, kolossale afgodsbeelden en het verheven beeldhouwwerk (bas-relief), hetwelk alle wanden versiert en de goden der *Hindo's* of derzelver geschiedenissen voorstelt. De achterste galerij schijnt een waar *Indisch Panthéon* te zijn; aldaar telt men niet minder dan drie en veertig godenbeelden; — en al deze voorwerpen vindt men hier, tot zijne verbazing, *onder* den grond. Gaat hij door den grooten ingang des rotstempels, dan komt hij op eene ruime plaats en ziet daar, in deze tempelgrot, eenen tweeden tempel, benevens een groot stuk rots, in de gedaante eener pagode gehouwen, die met sieraden als bedekt is.

Behalve de tempelgrot van *Keijlas* zijn er nog vele andere, die hoogst merkwaardig zijn. Onder andere geeft die van INDRA en zijne gemalin INDRANI aan den eerstgenoemden niets toe. Daarin ziet de reiziger INDRA op eenen liggenden olifant, en INDRANI op eenen leeuw zitten, beide omringd van een aantal dienaren,

alle welke beelden eene kolossale grootte hebben, (van 10 — 12 V[1]). Nog een andere tempel, aan den afgod SIWA en zijne gemalin PARBUTTI gewijd, en *Dumas Leijna*, (dat is *echtelijk paleis*) geheeten, behoort tot de voornaamste dezer wondergestichten, zoo om zijne uitgestrektheid als om den goeden staat, waarin hij zich nog bevindt. Aan de wanden ziet men het geheimzinnig huwelijk van SIWA en PARBUTTI, door verheven beeldhouwwerk voorgesteld, van welke gebeeldhouwene groep de tempel zijnen naam ontleend heeft. Aan het einde dezer grot is een bas-relief, hetwelk *Drus-Awtar* genoemd wordt, en SIWA voorstelt, die, onder de gedaante van EHRBUDR, een' hoon aan PARBUTTI gepleegd, schijnt te wreken. Na een' boozen geest doorboord te hebben, houdt hij in eene zijner regterhanden eenen beker, waarin hij deszelfs bloed schijnt op te vangen, opdat niet eenige druppels op den grond vallen en daaruit nieuwe booze geesten ontstaan mogten. Ter linker zijde dezer groep ziet men het omvergeworpene, verminkte beeld van PARBUTTI, welke haar genoegen over deze wraakneming schijnt te kennen te geven.

Aangaande den ouderdom der gebouwen van *Elloer*, kan niets met geschiedkundige zekerheid bepaald worden. De Braminen berigten, dat derzelver bouwing vóór 7894 jaren, door eenen *Raja* ILU, geschied is, en verplaatsen dezelve dus in fabelachtige tijden. De verzekering van zekeren *Mohammedaan*, dat die bouwing gelijktijdig met de vesting *Deogur*, thans *Dowlat-Abad*, door een' *Raja* IL zoude geschied zijn, steunt blijkbaar mede op geene goede gronden, vermits één *Raja* onmogelijk al deze gebouwen kon doen daarstellen; hiertoe moeten eeuwen noodig

geweest zijn. Zij zijn van later' tijd, dan die van *Elephante* en *Salsette*, maar zeker ook gebouwd in een tijdperk, waarin de *Indiërs* niet gekromd gingen, onder het juk eens vreemden veroveraars, en alzoo hunne dagen vrij en ongehinderd doorbragten; vermoedelijk wel in dat tijdperk, toen *Elloer* het middelpunt van *Indië* en, naast *Deo-Gur*, (Goden heuvel), ook eene reeks van eeuwen het middelpunt van hnnne Godsdienst was. — Na dezen uitstap keeren wij tot ons eigenlijk onderwerp terug.

Tegen den avond van den dag, waarop VAN DEN BROEK en de zijnen te *Dowlat-Abad* waren aangekomen, begaven zij zich naar de legerplaats van MELIK AMBAR en bekwamen verlof, om hunne tenten nabij het kwartier des konings van *Golconda* op te slaan. Deze MELIK AMBAR was een *Abyssinische* slaaf, die na den dood zijns meesters, een voornaam heer in *Decan*, in het gebergte rondzwierf en enkel van den roof leefde. Hij geraakte weldra aan het hoofd eener rooverbende, welke van tijd tot tijd grooter en eindelijk wel 3000 man sterk werd. De *Nizam*, koning of liever stadhouder van *Decan*, stelde alle middelen in het werk, ter uitroeijing dezer bende, maar zonder vrucht; want zij was, door hare kennis aan de schuilhoeken in het gebergte, zoowel onoverwinnelijk als onbereikbaar. Nu beproefde hij den aanvoerder derzelve, door hem een' voordeeligen vrede aan te bieden, aan zich te verbinden; vooral, omdat hij vreesde voor een' inval van den *Grooten Mogol*, wien hij wel onderworpen, maar niet gehoorzaam was. Doch AMBAR, niet minder schrander dan moedig, wees alle voorslagen van de hand en was er nu meer dan immer op bedacht, om zijne magt uit te

breiden, zoodat hij weldra in staat was, belangrijke ondernemingen te doen. Het gevolg daarvan was, dat de *Nizam* zich genoodzaakt zag, andermaal pogingen aan te wenden, ten einde AMBAR in zijn belang te krijgen. De fortuinzoeker beloofde deszelfs partij te kiezen en hem nooit te zullen verlaten, indien de koning zijne dochter ten huwelijk nam en haar alzoo tot koningin verheffen wilde. De *Nizam* voldeed aan dezen stouten eisch en benoemde tevens zijnen schoonvader tot opperveldheer van al zijne troepen. MELIK AMBAR kwam, in deze hooge betrekking, zijne verbindtenissen getrouw na en verloor nimmer uit het oog, dat hij zijne grootheid aan den *Nizam* te danken had, hoewel hij zijne magt nu en dan misbruikte, om zijne wraakzucht te bevredigen. Zoo deed hij onderanderen de eerste gemalin van den *Nizam*, eene dochter des konings (*Schah*) van *Perzië*, door vergift, om het leven brengen, omdat zij zijne dochter eene boeleerster en hem eenen oproermaker genoemd had. Eerlang (in 1610) stierf de vorst, en MELIK maakte zich ook van het Regentschap meester. De Erfprins, die bij zijns vaders overlijden slechts vijf jaren bereikt had, was tot deszelfs opvolger benoemd geworden. Thans stond de gewezene slaaf aan het hoofd van een verbond, hetwelk hij met de koningen van *Golconda*, *Visapour* en *Ballegate* tegen den *Grooten Mogol* gesloten had, dien hij, met een leger van tachtig duizend ruiters en even zooveel voetknechten, het hoofd bood.

VAN DEN BROEK zag dit geduchte leger aan den voet van het gebergte *Gates* en merkte op, dat de gewezen roover thans eene gestrenge krijgstucht onderhield en ten sterkste waakte voor de openbare veiligheid.

Dieven werden op het allerstrengste door hem gestraft, en het gebruik van sterken drank was, in zijne legerplaats, op doodstraf verboden. Overigens scheen in dezelve overvloed te heerschen, niettegenstaande zij wel vier mijlen in den omtrek besloeg. Toen VAN DEN BROEK voor den *Abijssiniër* verscheen, blonk zijne geschiktheid, om met allerlei menschen om te gaan, weder op het helderste uit. Hij schonk den Regent een *Japansch* zwaard en eene *Javaansche* kris, (dolk) en ontving wederkeerig twee eergewaden ten geschenke, benevens de toezegging, dat men voor de gekwetsten, die te *Patoda* achtergebleven waren, zorg zou dragen. MELIK, die reeds vernomen had, hoe dapper de *Hollanders* zich in het gevecht gekweten hadden, trachtte VAN DEN BROEK, voor een traktement van 400 gulden 's maands en de inkomsten van een dorp, tot zijne dienst over te halen; maar onze reiziger wees dit beleefdelijk van de hand. Inmiddels werden eenige *Rasbouten* binnen geleid, die de paarden kwamen terug eischen, welke VAN DEN BROEK hun ontnomen had. MELIK gaf aan deze afgezondenen lagchende ten antwoord: «Hier staat de man, die u dezelve ontnomen heeft, voor u; waarom hebt gij hem daartoe niet buiten de gelegenheid gesteld,» Uit dit gezegde bleek duidelijk, dat MELIK er volstrekt niet over gebelgd was, dat VAN DEN BROEK geweigerd had, bij hem in dienst te treden.

Den 23 November 1617 verlieten de *Hollanders* de legerplaats van MELIK-AMBAR, trokken dien dag door verscheidene dorpen, en bragten den nacht door in het vlek *Jekedonne*. Den volgenden dag bereikten zij, na drie dorpen te zijn doorgetrokken, de stad

Ambar, welke omtrent dertig mijlen van *Aurung-Abad*, de hoofdstad van *Ballegate*, verwijderd en in hetzelfde landschap gelegen is. Hier voorzag men zich van levensmiddelen voor drie dagen, na verloop van welke men in het vlek *Mangalar* aankwam. Van dit vlek, gelijk ook van een aantal andere, die tot het gebied van den *Grooten Mogol* behoorden, had MELIK eene zware schatting geeischt. Het ligt in eene vruchtbare landstreek, aan de rivier *Godaverij*, welke de onzen verkeerdelijk voor eenen arm van den *Ganges* hielden. Zij trokken dezelve over, en, de reis voortzettende, kwamen zij twee dagen later, te *Gandaar*, eene grensstad van het koningrijk van *Golconda*, in welke een *Portugesche* renegaat, (mede een gelukzoeker, doch niet zoo voorspoedig als de *Abijssiniër*) met zes duizend ruiters, in bezetting lag. In de nabijheid der stad zag men, op den kruin eens bergs een' grooten vischrijken vijver, iets, hetwelk de opmerkzaamheid der *Hollanders* bijzonder trok. Ook zagen zij in den omtrek eene menigte hazen, herten, veldhoenders, patrijzen en paauwen. Den volgenden nacht en den daarop volgenden dag ging men door verscheidene dorpen, en bekwam des avonds vrijheid, om, in het dorp *Chamentapour*, de tenten op te slaan. Des anderen daags bezochten zij de niet ver van daar op de helling eens bergs gelegene stad *Caulus*, welke met eenen steenen muur omringd was. Buiten dezelve lag het leger des konings van *Golconda*, dat uit zes duizend ruiters en tien duizend man voetvolk bestond.

Vier dagen daarna, gedurende welke men verscheidene verwoeste plaatsen aantrof, bereikte men de

stad *Golconda*, die men echter niet mogt binnen treden, omdat de vrouwen van vele aanzienlijken des lands daarin haar verblijf hielden. Men bragt dus den nacht door in een vlek, niet ver van de stad *Bagganaga* gelegen, alwaar de koning van dit diamantrijke land zijnen zetel hield. Tegenwoordig heet die stad *Heijdr-abad* en is zij de hoofdstad van het rijk van *Golconda*. Des anderen daags ging VAN DEN BROEK derwaarts, om den gouverneur van *Mazulipatnam*, die zich destijds te *Bagganaga* bevond, een bezoek te geven. Deze heer ontving hem zeer minzaam, en liet niet onduidelijk blijken, dat hij de *Nederlanders* zeer genegen was. Doch het vervolg leerde, dat de vriendelijkheid van den gouverneur slechts geveinsd was.

In de blijde hoop van belangrijke handelsvoordeelen te zullen bekomen, verliet VAN DEN BROEK *Bagganaga* en keerde naar de plaats, waar hij den nacht had doorgebragt, terug, met oogmerk, om de reis naar *Mazulipatnam* terstond voort te zetten. Maar, toen hij zich daartoe gereed maakte, werd hij, met zijn gevolg, door de ingezetenen omsingeld, naar de stad gevoerd, en aldaar in eene oude schuur opgesloten. Eenige geschenken, aan de bedienden, bragten echter te weeg, dat hij de noodige paspoorten verkreeg, en twee dagen daarna op vrije voeten gesteld werd. De gouverneur van *Mazulipatnam* zulks vernemende, ontbood hem bij zich, onder voorwendsel van te willen onderzoeken, of het paspoort in orde was, en, toen hij hetzelve in zijne magt had, verbood hij VAN DEN BROEK, met een zoo talrijk gevolg, door zijn gouvernement te trekken, doch gaf hem toch nog den raad, om zijn' koers naar *Petapoli* te rigten, en

vervolgens naar *Paliacate* te reizen. De drang der omstandigheden noopte VAN DEN BROEK, dien raad op te volgen, en hij leerde bij deze gelegenheid beter dan ooit, in hoeverre men op de verzekeringen der *Indiërs* staat kon maken.

Bagganaga (thans *Heijdr-abad*) was eene groote stad, met vele fraaije gebouwen. De koning van *Golconda*, die er destijds zijnen zetel had, was wel 23 jaar oud, maar had de teugels van het bewind nog niet in handen, wordende het rijk door een' Regent bestuurd. De inkomsten van den Staat, welke vroeger ruim zeven millioen gulden beliepen, vond men uit den opbrengst van het zout, dat, op ossen, naar alle deelen van *Indië* vervoerd werd. Sedert twaalf jaren, echter, waren dezelve grootelijks vermeerderd, ten gevolge van de ontdekking eener Diamantmijn, die verbazende schatten opleverde.

De *Hollanders*, de reis vervorderende, kwamen, in den tijd van vijf dagen, in zeventien dorpen, en vervolgens in een vlek, *Abrahim Patram* genaamd, hetwelk aan den oever eener rivier lag, die men moest overtrekken. Hier ontvingen zij eenen brief van den Nederlandschen bevelhebber HANS DE HAAS, die hun eenige onderrigtingen, aangaande den weg, dien zij te houden hadden, mededeelde. VAN DEN BROEK, in eenen palankijn vooruit reizende, trok vervolgens nog door acht dorpen, en kwam eindelijk te *Mazulipatnam* aan. Zijne manschappen bereikten de stad eenige dagen later, en wel op kers-avond 1617; zoo dat men zeven weken en drie dagen op de reis van *Suratte* naar *Mazulipatnam* had doorgebragt.

Ondertusschen waren de rampen van onze reizigers nog geenszins ten einde. De zieken, die men had achter gelaten, werden in het vlek *Normol*, op last des konings, aangehouden. Zoodra VAN DEN BROEK zulks vernam, begaf hij zich met zijne manschappen derwaarts; maar zij vonden de ingezetenen in de wapenen, en, terug willende keeren, den weg naar *Mazulipatnam* voor zich afgesneden; alleen de zieken mogten zich daar heen begeven. De reizigers moesten nu, langs een' omweg, de zee weder trachten te bereiken; doch, daar men van de vijandige landzaten, nergens levensmiddelen bekomen kon, werd de toestand der *Hollanders* hoe langer zoo hagchelijker. Gelukkig ontfermde zich een *Perziaan*, CAMALDIN genaamd, over de arme reizigers, en geleidde hen bovendien naar *Petapoli*. In deze stad werden zij niet toegelaten; zoo dat zij andermaal tallooze gevaren moesten trotseren, om te *Montepoeli* te komen, welke zij echter met behulp van den genoemden *Perziaan*, die overal borg voor hen bleef, allen te boven kwamên. Hier dachten zij het vaartuig te zullen vinden, met hetwelk DE HAAS hun beloofd had hen te zullen laten afhalen; maar zij hadden zich met eene ijdele hoop gevleid, en moesten, daar zij bij de ingezetenen geene hulp vonden, den nacht in de opene lucht doorbrengen. Den volgenden dag verscheen wel het vaartuig, doch zonder boot; zoo dat men, om aan boord te komen, door de branding moest zwemmen, hetwelk niet, dan met groot levensgevaar geschieden kon. Het waagstuk werd nogtans ondernomen. Met het geweer op het hoofd gebonden, zwom men door de vreeselijke branding, en bereikte gelukkig het vaartuig, dat nu terstond het anker ligtte, en de manschap naar

Paliacate bragt, alwaar VAN DEN BROEK zich, met 63 der zijnen, in het fort *Gelria,* hetwelk de *Hollanders* destijds daar bezaten, van zijne geledene ongemakken kon herstellen. Wat er van de overige zijner manschappen geworden is, wordt niet door VAN DEN BROEK gemeld, die hier het verhaal dezer avontuurlijke reis eindigt.

X.

Berigten aangaande de godenleer, de eerdienst, de gewoonten en de levenswijze der Hindo's.

Even zoo min als wij gevoegelijk met onzen Reiziger *Arabië* konden verlaten, zonder den lezer eenige bijzonderheden, betreffende de zeden, gebruiken en levenswijze der *Arabieren*, mede te deelen, kunnen wij *Indostan* vaarwel zeggen, zonder eenig berigt te geven van de Godenleer, de Godsdienst, de gewoonten en de levenswijze der *Hindo's*.

«De kundige *Hindo's*» zegt de beroemde Engelsche schrijver JONES, «die uit hunne eigene boeken onderwezen zijn, erkennen in waarheid slechts één opperwezen, door hen BRAHM of *het groote één* genoemd. Zij gelooven, dat deszelfs natuur boven het begrip van eenig verstand, buiten het zijne, oneindig verheven is, en dat dit wezen zijne magt openbaart door de werking van zijnen Goddelijken geest.» Hieruit blijkt dus, dat de Braminische Godsdienst het geloof inprent aan slechts éénen God, zonder oorsprong of einde. En, lezen wij dat gedeelte, hetwelk de bovengenoemde schrijver van eene Hijmne aan NARRAIJNA of

den geest van God (1) heeft overgezet, dan moeten wij erkennen, dat er niets verhevener is, dan het denkbeeld, hetwelk zij van dit opperwezen vormen. Maar de oude *Hindo's* hebben het ook noodig geoordeeld, bij hunne Godsdienstige instellingen, de aandacht der menigte, door het vertoonen van uiterlijke voorwerpen, te boeijen, waaraan dan ook het groot getal godheden, dat zij vereeren, zijn' oorsprong ontleent. Ondertusschen verzekeren zij, dat het slechts bestaat uit Goden van minderen rang, die aan den wil van het Opperwezen volkomen onderworpen zijn. Om den lezer eenig denkbeeld te geven van deze godenleer der *Hindo's*, zullen wij daarvan hier eene beknopte schets laten volgen.

Gelijk wij boven reeds zagen, gelooven de *Hindo's* aan een Opperwezen, hetwelk zij onder den naam van BRAMA vereeren en houden voor den Schepper en Bestuurder des Heelals. Verder erkennen zij eene Godin, BAWANCY, als de moeder der Goden, omdat

---

(1) Een stuk uit een der oudste werken der *Indische* Letterkunde. In dit stuk komen, onder anderen, de volgende schoone regels vóor: « Gij effene velden en vlakke weiden, die schittert door de afwisselende kleuren der met dauw besprengde bladeren en jeugdige bloesems, van hier, verdwijnt uit mijn gezigt, gij bedriegelijke schilderijen! ijdele vertooningen! mijne volle ziel kent slechts één *wezen*, eene overvloeijende bron van alle gewaarwordingen, uit welke ieder voorwerp, elk tijdstip voortspruit: van hier ontvangen de zonnen hare kracht; hier leeren de planeten haren omloop; maar ik zie geene zonnen, ik bemerk geene vergankelijke werelden meer; ik bespeur ALLEEN GOD, GOD ALLEEN aanbid ik!»

zij, bij de schepping der wereld door BRAMA geschapen zijnde, uit eerbied en dankbaarheid voor die gunst, BRIMHA, VISCHNOE en SIWA voortgebragt heeft, die de wijsheid, de goedheid en de magt van het Opperwezen in persoon voorstellen. BRIMHA ontving van BRAMA de magt, om den mensch te scheppen, en bevel om de *veds* of *veda's* te schrijven, welke de voorschriften moesten behelzen, naar welke de menschen zich, zoo in het godsdienstige als in het burgerlijke, zouden te gedragen hebben. BRIMHA bragt alzoo vier geslachten of kasten van *Hindo's* voort. De eerste kaste, die de *Braminsche* heet, kwam uit zijnen mond te voorschijn en wordt daarom voor de hoogste in rang gehouden. Zij is verpligt de plegtigheden der Godsdienst waar te nemen en de menschen te onderwijzen. De tweede schiep hij uit zijne armen en wordt de *Khatrijsche* kaste genoemd. Deze is bestemd om het volk te regeren en te verdedigen. De derde, welke men de *Bhijsesche* kaste noemt, liet hij uit zijnen buik en zijne dijen voortkomen en bestemde haar tot landbouwers en kooplieden. De vierde of laatste kaste, welke hij schiep, heet de *Sooderasche* en moet werken, dienen en gehoorzamen. Hierop volgde de schepping van alle bezielde en onbezielde wezens, terwijl het Opperwezen de beginselen van Godsvrucht, regtvaardigheid, medelijden, liefde, trotschheid, gierigheid, toorn en wellust in den geest des menschen uitstortte, maar dezen ook tevens het verstand en de rede schonk, ten einde hen in staat te stellen, om de deugden te beoefenen en de ondeugden te bestrijden.

De *veda's* of heilige boeken gaf BRIMHA aan de *Braminen*, opdat deze dezelve lezen en aan de overige

kasten verklaren zouden. Zij zijn in vier deelen verdeeld, die men als even zoo vele *veda's* beschouwt, en geschreven in de *Sanskritische* of *heilige* taal. Dit laatste is ook het geval, ten aanzien der beroemdste en oudste heldendichten der *Hindo's*. Doch de *veda's* worden ons als het oudste werk zoowel van het *Sanskrit* als van de geheele Indische letterkunde, ja zelfs, in eenen zekeren zin, als de bron derzelve genoemd. Zij bevatten, voor een groot gedeelte, lofzangen en gebeden. De eerste *veda* bestaat genoegzaam enkel uit lofzangen en bevat wel tienduizend verzen, die aan heiligen of *Rischis* in den mond gelegd worden en aan de Goden gerigt zijn: sommige zijn ook dankzeggingen aan koningen; andere bezweringen. De lofzangen en gebeden der tweede *veda* maken een kort gedeelte van dezelve uit en hebben meerendeels betrekking op de offeranden, bij welke zij moeten uitgesproken worden; zij zijn deels in poëzij, deels in proza. Die der derde, daarentegen, zijn alle in poëzij en bestemd voor den zang. Die der vierde *veda*, 760 in getal, bestaan grootendeels uit verwenschingen. Het overige gedeelte der *veda's* bevat voorschriften ter inscherping van Godsdienstpligten, grondregels, welke die voorschriften ophelderen en stukken, die betrekking hebben op de Godgeleerdheid. — Met dit weinige, meenen wij den lezer een oppervlakkig denkbeeld gegeven te hebben van de *veda's* en willen hem, om de overeenkomst met het gewijde verhaal, nog de volgende fabel mede deelen, welke in eene der *veda's* gevonden wordt (1).

---

(1) Mijthologie des *Indous* par Madame *de Polier*. Introduction pa. 39.

«Het geheele menschdom is door een goddeloos geslacht bedorven en met eenen grooten watervloed gestraft. Daarin zijn alle menschen omgekomen, uitgezonderd één, SATIJAURATA, die, op bevel van VISCHNOE, met nog zeven andere heilige personen, in een groot vaartuig gegaan was. Onder de laatsten bevonden zich drie zonen van SATIJAURATA, met namen SCHERMA, KHARMA en JIJAPATI. Eens gebeurde het, dat SATIJAURATA naakt in slaap gevallen was, ten gevolge van het onmatig gebruik van *Mead* (zekeren uit rijst gebrouwen drank), zoo dat hij daardoor zijne zinnen verloren had. KHARMA, den ouden man in dezen staat ziende liggen, deed zulks zijnen broederen opmerken. Doch deze bedekten hunnen vader met hunne kleederen, en bragten hem langzamerhand tot zichzelven. Bij zijn ontwaken ontdekte SATIJAURATA al spoedig de spotternij zijns zoons, vervlockte hem en zeide, dat hij de knecht zou wezen van de knechten zijner broeders.»

De eerste oorzaak der verdeeling in kasten zoowel als de oorsprong der *veda's* van de schepping afgeleid wordende, waren het vuur en het zwaard der *Mohammedaansche* veroveraars, noch de pogingen der Christen-zendelingen vermogend genoeg, om de *Hindo's*, bij wie dit denkbeeld zoo diep was ingeworteld, dat hetzelve, in weêrwil van al de Staatkundige veranderingen, waaraan hun land ten prooi was, geene de minste wijziging of verandering heeft ondergaan, van hunne onwetendheid en hun bijgeloof te genezen. Niet alleen bewijzen zij Godsdienstige eer aan hunne voornaamste afgoden VISCHNOE en SIWA, maar ook aan een oneindig getal godheden van minderen rang. Zoo heeft elke berg, ieder bosch, elke stad, en ieder

dorp eene bijzondere godheid, die men vereert, en van welke men hulp en bescherming wacht. De *Hindo's* zijn óf navolgers van VISCHNOE óf van SIWA, hoewel deze beide sekten zich wederom in verscheidene andere verdeelen. Zij, die tot de eerste behooren, zijn kenbaar aan eene vlakliggende, en, die tot de tweede behooren, aan eene loodlijnige streep, op hun voorhoofd, welk teeken of *tiluk* hun, in hunne kindschheid, door de *Braminen*, op eene plegtige wijze gegeven, en van tijd tot tijd vernieuwd wordt, ja zelfs nog eenmaal na hunnen dood.

Niettegenstaande hunne verdeeling in sekten, zijn de hoofdpunten van de eerdienst der *Hindo's* algemeen dezelfde. Zij gelooven allen aan BRAMA, de onsterfelijkheid der ziel, eenen toekomenden staat van vergelding, de zielsverhuizing en de *veda's*.

Misschien duizend jaren vóór CHRISTUS heeft er nog eene andere sekte, die van BUDDHA bestaan, van wien wij boven reeds eenig gewag maakten en daarom ook iets behooren te zeggen; ik zeg iets, omdat wij er niets meer met zekerheid van weten, dan dat hij eene sekte gesticht heeft, welke eens het grootste gedeelte van *Indië* beheerschte, en dat zijne leer en eerdienst met die der Braminen streed, hetgeen een doodelijke haat tusschen hen ten gevolge had, welke geëindigd is met de verdrijving der *Buddhisten* uit *Indië;* dan, de geschiedenis hunner vervolging en verdrijving, alsmede de betrekking van hunne leer op die der *Braminen* liggen in eenen duisteren nevel gehuld. Op *Ceijlon* en in geheel *Indië*, aan gene zijde, hebben wij gezien, dat nog de dienst van *Buddha* heerscht, immers in zoo ver als het *Islamismus*, op het *Maleische* schier-eiland, niet is in-

gedrongen. Zij heerscht ook nog in *Tibet*, en het is niet twijfelachtig, dat de dienst van FO, in *China*, aldaar de volksgodsdienst, ook die van BUDDHA is.

Ten aanzien van het karakter der *Hindo's*, die zich niet met *Chinezen*, *Mohammedanen* of *Europeanen* vermengd hebben en op het land, in hunne bosschen en velden en in hunne dorpen wonen, zijn de berigten van vele reizigers niet ongunstig. Deze beschrijven hen als goedwillig, herbergzaam, teeder, vriendelijk en menschlievend, deugdzaam, eerlijk, trouw en godsdienstig. Onder andere zegt de heer FORBES, in zijne *Oostersche Gedenkschriften*, dat hij somtijds plaatsen bezocht, waar de inboorlingen nog nimmer *Europeanen* gezien hadden en, in hunne zeden en gewoonten, veel overeenkomst hadden met de Aartsvaders, dewijl de dorpelingen hem, op de wijze van REBECCA of de jonkvrouwen van *Mezopotamië*, onthaalden, met die ongekunstelde gastvrijheid, welke men bij HOMERUS en in andere oude gedenkstukken zoo hoog geroemd vindt. Eens was hij zijn gezelschap vooruitgegaan en wachtte deszelfs komst af onder eenen tamarindeboom, die digt bij een *Zinoreesch* dorp stond. Terwijl hij daar zat, kwam er eene jonge vrouw aan de bron, die hij om een weinig waters verzocht, om zich te verkwikken, want het was een zeer heete dag. Het landmeisje verliet hem terstond, zoo hij dacht, om een' aarden pot te halen, dewijl hij een ijzeren of koperen vat verontreinigd zou hebben; maar neen; zij kwam, even als JAËL bij SISERA, die haar mede om water gevraagd en melk en boter in eenen fraaijen schotel bekwam, bij hem terug, met eenen pot met melk en eenen prachtigen schotel (een schoon blad van den banaanboom)

met eenen klomp boter daarop. Hij nam de melk dankbaar aan; maar zoodra bemerkte zij niet, dat hij van de boter geen gebruik zou maken, of zij verdeelde dezelve in twee ronde bollen en gaf die aan de twee ossen, welke voor zijn rijtuig stonden, wel wetende, dat de boter voor deze dieren eene lekkernij was en hen groote vermoeijenissen deed verduren.

Verder zegt FORBES, dat de streek, waar hij deze ontmoeting had, in de gedenkboeken van *Indostan* weinig bekend is. Hij vond er de menschelijke natuur bijna geheel in hare eerste eenvoudigheid, hoewel weinig overeenkomende met de woeste geaardheid der oorspronkelijke *Americanen* of der *Zuidzee*-eilanders. Zij wordt door de *Nerbudda* besproeid, welke het vaste land van *Indië* (*Indostan*) en het schier-eiland (*Decan*) van elkander scheidt en zich, ten Noorden van *Suratte*, in de golf van *Cambay* ontlast.

Behalve de bovengenoemde, bezitten de *Hindo's* ook nog andere eigenschappen, waardoor zij zich niet minder voordeelig van vele andere natiën onderscheiden, namelijk hun hoog gevoel van eer en hunne buitengewone heldhaftigheid. Wij zullen, tot bewijzen voor de echtheid dezer gunstige beschrijving van het karakter der *Hindo's*, de beide volgende staaltjes mede deelen. Men wete echter vooraf, dat de aanzienlijke *Hindo's* altijd voetknechten in hunne dienst hebben, bekend onder den naam van *Peons*, die met sabels en ponjaards gewapend zijn en hunne meesters, wanneer die uitgaan, vergezellen. Men moet hen wel onderscheiden van de *Pariars*, die niet tot de eigenlijke *Hindo*-kasten, maar tot de bijkasten behooren en door de Europeanen in dienst genomen worden, welke

hun den oneigenlijken naam van *Peons* geven. Zulke *Peons*, die tot den hoogsten stam onder de Hindosche soldaten behooren, noemt men *Rajah-puts*, zijnde deze een onderdeel van de *Khatrijsche* kaste.

Het gebeurde, dan, dat een *Engelschman*, op de jagt zijnde, eenen *Peon*, die te vroeg eenen windhond losgelaten had, een' klap gaf; en deze *Peon* was toevallig een *Rajah-put*. Zwijgend, en met een gelaat, waarop te gelijk verbazing en afgrijzen zigtbaar waren, ziet hij achter zich om en trekt, door drift overmeesterd, zijn' ponjaard. Doch, op denzelfden oogenblik zich herstellende, staart hij zijnen meester onbewegelijk aan, en zegt: «Ik ben in uwe dienst en heb mij langen tijd met uwe rijst gevoed.» — Zoodra heeft hij deze woorden niet uitgesproken, of hij stiet zich den dolk in het hart. Op geene treffender wijze kon hij zijnen meester te kennen geven, wat in zijne ziel omging, nadat hij den slag ontvangen had. Immers was het even goed alsof hij had gezegd: «de arm, door u gevoed, zal u niet van het leven berooven; doch, spaar ik het uwe, zoo moet ik het mijne opofferen, vermits ik mijne schande niet overleven kan.»

Uit de vele voorbeelden, welke van den moed der *Hindo's* verhaald worden, zullen wij alleen het volgende kiezen: Eenige *Sepoijs*, in *Engelsche* dienst, wegens oproer tot den dood veroordeeld, moesten, aan de spits van het leger, met het kanon, dood geschoten worden. Onder hen bevonden zich eenige Grenadiers, die niet gedoogen konden, dat men aan sommige hunner lotgenooten, die geene Grenadiers waren, de doodstraf het eerst uitoefende. Daar zulks nogtans het geval was, riepen zij vol geestdrift uit:

»Neen! dit is ondragelijk! Wij, die in de dienst altijd aan de anderen den weg wezen, wanneer het gevaar groot was, — zouden wij juist thans dien voorrang niet hebben! Dit noemen wij eene hoogst ondankbare handelwijze.» — Standvastig en met eenen onwrikbaren moed, traden zij daarop bedaard tot voor de kanonnen, plaatsten hunne borst voor den mond derzelve en lieten zich zoo wegschieten. Het gedrag dezer Grenadiers maakte zulk eenen indruk op den bevelvoerenden Officier, dat hij aan de overige veroordeelden pardon verleende.

Even als die der Chinezen, zijn de zeden en gewoonten der *Hindo's* nog dezelfde, als zij vóór dertig eeuwen waren. Nog altijd hebben zij dezelfde kleeding en nemen zij dezelfde plegtigheden in acht. Die van het huwelijk zijn inzonderheid langwijlig en kostbaar. De vader van den vrijer begeeft zich plegtstatig naar het meisje, dat hij voor zijnen zoon ten huwelijk vraagt; niettegenstaande de wederzijdsche ouders reeds hunne toestemming gegeven hebben. Heeft het meisje, met eene gelijke statigheid, haar antwoord gegeven en men bovendien nog velerlei plegtigheden in acht genomen, dan wordt eindelijk de trouwdag bepaald en vervolgens aan het huis der bruid gevierd. Naar de verschillende kasten, bestaan er niet minder, dan zes voorname plegtigheden, die tot voltrekking van het huwelijk vereischt en om welke te verrigten vijf dagen besteed worden; hoewel het niet zelden gebeurt, dat, door eenen optogt met muzijk, een gastmaal en allerlei feesten, de bruiloftstijd tot zes of acht dagen verlengd wordt.

Bij de Braminen geschiedt de voltrekking des huwelijks op de volgende wijze. Zoodra de eerste dag

is aangebroken, begeven zich de bruid en bruidegom, van hunne vrienden en aanverwanten vergezeld, naar eene heilige rivier, ten einde de hoofdzaak der voorbereiding, de afwasschingen, te ondergaan, welke dan ook op eene plegtige wijze geschieden en door gebeden gevolgd worden. Daarna plaatst men de verloofden onder een met bloemen en bladgoud versierd verhemelte, rustende op twaalf pilaren, en smeekt den Goden, dat zij hunnen zegen over het paar uitstorten, dat zich vervolgens op een' gazellenhuid, welke tot dat einde op den grond is uitgespreid, nederzet, en wel met het aangezigt naar het Oosten; bij deze plegtigheid is de vrouw gesluijerd. Nu worden de verloofden met saffraan gewreven, met welriekende olie gezalfd en met steenen aangeraakt, welke men gelooft, dat zekere tooverkracht bezitten, terwijl hun de voeten met honig gewasschen en de handen met koorden bij elkander gebonden worden. Tot het in acht nemen van al deze plegtigheden, heeft men gewoonlijk den ganschen dag noodig. Na den afloop derzelve, wanneer de zon reeds is ondergegaan, begint men eene allervreemdste klucht te spelen. Dan, namelijk, houdt de bruidegom zich, alsof hij eene plotseling bij hem opgekomene begeerte om te gaan reizen en te gelijk de heilige steden te gaan bezoeken, met geene mogelijkheid weêrstaan kan, maakt zich terstond tot de afreize gereed en neemt een treurig afscheid van zijne bruid en de verdere vrienden. Nu schijnt hij, eenzaam en van de geheele wereld verlaten, om te zwerven en zijn noodlot te beweenen, tot hij eindelijk uit zijne treurige overpeinzing gewekt wordt, door het gezigt van eenen langen trein, met brandende fakkels. Met verbazing

herkent hij in de fakkeldragers zijne vrienden, die al hunne welsprekendheid schijnen in het werk te stellen, om hem terug te doen keeren. Hij weigert standvastig, en zijne vrienden beproeven een ander middel, om hem van besluit te doen veranderen. Zij bieden hem eene schoone en bekoorlijke vrouw aan, en nu geeft hij aan hunne dringende gebeden terstond gehoor, latende zich, onder spel en gejuich, in triumf terugvoeren.

Den volgende dag wordt het paar in den echt verbonden. Dan neemt de vader der bruid de hand van zijnen schoonzoon en die zijner dochter en legt ze beide in elkander, waarop hij, met den vader des bruidegoms, water, koren en melk, van elk zeven maten, daarover uitstort. Vervolgens hangt men, terwijl de voornaamste Bramin de goden aanroept, eene *zena* (1) van negen strengen over den schouder der bruid en eenen grooten ring om den hals van den bruidegom.

Op den derden dag moeten de jonggehuwden zevenmaal rondom een vuur gaan, een gebruik, hetwelk waarschijnlijk van de vuuraanbidders afkomstig is. Op den vierden dag moeten zij, tot een teeken hunner innige vereeniging, in tegenwoordigheid van al de gasten, te zamen eten, — iets, hetwelk voor de zedig-

(1) Dit is een geheiligde band, welke van een duurzaam katoen, *nerma* genoemd, vervaardigd en uit een zeker getal draden van bepaalde lengte te zamengesteld is. De *Hindo's* der drie bovenste kasten dragen hem om het ligchaam, in dier voege, dat hij van den linkerschouder afhangt. De *Joden* dragen hunnen geheiligden band, *Zizzit* genaamd, die van acht wollen draden gemaakt wordt, op gelijke wijze.

heid der jonge vrouw al eene vrij moeijelijke proef is, vermits het in *Indostan* voor zeer onwelvoegelijk wordt gehouden, dat eene vrouw eet in tegenwoordigheid van een' man. De vijfde of laatste dag wordt met het doen van eene offerande doorgebragt, bij welke godsdienstige plegtigheid men eene groote hoeveelheid rijst verbrandt. Dit is, behalve de *Sutti* of zelfmoord der weduwen, de eenige offerande, waarbij eene Hindosche vrouw mag tegenwoordig wezen. Des avonds moeten de jonggehuwden zich nogmaals aan eene reeks van plegtige afwasschingen onderwerpen en zich vervolgens met zonderlinge versierselen laten opschikken. Even als in den avond van den eersten dag wordt in dien van den laatsten een optogt gehouden, waarbij het jonge paar, in eenen prachtigen palankijn gezeten, onder het geluid van verschillende muzijkinstrumenten, van welke de *tam-tams* (eene soort van trommels) wel het grootste geraas maken, met brandende fakkels, door de straten gedragen wordt, terwijl men bij die gelegenheid nimmer verzuimt, rijke aalmoezen te geven. Overigens is de pracht in juweelen en andere versierselen, welke bij dergelijke feesten worden ten toon gespreid, inderdaad verbazend.

Minder omslagtig, dan die der *Hindo's*, zijn de huwelijksplegtigheden der *Mohammedanen*. De feesten, welke bij dezelve gevierd worden, zijn wel van gelijken aard; maar alles is gewoonlijk in éénen dag afgeloopen. De trouwplegtigheid zelve geschiedt eenvoudig, door de handen van het paar in elkander te leggen en het uitspreken van den huwelijkszegen. Het meest onderscheidt zich de Mohammedaansche bruiloft van de Hindosche daardoor, dat men op dezelve niet alleen veel suikergebak gebruikt, maar dat

ook de geheele omtrek op suikerkoeken onthaald wordt. Toen de dochter van MALEK-*Shah* in 1086 huwde, werden niet minder dan 40,000 korven suiker vereischt, om die bruiloftskoeken te vervaardigen, waaruit ook blijkt, dat dit gebruik reeds zeer oud is.

Dewijl het huwelijk, door de Godsdienst der *Hindo's*, als een pligt voorgeschreven en alzoo niet slechts als eene eerwaardige betrekking, maar als het hoofddoel des levens beschouwd wordt, zijn de ouders gehouden, hunne kinderen, voor het einde van derzelver elfde jaar, uit te huwelijken. Hebben zij geene kinderen, dan nemen zij dikwijls eenen zoon aan, die ook hun erfgenaam is en blijft, al krijgen zij naderhand zelven kinderen. Het is onder de Hindosche vrouwen, die daartoe door ziekte niet buiten staat zijn, eene vaste gewoonte, ja zelfs pligt, zelven hare kinderen te zogen. Op den tienden dag, na de geboorte eens kinds, heeft de plegtigheid der naamgeving plaats, waarbij de bloedverwanten tegenwoordig zijn. Zij geschiedt door eenen Bramin, die te gelijk het hoofd des kinds met water besprengt, na alvorens de vereischte offeranden volbragt te hebben, en wordt met gebeden, het doen van geschenken aan de Braminen en het geven van aalmoezen gesloten. Ditzelfde heeft ook dan plaats, wanneer een jongen, den geschikten ouderdom bereikt hebbende, van den Bramin den *zena* of heiligen band ontvangt, waarbij almede eene reeks van plegtigheden wordt in acht genomen.

De jongens worden, door de Braminen, in het lezen en schrijven onderwezen, waartoe in al de steden en voornaamste dorpen scholen voorhanden zijn. Zoodanig een schoolvertrek is doorgaans uit de takken en

bladeren van den palmboom vervaardigd. Over den vloer liggen matten gespreid, waarop de jongens zitten, terwijl zij met eene puntige, ijzeren stift op palmbladeren schrijven, of, liever, daarin graveeren. Deze bladeren zijn in lange strooken gesneden, ter breedte van een' duim en kunnen, uit hoofde van derzelver dikte, gladheid en harde oppervlakte, zeer lang bewaard worden, zonder dat de letters verflaauwen of uitgewischt kunnen worden. Eenige dezer bladeren, door middel van een gat, aan eene zijde, zamengehecht, maken een boek uit, hetwelk degene, die schrijft, in de linkerhand houdt, terwijl hij met de stift, die hij in de regterhand heeft, de letters op het blad schrijft. Niet allen echter beginnen terstond op die bladen te schrijven; maar sommigen moeten zich in die kunst eerst een weinig oefenen, door, met hunne vingers, letters en andere figuren in het vloerzand te trekken. De leerlingen herhalen hunne lessen overluid en schrijven over het algemeen met groote vaardigheid. De beroemde *Deensche* Zendeling ZIEGENBALG woonde dikwijls het onderwijs, dat door de Braminen aan de kinderen gegeven werd, bij en leerde daardoor het *Famoul* of de *Malabaarsche* taal lezen en schrijven, waarin hij, gelijk bekend is, zeer groote vorderingen gemaakt heeft. Om de letters duidelijker te maken, wrijft men de bladen wel eens met zwartsel. Ook wordt in sommige deelen van *Indië* met inkt, op de bladen of somtijds wel op papier, geschreven, en de pen, welke men daartoe gebruikt, is uit een dun rietje gesneden. Te huis leert de jonge *Hindo* het bedrijf, waartoe hij volgens zijnen stam behoort, en mag hetzelve met geen ander verwisselen. De meisjes worden te huis, onder

het oog harer ouders, onderwezen, doch meestal nergens anders in, dan in de pligten, welke de godsdienst voorschrijft. Echter zijn de Ramjannees of dansmeisjes hiervan uitgezonderd, moetende deze, als verbonden aan de dienst des tempels, in het lezen, schrijven, de Muzijk, de talen en de danskunst onderwezen worden. Ondertusschen weten de *Hindosche* vrouwen hare onkunde in het lezen en schrijven, door hare schranderheid, rijkelijk te vergoeden, waardoor sommige niet alleen in staat zijn, een koopmanskantoor naar eisch te besturen, maar zelfs zaken te doen, welke den geslepensten speculant tot eer zouden verstrekken. Onlangs is er te *Benares* eene oude vrouw gestorven, die aldaar een der voornaamste kantoren hield en het door hare schranderheid en verstandig overleg zoo ver gebragt had, dat zij een kapitaal van drie *lak* ropijen (omtrent *f* 340,000) naliet, hetwelk zij alleen met den handel in granen gewonnen had, zijnde het kapitaal waarmede zij begonnen was, niet noemenswaardig.

De *Hindo's* zijn gewoon, hunne dooden te verbranden, en het is tevens eene beklagelijke waarheid, dat de onmenschelijke gewoonte der weduwen, om zich op de houtmijt harer overledene echtgenooten levende te laten verbranden, nog geenszins heeft opgehouden. Hoe vele ongelukkige weduwen zich in het begin dezer eeuw, in den korten tijd van één jaar, op die wijze opofferden, hebben wij boven gezien. Wij zullen den lezer met dit bedroevende onderwerp, waarover reeds zooveel gezegd en geschreven is, niet lang bezig houden, en alleen melding maken van eene bijzonderheid, ons door PIETER VAN DEN BROEK mede gedeeld.

Nadat deze in het Hollandsche fort *Gelderland*, alwaar wij hem in ons verhaal gelaten hebben, eenige dagen rust genomen had, ging hij, benevens den Nederlandschen-bevelhebber DE HAAS, met een eskader, bestaande in het schip *Ter Goes*, drie fregatten en een kleiner vaartuig; onder zeil, met oogmerk om op de *Portugezen* te kruisen. Bij gelegenheid, dat zij op de kust van *Coromandel* (op welke VAN DEN BROEK, op onderscheidene tijden, zes jaren doorgebragt heeft; zoodat hij in de gelegenheid geweest is, de zeden en gewoonten der inboorlingen naauwkeurig te leeren kennen) aan land gingen, alwaar de Maatschappij eene loods had, besloten zij, een nabijgelegen dorp te bezoeken. Zij werden zeer minzaam, door de inboorlingen, ontvangen; maar het onmenschelijk schouwspel, hetwelk zij hier bijwoonden, vervulde hen met afgrijzen, en tevens met medelijden. Eene schoone twintigjarige weduwe, voornemens, zich den volgenden dag met het lijk van haren overleden' man te laten verbranden, scheen zich tot die zelfopoffering met eene onwrikbare standvastigheid voor te bereiden, zoodat VAN DEN BROEK en DE HAAS al hunne welsprekendheid te vergeefs in het werk stelden, om haar van dit ongelukkig voornemen af te brengen. Zij beschouwde het als eenen heiligen pligt, haren man in den dood te volgen, en verzekerde, dat zij zulks vrijwillig deed, omdat zij overtuigd was, dat zij, door zich in de vlammen te werpen, aan haren echtgenoot den Hemel verzekerde en zij zelve de vernedering ontging, welke aan het weduwschap verbonden was. Zij verkoos niet, van al hare fraaije kleederen en versierselen, van haren gewijden halsketen en van haar hoofdhaar beroofd te worden. Zij wilde zich niet van alle fees-

ten laten verbannen en ook geene dienares wezen in het huis, waarin zij vroeger bevelen gaf, terwijl haar reeds het denkbeeld ondragelijk was, dat men hare tegenwoordigheid, buiten den omtrek van haar dorp, overal als een slecht voorteeken zou beschouwen. Maar hare kinderen lagen haar na aan het hart. Voor deze verzocht zij om de voorspraak der *Hollanders* bij den Gouverneur van het Landschap. Van den Broek, bemerkende, dat de gedachte aan hare kinderen haar hart verteederde, wendde nieuwe pogingen aan, om haar van besluit te doen veranderen en beloofde haar, in dit geval, naar een ander land te brengen, alwaar zij hoegenaamd geene vernederingen zou behoeven te ondergaan. Doch met de grootste standvastigheid wees zij dit aanbod van de hand.

Den volgenden dag verscheen zij, in hare beste kleederen en met edelgesteenten versierd, ter plaatse, waar het lijk van haren overleden' man zou verbrand worden. Onverschrokken naderde zij de houtmijt en stortte zich, onder het uitroepen van het woord *Ram*, hetwelk God beteekent, en verscheidene malen door haar herhaald werd, in de vlam, terwijl een aantal Braminen zulk een groot geraas maakte, met hunne trommen, dat de omstanders de laatste woorden der ongelukkige onmogelijk verstaan konden. De *Hollanders* waren tot digt bij de houtmijt doorgedrongen en hadden opgemerkt, dat men, tusschen het hout, bakken met olie geplaatst en in het midden eene opening gelaten had. In deze opening zagen zij de weduwe naar beneden springen en oogenblikkelijk daarna eene groote hoeveelheid brandend hout werpen, zoodat dezelve weldra geheel daarmede was opgevuld, en, dewijl dit met een verschrikkelijk geraas

en geschreeuw gepaard ging, was het den reizigers niet mogelijk, hoe digt zij er ook bijstonden, om iets van de jammerklagten te hooren, welke zij meenden, dat het ongelukkige slagtoffer van het bijgeloof wel zal hebben aangeheven (1).

Wanneer iemand sterft wordt er dadelijk kennis van gegeven aan zijne betrekkingen, die, voor zoo ver zij in de nabijheid van het sterfhuis wonen, zich derwaarts begeven, ter bijwoning van de Lijkdienst, welke, wegens de hitte van het klimaat, altijd binnen de 24 uren, en wel des nachts, door eenen Bramin verrigt wordt. Nadat deze zich gereinigd heeft, besprengt hij het vertrek met geheiligd water en doet een gebed, waarin de overige aanwezige vrienden, die zich allen mede gewasschen en geschoren hebben, zich met hem vereenigen. Gedurende dit gebed blijft de voornaamste nabestaande of rouwklager met het aangezigt naar den overledene gekeerd staan, wiens naam hij voor den aanvang van hetzelve luid uitgeroepen heeft. Daarop wordt een hoop geheiligd gras, *koas* genoemd, in brand gestoken en daarin wierook en asch van verbranden koedrek geworpen. Bij deze soort van offerande smeekt de Bramin andermaal den Goden om den overledene gunstig te

(1) Doctor MARTIN HONIGBERGER, die de zelfopoffering van vier weduwen en zeven slavinnen van den overleden' Sultan van *Lahore*, op den 28 Junij 1839, bijwoonde, hoorde mede noch gekerm, noch gesteun, uit hoofde waarvan hij oordeelde, dat de ongelukkigen terstond gestikt waren, in den dikken rook of dwalm, welke van onderen opging. Zie Vad. Letteroeff. Meng. bl. 262. jaargang 1840.

willen wezen, wien men vervolgens scheert, de nagels knipt, afwascht, met stof van sandelhout wrijft, van het merk der kaste voorziet en met een schoon kleed bedekt. Nu wordt het lijk in eenen met bloemen versierden palankijn, welke door lieden, die op groote trompetten blazen en op *tam-tams* of kleine trommen slaan, voorafgegaan en door de bloedverwanten en vrienden gevolgd wordt, naar den op zekeren afstand van de stad of het dorp opgerigten brandstapel gedragen. Hier legt men het lijk neder, doet eene offerande aan de beschermgeesten der plaats en onderzoekt nog eens naauwkeurig of er zich aan het ligchaam geene teekenen van leven vertoonen, en, deze niet bespeurende, plaatst men hetzelve op den brandstapel, die vervolgens door een' der bloedverwanten, aan wien een bramin, totdat einde, eene toorts ter hand stelt, wordt in brand gestoken, waarin anderen hem helpen, terwijl eenigen wierook branden, en al de aanwezigen, onder het geluid van trommels en speeltuigen, weeklagten aanheffen of gebeden opzeggen. Zoodra de stapel tot asch verbrand is, besprengt men dezen met geheiligd water en met melk; de beenderen worden in eene aarden vaas gelegd en naderhand in eene geheiligde rivier geworpen. Na de plegtigheid wordt op dezelfde plaats eene offerande volbragt aan de schim des overledenen en gedurende verscheidene achtereenvolgende dagen herhaald.

Hoezeer de *Hindo's* en *Mohammedanen* teeder van gestel zijn en in een brandend klimaat leven, bereiken zij niet zelden eenen hoogen ouderdom; ook, wanneer zij hun geheele leven allerlei vermoeijenissen moeten doorstaan. Onder anderen was dit

het geval met den beroemden AURENG-ZEB, die negentig jaar oud werd. De *Hindo's* eten gewoonlijk slechts tweemaal op een' dag, des morgens en des avonds. Zij mogen geene bedwelmende dranken drinken en van vleeschspijzen niet dan spaarzaam gebruik maken. Hunne spijzen bereiden zij in aarden vaten en worden op palm- of plataanboombladeren, die met droog gras netjes zamengevoegd en bij ieder maal vernieuwd worden, opgebragt. Bij het eten bedienen zij zich, even als de *Arabieren*, van de vingers hunner regterhand, en gebruiken ook de linkerhand om zulke voorwerpen aan te raken, die men algemeen als onrein beschouwt. Ook zullen zij nimmer nalaten, voor en na den maaltijd de handen te reinigen.

Schoon zij zelven niet dansen, mogen zij deze kunst gaarne zien uitoefenen door de dansmeisjes en zulke, wier beroep het is, het publiek door hare kunst te vermaken. Ook zijn zij zulke liefhebbers van de muzijk, dat zij die den ganschen nacht door met welgevallen kunnen hooren.

De kleeding der *Hindo's* uit de lage klassen is zeer eenvoudig en bestaat slechts in eenen tulband, een kleed van grof linnen, om hun midden geslagen, en sandalen. Die der hoogere klassen is mede niet kostbaar, maar toch aanmerkelijk van die der andere onderscheiden. De Braminen gaan gewoonlijk met het hoofd ongedekt en het bovenste gedeelte des ligchaams naakt, terwijl zij om de lendenen een wit katoenen kleed dragen, dat aan de linker zijde lager dan aan de regter, maar toch tot beneden de knieën afhangt. Evenwel gebeurt het, inzonderheid wanneer het koud is, dat zij het hoofd met eene roode kap en het ligchaam met een' sluijer bedekken. Hoe zij de *Zena*

of den geheiligden band dragen, is boven gezegd. De *Khatrijs*, die op het land en in dorpen wonen, dragen, behalve het linnen kleed om de lendenen, een stuk neteldoek over den linkerschouder en om het ligchaam, en wenden een ander stuk, van dezelfde stof, op eene kunstige wijze om het hoofd, terwijl zij in de ooren groote gouden ringen dragen, welke somtijds ook met edelgesteenten versierd zijn.

Alle *Hindo's* hebben op het achterhoofd eene lok haar, bedekt door den tulband, en overigens een kaal geschoren hoofd. Ook scheren zij den baard af, maar laten kleine knevels groeijen, van dewelke zij veel werks maken.

De bewoners van *Indostan* zijn bijzonder schoon gevormde menschen. De vrouwen zijn niet alleen bijna alle schoon, maar ook beminnelijk. Zij hebben eene ranke, sierlijke en zachtgeronde leest en fijne, juist geëvenredigde leden, waardoor hare bewegingen vlug en bevallig zijn. Schoon hare gestalte doorgaans klein is, hebben zij nogtans eene edele en fiere houding, welke gansch niet zonder uitdrukking is. Dit laatste geldt echter niet ten aanzien van haren mond, welke meestal groot en regt is; en is die klein, dan is hij zamen getrokken; overigens zijn hare trekken zeer regelmatig en heeft haar gelaat veelal eenen Griekschen vorm. Hare oogen zijn te gelijk levendig en schitterend, teeder en vriendelijk, terwijl hare lange en talrijke oogharen en hare sterk gebogene en fraai geteekende wenkbraauwen aan dezelve eene meer dan gewone bekoorlijkheid bijzetten, welke nog verhoogd wordt door de glanzig zwarte kleur der natuurlijk gekrulde hoofdharen. Hoewel de kleur der huid verschillend is en van een licht geel tot donker bruin overgaat,

hebben al die tinten eene eigenaardige bekoorlijkheid, zoodat zelfs de gebronsde schoonen aanvallig mogen genoemd worden; de inboorlingen houden echter de blankste voor de schoonste. De *Europeanen* zijn mede niet ongevoelig voor de schoonheid dezer bekoorlijke Oosterlingen; van daar het spreekwoord: «*Bengalen* heeft honderd poorten om er binnen, maar geene enkele om er weder uit te komen.» Ondertusschen is de schoonheid der Hindosche vrouwen van geen' langen duur. Zij zijn reeds vroeg volwassen, op haar tiende of elfde jaar huwbaar, op haar zestiende of achttiende jaar in bloei, op haar dertigste of vijf en dertigste jaar oude vrouwen, en bereiken zij hooge jaren dan zijn zij ware idealen van tooverheksen. Gedurende den korten tijd, dat zij hare bevalligheid bezitten, trachten zij die, door middel harer kleeding, zooveel mogelijk te verhoogen. Zij bedienen zich niet, gelijk de *Europesche* dames, van een knellend corset, maar van een uit elastieke stof vervaardigd lijfje, *anggia* genaamd, hetwelk slechts dient, om het ligchaam te ondersteunen en hetzelve in geenen deele perst of misvormt. Over dit lijfje, dat van zijde gemaakt en veelal met gouden of zilveren knoopjes, ja somtijds met paarlen en edelgesteente versierd is, dragen zij een stuk gaas of mousseline, ter lengte van 20—30 ellen, hetwelk zij zoo kunstig om haar ligchaam wikkelen, dat niet alleen hare leden, in derzelver bewegingen, niet belemmerd worden, maar dat ook de schoone vorm van hare leest altijd zigtbaar is. In plaats van met pijnlijk knellende schoentjes, gelijk de Europesche dames dragen, gaan zij met sandalen, die zij voorzeker tegen die naauwe schoentjes niet gaarne zouden verwisselen. Door de randen harer

oogleden te verwen en op haar voorhoofd lijnen en trekken, te teekenen, met *missi* of *surma*, zijnde eene zwarte bereiding van spiesglas, meenen zij hare bevalligheid mede niet weinig te verhoogen. Met ditzelfde doel kleuren zij de nagels der handen en voeten rozenrood, met het sap van de *mehndi*, terwijl zij vooral niet verzuimen, den dampkring, waarin zij leven, met aangename geuren te vervullen.

De *Mohammedaansche* vrouwen dragen over de *anggia* eene *kousti*, zijnde eene soort van spencer, met korte mouwen en vervaardigd van zijde of laken; de versierselen dezer *kousti* zijn franjes en metalen knoopjes, welke laatste dienen om het kleed digt te maken. Voorts dragen zij een' wijden broek of *payama* en over denzelven somtijds een' korten rok, die wel van plooijen voorzien is en veel overeenkomst heeft met den *Peshwais* der *Perzianen*. Bij aanzienlijke dames is het de gewoonte, niet slechts de lapjes, maar ook de randen der ooren, ja zelfs den neus te doorboren en met ringen te versieren, en het gelaat met een' grooten sluijer te bedekken. Bovendien overladen zij haren hals, hare armen, handen en voeten met kleinoodiën. Zoowel de Hindosche als de Mohammedaansche vrouwen binden heur hoofdhaar gewoonlijk in een' knoop of eene vlecht achter tegen het hoofd zamen en maken het met eene gouden naald, bezet met juweelen, vast. De Ramjannees of dansmeisjes dragen veelal eene *payama* van neteldoek of van eene met goud of zilver doorwevene stoffe en laten het haar, deels achterwaarts en gevlochten, en deels in lange krullen, aan beide zijden van het aangezigt nederhangen. In sommige harer dansen hebben zij aan de gouden of zilveren ringen, waarmede

hare enkels versierd zijn, kleine belletjes van hetzelfde metaal. Met uitzondering van rundvleesch. mogen zij allerlei soort van vleesch eten; ook is het haar geoorloofd, wijn en sterken drank te drinken. Het huwelijk is haar verboden; nogtans gebeurt het niet zelden, dat zij moeder worden, en in dit geval zijn de dochters de opvolgsters der moeders en worden de zonen tot muzijkanten opgeleid.

Onder de eigenschappen van het karakter der *Hindo's* telden wij hier boven ook hunne natuurlijke beleefdheid en ongedwongene manieren, en met regt; want alle schrijvers, die dit onderwerp behandeld hebben, verzekeren, dat zij de meeste natiën van den Aardbol in beleefdheid overtreffen. Ondertusschen is het niet te ontkennen, dat de Braminen dezelve het minst in acht nemen, misschien, omdat zij zich, uit hoofde van de waardigheid hunner kaste, niet verpligt achten, der mindere kasten beleefdheid te bewijzen, die gehouden zijn, hen altoos met eenen diepen eerbied en eene hooge achting te behandelen. Zonder toestemming van de Braminen, mogen de *Hindo's* nimmer *Indostan* verlaten. Zij, die dit gebod overtreden, verliezen hunne kaste, — eene straf, welke bij hen verschrikkelijker is, dan de dood zelf, en zij gelooven, dat de gevolgen van het verlies der kaste zich zelfs uitstrekken tot in het volgend leven. Velen verliezen ook, uit hoofde van andere misdaden, hunne kaste, en deze ongelukkigen zijn bij de overige kasten in zulk eene verachting, dat deze zich verontreinigd achten, wanneer zij hen bij toeval aangeraakt hebben. Deze menschen maken alzoo eene afzonderlijke klasse onder de *Hindo's* uit, bekend onder den naam van *Chandala's* of *Pariars*, en worden tot de laagste

diensten gebezigd. Ook mogen zij geene tempels bezoeken, geen deel nemen aan eenige godsdienstige plegtigheid en in geenerlei bediening werkzaam wezen; zoodat zij inderdaad als uit de zamenleving verbannen zijn. Ten opzigte hunner spijzen, staan zij onder geen verband. Niet alleen eten zij vleesch, maar zij drinken ook sterken drank, *arak* genoemd, welke bereid wordt uit de *toddij*, zijnde een vocht, dat hun de kokosboom verschaft.

De *Hindo* is, in het gebruik van spijs en drank, de matigheid zelve. Niet met de hier niet zeer overvloedige en min gezonde vleeschspijzen, welke veelal uit godsdienstige beginselen door hem versmaad worden, maar met rijst, die in de watervlakten van *Bengalen* inzonderheid in grooten overvloed wast, en met de vrucht van den plantaanboom en den pisang voedt hij zich gaarne, terwijl die van den kokosboom, aan de stranden der zee, hem eene aangename verkwikking verschaft. De breede bladeren van den pisang dienen hem tot kleeding, en deszelfs takken, die, door zich telkens op nieuws in den grond te vestigen, waarin de scheuten wortel vatten, een natuurlijk dak vormen, tot woning. Zijne overige kleeding is, zoo als wij reeds zagen, zeer ligt en van zijn eigen katoen vervaardigd. Water is zijn gewone drank.

Het geslacht der palmen levert verscheidene soorten van boomen op, die den inwoners te gelijk spijs en drank en stoffen tot kleeding aanbieden. Onder deze komt de reeds meermalen genoemde kokosboom vooral in aanmerking, waarom wij eene eenigzins naauwkeurige beschrijving van denzelven te dezer plaatse niet ongepast vinden.

De kokosboom heeft een' regten en gladden stam, welke eene hoogte van dertig tot veertig voet en eene dikte van éénen voet in de doorsnede heeft. Aan het boveneinde van denzelven ziet men omtrent een twaalftal breede, donkergroene bladeren, welke doorgaans eene lengte van tien en, bij den stam, uit welken zij onmiddellijk voortgekomen zijn, eene breedte van twee of drie voet hebben. Deze zonderlinge boom wordt door den wind wel heen en weder geschud, maar niet omver geworpen. Zoo bijzonder als hij in gedaante is, zoo bijzonder is hij in het veelvuldige nut, dat hij aanbrengt. De bladeren gebruiken de *Hindo's*, die tot de mindere klasse behooren, om er hunne huizen mede te dekken en om er matten van te maken, waarop zij gaan zitten of zich nederleggen. Echter wordt er door hen, uit de fijnste vezels dezer bladeren, nog eene andere soort van matten vervaardigd, welke zij aan de aanzienlijken verkoopen, terwijl de grofste vezels tot bezems gebruikt en de middelste stengels, in plaats van brandhout gebezigd worden. De kroon des booms is van eenen langen scheut voorzien, welke afgesneden en gekookt zijnde, eene aangename spijs oplevert, die, in smaak, veel gelijkheid met koolspruiten heeft. Doch, hoe gaarne de *Indianen* zich op deze lekkernij onthalen, maken zij er zeer spaarzaam gebruik van, naardien, door het afsnijden van dien scheut, het hart des booms ontbloot wordende, deze kort daarna sterft. Nog bekomt men uit het bovenste gedeelte van den stam, door insnijding, in de knoppen, welke tusschen den genoemden scheut en de bladeren uitspruiten, een helder vocht, bij de *Engelschen* onder den naam van *toddij* bekend en door de Inboorlingen *tarij* genaamd.

Doch die boomen, waaruit men de toddij trekt, dragen geene vruchten. Ter bekoming van dat vocht, beklimmen de *Indianen*, met aarden potten, om hun midden vastgebonden, de volkomen gladde boomen, met behulp van eenen lederen riem, welke hun ligchaam en den stam omsluit en telkens verschoven wordt. Op deze wijze bereiken zij spoedig den top, alwaar zij hunne potten vastmaken, opdat er het vocht gedurende den nacht indruipe en zij dezelve in den vroegen morgen gevuld van daar zouden kunnen halen. Zoo lang dit vocht versch is, heeft het een' zoeten, aangenamen smaak; doch deze verandert spoedig en is na verloop van eenige uren scherp, zoodat het vocht zelfs eene bedwelmende eigenschap verkrijgt. Door hetzelve te koken, bekomt men eene gemeene soort van suiker; ook maakt men er eenen sterken geestrijken drank van, welke voor eenen zeer geringen prijs verkocht en meest door de *Pariars* gedronken wordt; om deze reden geven de *Engelschen* aan dezen drank den naam van *Pariar-arak*. Wanneer men den boom pas omgehakt heeft, is zijn hout zacht, maar bewaard wordende, verkrijgt het eene bijzondere hardheid en eene donker bruine kleur. De stam is, uit dien hoofde, bij uitstek geschikt voor paalwerk, vooral in het water, waarin dit hout al zeer duurzaam is. De bewoners der *Nicobar*-eilanden, aan den Oostelijken ingang van de baai van *Bengalen*, bouwen er hunne schepen van. Ook levert hun deze onschatbare boom, aan welken men niet kan denken, zonder de wijsheid en goedheid van den Schepper te prijzen, zeilen, tuig, mondbehoeften, arak, azijn, olie, ruwe suiker, kokosnoten, leder, touwwerk, zwarte verw, enz. met welke artikelen

zij hun schip laden en naar buitenlandsche markten varen.

De vruchten van den kokosboom hangen, in trossen, onder de bladeren en hebben de grootte van eens mans hoofd. De noot heeft, zoo lang zij versch is, eene groene kleur, en haar bolster, welke een duim dik is en uit sterke ligt vaneen te scheidene vezels bestaat, is, zoowel als hare schil, zacht. Ontdoet men haar van haren bolster, dan is zij zoo groot als een ei van den struisvogel. Van binnen is zij met eene witte vleeschige zelfstandigheid bekleed en bevat zij een vocht, dat veel overeenkomst met melk heeft; doch, hoewel deszelfs smaak mede zoet en aangenaam is, komt deze bij dien van de toddij geenszins in vergelijking. Oude noten hebben haar vocht verloren, en eene harde schil, terwijl haar vleesch zoo hard is als eene amandelpit. Niet alleen leveren deze noten eten en drinken; maar de *Indianen* persen er eene goede zuivere lampolie uit en voederen daarna hunne zwijnen en hun gevogelte met dezelve. Van de schil der noot maken zij bekers en andere fraaijigheden, en van de vezels, waaruit de bolster bestaat, allerlei soort van reepen en lijnen, van dun bindgaren af tot dik kabeltouw toe, welke die van hennip in duurzaamheid evenaren, zoo niet overtreffen.

Onder de banaanboomen vindt men er, die buitengewoon groot en schoon zijn en waarvan sommige op zichzelven een bosschaadje uitmaken. Aan den oever der *Nerbudda* staat er een, uit wiens wortel 350 groote en over de 3000 kleinere stammen voortgekomen zijn, welke ieder weder takken uitspreiden, die zich in den grond vestigen, waar hunne scheuten

wortel vatten en alzoo de stamvaders worden van een volgend geslacht. Dit prachtige paviljoen trekt de bewondering van alle reizigers tot zich en verstrekt hun tot eene aangename rust- en schuilplaats tegen de brandende zonnestralen, terwijl het tevens bewoond wordt door eene verbazende menigte vogelen, van allerhande sóort, en door een aantal slangen en apen, welke laatsten, door de grappige potsen, die zij vooral dan maken, wanneer zij hunne jongen van den eenen op den anderen tak leeren springen, dikwijls een groot vermaak verschaffen.

De bladeren van den Banaan of Pisang, welke den overgang der kruiden tot de boomen schijnt uit te maken, zijn zeer breed en 6—8 voet lang. Zij hebben eene lichtgroene kleur en zijn zacht als satijn. Te midden dezer trotsche bladeren verheft zich uit den mergachtigen stam, die 8 of 9 voet hoog is, eene soort van koker, welke eene purper-roode kleur heeft, zich opent en bloemen voortbrengt, die afvallen en door bananen vervangen worden, wier getal toeneemt, naarmate de uit den kelk komende steel langer wordt, en eindelijk levert dezelve eene tros vruchten op, om welke te dragen de kracht van een' sterk gespierden arm vereischt wordt. Wanneer de vrucht rijp is, snijdt men den boom aan den grond af, opdat de spruiten, welke zich rondom den stengel gezet hebben, des te beter groeijen zouden en om des te spoediger nieuwe vruchten te verkrijgen. In grootte en gedaante heeft de banaanvrucht wel iets van onzen komkommer en is, zoowel gekookt als gestoofd of gebraden, een gezond en smakelijk voedsel. Men heeft verschillende soorten van banaanvruchten, zoowel ten aanzien van den smaak als van derzelver

grootte. Te *Madagascar* onder andere, zijn banaanboomen, met zulke groote vruchten, dat eene derzelve toereikend is, om een mensch te verzadigen. Sommigen smaken naar oranjebloesem, andere naar kaneel, terwijl weder andere eene saffraangeur hebben. Doch, de gewone banaanvijg heeft, in haren smaak, wel iets van de suikerpeer en van onze zoete reinet; maar zij is veel zachter en genoegzaam zonder korrels. Het verdient ook opmerking, dat zij niet, voordat zij hare volkomene rijpheid bekomen heeft, door eenig insekt of vogel zal geplaagd worden, niettegenstaande zij slechts met een dun vlies bedekt is. Men kan de banaanvruchten dus altijd onbeschadigd inzamelen; want, plukt men haar af, voordat zij volkomen rijp zijn, dan worden zij dit toch op de ooftzolders en zij blijven eene maand lang goed. Zij kunnen ook even als vijgen en dadels gedroogd en bewaard worden. Uit de gedroogde vrucht wordt ook somtijds eene soort van meel gemaakt, van hetwelk, in sommige landen, waar de banaanboomen overvloedig zijn, een gezond en zeer voedzaam brood gebakken wordt. Doch, waar zouden wij eindigen, indien wij al de belangrijke bijzonderheden wilden opnoemen, welke de reizigers, ten aanzien van dezen zoo nuttigen boom mededeelen! Alleen merken wij nog aan, dat zijn stam een merg bevat, hetwelk zich ligt van de vezelige zelfstandigheid, waarvan het omringd is, laat afscheiden, en gestampt en tot pap gekookt, mede eene voortreffelijke spijze voor den mensch is. Ook dient de stam, wanneer hij week en sappig is, (en dit blijven zij lang) tot voedsel voor tamme dieren, als: olifanten, ossen, schapen. enz. Op zeereizen worden gewoonlijk deze dieren daarmede gevoed.

Hier zouden wij van dit onderwerp kunnen afstappen, indien wij boven geen gewag hadden gemaakt van het Sandelhout, of wel van het stof van hetzelve. Dit verpligt ons, om ook van dezen boom iets te zeggen. Aan de eigenschappen van zijn hout, dat bijzonder fraai is en een' bij uitstek sterken reuk heeft, is de Sandelboom zijnen roem verschuldigd. Men laat hem zelden dikker worden dan eenen voet in de doorsnede. Zijn hout is van drie verschillende soorten, wit, geel en rood. Het roode wordt echter het hoogste geschat, inzonderheid, wanneer het glanzig en sterk van reuk is. Men bedient zich bij voorkeur van het Sandelhout tot het vervaardigen van muzijkinstrumenten, kastjes, lessenaartjes, doosjes, enz. omdat het ijzer niet roest en de insekten in de nabijheid van hetzelve door den reuk bedwelmd worden en sterven. Nog gebruiken de *Hindo's* dit hout in hunne Godsdienstige plegtigheden, gelijk ook de olie, welke zij uit de spaanders en het zaagsel van hetzelve trekken. Intusschen is het slechts een klein gedeelte, dat van deze voortbrengselen van den Sandelboom in *Indostan* verwerkt en gebruikt wordt; want, bij de *Chinezen* zijn dit hout en deze olie zoodanig in achting, dat zij daarvoor zeer hooge prijzen besteden en dus verreweg het grootste gedeelte naar *China* verzonden wordt. De Braminen maken uit het stof van dit hout de verw, waarmede zij den *tiluk* geven, welke de *Hindo's* op het voorhoofd dragen, om te doen zien, of zij tot de sekte van VISCHNOE, dan of zij tot die van SIWA behooren. (Zie bl. 122.)

XI.

VAN DEN BROEK *komt voor* Jacatra *ten anker.* — *Verraad, tegen de* Nederlanders *ontworpen.* — *De* Engelschen *doen zich als openbare vijanden kennen.* — *Zeeslag bij* Onrust, *tusschen* KOEN *en de* Engelschen. — VAN DEN BROEK, *plaatsbekleeder van* KOEN. — *Zijn heldhaftig gedrag voor* Jacatra. — *De bezetting besluit tot de overgave.*

Nadat VAN DEN BROEK, zonder gunstigen uitslag, met den Nederlandschen bevelhebber te *Mazulipatnam*, DE HAAS, op de *Portugezen* gekruist had, keerde hij naar *Mazulipatnam* terug, alwaar hij den *Mohammedaanschen* landvoogd ook niet ongezind vond, om handelsbetrekkingen met hem aan te knoopen. Vervolgens begaf zich VAN DEN BROEK, over *Atsjien* en *Jambi* op *Sumatra*, naar *Java* en kwam den 7 November 1618 ter reede van *Jacatra* (nu die van *Batavia*) ten anker. Hier vernam hij, met verwondering, dat de Gouverneur-Generaal JAN PIETERSZOON KOEN, die 's jaars te voren, nadat LAURENS REAAL, de opvolger van GERARD REIJNST, zijnen post had nedergelegd, door den raad der zeventienen (de uitvoerende magt der *Oost-Indische* Maatschappij) tot die waardigheid verheven was geworden, met den Koning van *Bantam* in oorlog was en toebereidselen maakte, om

zijnen vijanden, met vrucht, het hoofd te kunnen bieden. Ondertusschen had deze oorlog, zoo door de deelneming der *Engelschen* in denzelven, als door de gelegenheid, welke hij den onzen gaf, om vaster voet op het eiland *Java* te bekomen, gewigtige gevolgen voor *Nederland*. Ook was het in dezen oorlog, welke de grondslag legde tot de stichting der beroemde hoofdstad van *Neêrlandsch-Indië*, dat VAN DEN BROEK zich eene onvergankelijke eerzuil stichtte. Om deze reden zal het niet ongepast zijn, de gewigtige gebeurtenissen, die, gedurende het verblijf van onzen held op het eiland *Java*, in *Indië* voorvielen, meer of min omstandig te verhalen.

Niet alleen hadden de *Nederlanders* thans de *Spanjaarden* en *Portugezen* tot hunne vijanden; maar zij moesten nog tegen veel gevaarlijker vijanden op hunne hoede zijn. Dit waren de *Engelschen*, die onzen snel aanwassenden voorspoed in de *Molukken* en te *Bantam*, en in het algemeen onze ras toenemende magt in *Indië*, niet zonder nijd konden aanschouwen; zoodat zij, door geheel *Indië*, ten onzen nadeele werkten, en, daar zij zulks op eene bedekte wijze deden, waren zij voor de *Nederlanders* des te gevaarlijker. Zij poogden, namelijk, in het geheim, al de Inlandsche vorsten tegen hen op te zetten. Hierin slaagden zij inzonderheid bij dien van *Bantam*, of liever bij den regent of den *Pangéran*, die, gedurende de minderjarigheid des konings, het Rijk bestuurde, dewijl dezen de aangroeijende magt der *Hollanders* eenen doorn in het oog was. Zelfs vergeleek hij hen bij de slang, die, eenmaal den kop in zekere opening gestoken hebbende, niet rust tot zij het geheele ligchaam daarin gewrongen heeft. Hij sloeg ook

geloof aan eene oude voorspelling, welke in geheel *Indië* in omloop was, dat er eenmaal een volk uit het Noorden zou komen, van geheel blanke en gekleede menschen, met kattenoogen en blond haar, die zich de oppermagt dezer gewesten zouden toeëigenen. Werkelijk had men reeds pogingen aangewend, om KOEN, dien ijveraar voor de belangen der Maatschappij, die zich tot spijt van den Inlander en de *Britten* al meer en meer uitbreidde, van kant te helpen. Dit had de overbrenging van den hoofdzetel der Maatschappij, van *Bantam* naar de faktorij te *Jacatra* (welke, volgens een verdrag met den koning dier stad, reeds door den Gouverneur-Generaal PIETER BOTH, ten Oosten van de rivier *Tangerang* aan de zeekust, was opgerigt geworden) ten gevolge.

Nu wenschte KOEN van den koning van *Jacatra* een grooter stuk gronds aan te koopen, ten einde daarop eene stad en vesting te bouwen, welke de hoofdplaats moest wezen van de gezamentlijke *Nederlandsche* kantoren in *Indië*. De vorst, zeer vele voordeelen van de *Nederlanders* genietende, achtte zich wel verpligt, aan dezen wensch gehoor te geven; maar de vrees voor den magtigen Regent van *Bantam*, gevoegd bij die van zijne onafhankelijkheid te zullen verliezen, was oorzaak, dat hij zijne toestemming tot het bouwen van een kasteel in zijn gebied, niet dadelijk gaf en de *Nederlanders* met schoone beloften zocht te vrede te stellen, terwijl hij den Regent van *Bantam* over deze gewigtige zaak raadpleegde. Deze had reeds sedert langen tijd gewenscht, eene gelegenheid te vinden, om alle *Europeanen* van het eiland *Java*, alwaar deze zich al meer en meer uitbreidden, te verdrijven. Inzonderheid wenschte hij zulks ten aanzien van de

Nederlanders, wier magt, op het eiland, reeds zoo groot begon te worden, dat er alle reden was om te vreezen, dat zij zich eerlang de oppermagt zouden toeëigenen. Om zijn doel te bereiken, besloot hij, de *Nederlanders* en de *Britten* tegen elkander op te hitsen, wenschende hen alzoo door hunne eigene verdeeldheid te verzwakken. Vervolgens zou hij de bovenal gevreesde *Nederlanders* onverhoeds in *Jacatra* overvallen en, zoo mogelijk, tot den laatsten man uitroeijen; daarna dacht hij, zou het niet moeijelijk vallen, ook de *Engelschen*, die hij eerst als werktuigen wilde gebruiken, te verdelgen.

Koen, zich te *Bantam* bevindende, ontving van den Regent dezes rijks de ondubbelzinnigste blijken van toegenegenheid, zoodat hij zelfs niet aarzelde, toen de *Pangéran* hem, als in vertrouwen, verzekerde, dat de *Engelschen* eenen verraderlijken aanval tegen de *Nederlanders* smeedden, en hem dien ten gevolge raadde, zich onverwijld naar *Jacatra* te begeven, dien raad terstond op te volgen, te meer niet, omdat de Regent beloofd had, den toeleg der *Britten*, met eene aanzienlijke magt, te zullen helpen verijdelen. Intusschen bleven eenige *Nederlanders* te *Bantam*, om zich met den handel bezig te houden.

Ondertusschen waren het niet alleen de beide vorsten van *Jacatra* en *Bantam*, die tegen de *Nederlanders* zamenspanden, maar ook de Sultan van *Mantaram*, toen het magtigste rijk van *Java*, had, met de overige *Javaansche* vorsten, in die zamenzwering deel genomen, terwijl de *Engelschen* van dat alles kennis droegen. Men had den vorst van *Jacatra*, die nog altijd zijn eigen belang in het oog hield, gedwongen, niet alleen om toe te laten, dat

de aanslag in zijn gebied ondernomen werd, maar ook om zelf daarin deel te nemen. De uitvoering van dit snood ontwerp werd opgedragen aan den sluwen *Pangéran* (prins) GABANG, broeder des Regents van *Bantam*. Onder voorwendsel van eene afgelegene jagt, verliet hij *Bantam*, met vrouwen en kinderen, en hield zich, in eene streek ten oosten van *Jacatra* een paar maanden op. Den 19 Augustus 1618 liet hij den Gouverneur-Generaal berigten, dat hij op het eiland *Poelo-poetri*, hetwelk naderhand, van de *Nederlanders*, den naam van *vader smit* ontving en op eene mijl afstands van *Java* gelegen is, was aangekomen en verlangde, met den Gouverneur-Generaal een mondgesprek te houden. Deze begaf zich derwaarts, en beide kwamen, kort daarna, ieder in zijn eigen vaartuig, te *Jacatra* aan: het gevolg van den *Pagérang* GABANG bestond uit omtrent 300 man. Onder vriendschappelijke gesprekken, waarbij de voornaamste ambtenaren des Konings van *Jacatra* tegenwoordig waren en de *Pangéran* bijzonder opgeruimd scheen te wezen, werd de dag gesleten. Bij het afscheid gaf de *Pangéran* aan KOEN te kennen, dat de Koning van *Jacatra* hem had uitgenoodigd, om de faktorij der *Hollanders* te bezigtigen, en hij, dien ten gevolge, zoo vrij zou wezen, hem een bezoek te komen geven. Maar wie schetst de verbazing van KOEN, toen hij reeds denzelfden avond, op het oogenblik, dat men, als naar gewoonte, het gebed zou doen, vernam, dat GABANG zich, met eene aanzienlijke magt, in de nabijheid der faktorij bevond. KOEN, die dit bezoek (misschien te voorbarig) als een' aanslag op zijn leven beschouwde, deed onmiddellijk zijn volk, vijftig in getal, onder de wapenen komen, den

onderkoopman CARPENTIER gelastende, de manschap, met brandende lont, op de galerij der nieuwe loods post te doen vatten en inmiddels den *Pangéran* en deszelfs gevolg, door middel van pligtplegingen, zoo lang mogelijk buiten te houden. Deze maatregel was van een gewenscht gevolg. Toen de *Hollanders* met een en ander gereed waren, verzocht men den *Bantammer* en den broeder des Konings van *Jacatra,* die hem vergezelde, binnen te treden. De *Pangéran*, alles, met de meeste naauwkeurigheid, binnen de loods, bezigtigd hebbende, betuigde zijne tevredenheid over de wijze, waarop hij door den Gouverneur-Generaal bejegend was geworden en keerde nog dienzelfden nacht naar *Jacatra* terug, zonder, met zijne 500 manschappen, de 50 *Hollanders* eenig leed te hebben durven toebrengen.

Des anderen daags kwam de Koning van *Jacatra* bij KOEN, om hem te verzekeren, dat hij zijn' broeder daags te voren last had gegeven, den *Bantammer* met eenen aanzienlijken troep, te vergezellen, alleen met oogmerk, om, indien deze iets kwaads tegen de *Hollanders* in den zin mogt hebben, dit plan te verijdelen, of, in geval van nood, den laatsten hulp te bieden. KOEN hield zich alsof hij geenszins twijfelde aan de opregtheid dezer verzekering en bedankte den vorst voor dit nieuwe blijk van deszelfs goede gezindheid omtrent de *Nederlanders.*

Ondertusschen zag de bekwame KOEN, dat de zaak hoe langer zoo meer een donker aanzien begon te krijgen en liet in stilte het bare geld en de kostbaarste goederen aan boord brengen van de acht *Hollandsche* schepen, welke voor *Jacatra* lagen, en de faktorij versterken; want hij kon niet besluiten,

een verblijf te verlaten, welks oprigting en instandhouding der Maatschappij reeds zoo vele geldelijke opofferingen gekost hadden. De Koning van *Jacatra* hiervan kennis bekomen hebbende, trachtte andermaal alle verdenking van zich te weren, door den Gouverneur-Generaal zijne onschuld te betuigen en te verzekeren, dat hij op zijne vriendschap en goede trouw, in het nakomen zijner verbindtenissen, volkomen staat kon maken. En, om te toonen, dat hij geene andere dan goede oogmerken omtrent de *Nederlanders* koesterde, deed hij aan KOEN het voorstel, om hem op een togtje door zijne staten te vergezellen, terwijl hij hem vrijheid gaf, zulk eene plaats uit te kiezen als het best met zijne oogmerken strooken zou. Maar KOEN, die zich niet zoo ligt met fraaije woorden in slaap liet wiegen, beschouwde deze overdrevene betuigingen van vriendschap voor niets anders, dan voor bewijzen van een nieuw verraad, te meer, omdat hij wist, dat de *Soesoehoenang*, de magtige gebieder in het oosten van *Java*, de koning van *Cheribon* en andere vorsten, benevens de *Engelschen* van *Jacatra* en *Bantam* tegen de *Nederlanders* zamenspanden. Hij sloeg alzoo geen geloof aan de verzekeringen des konings van *Jacatra* en besloot om in stilte toebereidselen tot zijne verdediging te maken. Deze bestonden in het afbreken der hutten van bamboes, welke digt bij de loods stonden en te gemakkelijk in brand zouden kunnen gestoken worden, en het aanleggen van eenige vestingwerken. Hierdoor meende hij de inwoners van *Jacatra* genoegzaam in bedwang te zullen kunnen houden. Het wantrouwen, door hem opgevat, werd volkomen bevestigd, toen hij de tijding ontving, dat de *Sosoehoenang* de loods der

Maatschappij, te *Japara*, had doen plunderen, waarbij zij niet alleen de goederen, ter waarde van 20.000 Rijksdaalders verloor, maar ook den dood van drie *Nederlanders* te betreuren had, terwijl er nog drie gekwetst en zeventien gevankelijk waren weggevoerd geworden. Het gevaar, waarin de *Hollanders* te *Jacatra* verkeerden, nam dus hand over hand toe, te meer, daar de *Engelschen*, die, tegenover de loods, een steenen gebouw hadden, zich op eene wijze gedroegen, welke maar al te duidelijk hunne verraderlijke oogmerken aan den dag legde; want, nu eens veinsden zij vrienden en dan weder vijanden te zijn van den koning van *Jacatra*, met het doel, om de *Hollanders* te misleiden. Doch deze, zich door zulke kunstgrepen niet latende om den tuin leiden, waren, integendeel, daardoor te meer op hunne hoede en namen, op den 22 October, in een' krijgsraad, het besluit, om van de loods een kasteel te maken, dat tegen alle aanvallen bestand zou wezen.

Binnen eene maand tijds was men met het bouwen van het nieuwe kasteel reeds zoo ver gevorderd, dat men den eersten hoek van hetzelve met twaalf stukken geschut voorzien kon. De koning van *Jacatra* had inmiddels niet opgehouden, den Gouverneur-Generaal van zijne goede gezindheid te laten verzekeren en hem van tijd tot tijd doen uitnoodigen, hem met een bezoek te vereeren, waaraan KOEN, echter, natuurlijk geen gehoor gegeven had. De vorst begaf zich alzoo zelf naar de loods, en verzocht vriendelijk, dat KOEN hem toch met de reden zou bekend maken, welke hem noopte, zooveel wantrouwen te koesteren, omtrent iemand, die het zoo wel met de *Nederlanders* meende. Het antwoord van KOEN, die hem ver-

scheidene beweegoorzaken opnoemde, scheen hem bijzonder te voldoen. Zelfs verklaarde hij, niet voornemens te zijn, den voortgang van het werk te beletten, dewijl het den Gouverneur-Generaal vrij stond, in dit opzigt, naar zijn welgevallen te handelen. Desniettegenstaande verbood hij den *Chinezen* (die zich toen reeds op *Java* bevonden en er thans zeer talrijk zijn) zoowel als den *Javanen*, voor de Hollanders te arbeiden. Ook begon hij van zijn' kant verschansingen op te werpen, zoo als hij voorgaf, omdat hij door eenen aanval van den *Soesoehoenang* bedreigd werd. Koen keurde, op zijne beurt, deze voorzorg zeer goed, schoot zelfs den koning eene aanzienlijke somme gelds voor en verzekerde, niet ongezind te zijn, ook zijn aandeel te dragen in de belasting, welke de koning den *Chinezen* had opgelegd, ten einde de onkosten, welke voor de nieuwe werken vereischt werden, goed te maken.

Inmiddels ontvingen de *Nederlanders* te *Jacatra* de treurige tijding, dat zich onder de Inboorlingen van *Sumatra* almede eene vijandige gezindheid, tegen hunne landgenooten, geopenbaard had; dat deze te *Jambi* gevaar hadden geloopen, hetzelfde lot te ondergaan, hetwelk die van *Japara* getroffen had; alleen de vrees voor de *Portugezen* had de eilanders weêrhouden, om hunnen aanslag uit te voeren. Niet zoo gelukkig waren de *Nederlanders* te *Macassar* op *Célèbes* geweest; hier waren zij inderdaad beroofd en vermoord geworden, gelijk die van *Japara;* zoodat de Inlandsche vorsten en volken algemeen tegen de eerst zoo geachte *Hollanders* schenen zamen te spannen. Maar nu kwam koen ook in de gelegenheid, zijn talent te ontwikkelen, en, zoowel den *Brit* als

den *Indiaan* te toonen, dat men de *Nederlanders* niet straffeloos kon beleedigen. Hij besluit, door zijne openbare vijanden te straffen, schrik te verspreiden onder hen, die zich wel als vrienden voordeden, maar juist daarom te gevaarlijker waren. Tot dat einde zendt hij, den 28 October, onder bevel van den Commandeur AREND MAARTENSZ, drie schepen af, die elf dagen daarna te *Japara* aankomen. MAARTENSZ doet aan het hoofd van 150 man eene landing, legt de stad *Japara* in de asch, verbrandt of bemagtigt, behalve vele *Javaansche*, tien *Chinesche* vaartuigen of jonken en verslaat een dertigtal vijanden, zonder eenen zijner manschappen te verliezen. De eenige schade, welke de *Nederlanders* leden, was, dat hunne loods, tegelijk met de stad, eene prooi der vlammen werd. Op den Gouverneur van *Damak* maakte het gebeurde zulk eenen indruk, dat hij zich onderwierp en aan MAARTENSZ voorstelde, om bij den *Soesoehoenang* schadevergoeding te bewerken. Doch de *Nederlanders* begrepen te regt, dat hiermede te veel tijds verloopen zou, en zeilden naar *Macassar*, met oogmerk om ook aldaar de opstandelingen te tuchtigen.

Bij de *Bantammers* en *Jacatranen* verwekte de tijding van *Japara* eene algemeene verslagenheid, en de vrees van te eeniger tijd op gelijke wijze voor hun verraad gestraft te worden deed hen een' tijd lang aarzelen. Ook werd hun angst niet weinig vermeerderd door de verschijning eener groote komeet. Maar de *Engelschen* van *Bantam*, wier magt kort te voren met vijf schepen vergroot was geworden en die der *Nederlanders* nu verre overtrof, wisten de vreesachtigen weder moed in te boezemen en beloofden hun, niet te zullen rusten, voordat zij zich van den ge-

haten KOEN, die hun zoo veel kwaads berokkend had, zouden hebben meester gemaakt. En, opdat de *Javanen* de opregtheid hunner verzekering niet zouden betwijfelen, wierpen zij den 15 December het masker af en betoonden zij zich als openbare vijanden van de *Nederlanders*, door zich, op eene verraderlijke wijze, meester te maken van het schip *de Zwarte Leeuw*, dat met eene lading van 152,000 Gulden en 100 last rijst, van *Patana* kwam. Daags te voren, namelijk, hadden de *Engelschen* den Directeur HENDRIK JANSZ. uitgenoodigd om aan land te komen en een bezoek bij den *Engelschen* Admiraal af te leggen. De *Nederlander* maakte geene de minste zwarigheid, daaraan te voldoen en keert ook, zonder aan eenigen toeleg van de zijde der *Engelschen* te denken, naar boord terug. Maar in denzelfden nacht zendt de Admiraal vier schepen af, die des morgens het *Nederlandsche* schip omsingelen, en, daar hetzelve, wegens gebrek aan buskruid, buiten staat was, tegenstand te bieden, ook spoedig bemagtigen. De overgave van het schip geschiedde wel onder voorwaarde, dat het scheepsvolk in vrijheid zou gesteld worden; maar de *Engelschen* maakten geene zwarigheid hun woord te breken en de *Nederlanders*, met uitzondering van den Bevelhebber en elf man, op te sluiten, terwijl zij hen, schoon te vergeefs, trachtten te bewegen om bij hen in dienst te treden.— Het is bijna onbegrijpelijk, dat de *Engelschen*, die, in beschaving, de andere *Europesche* volken, zoo al niet overtroffen, toch met hen gelijk stonden, zich door handelsnijd zoo ver konden laten vervoeren, dat zij, ter gunste van *Mohammedanen*, hunne mede-Christenen en bondgenooten, op zulk eene schande-

lijke wijze, behandelden. Dat zij er nogtans toe in staat waren, bewijst ons de bovengemelde daadzaak, en dat zij ook nog in deze eeuw, in welke de verlichting en beschaving haren invloed zoo merkbaar in ons Werelddeel oefenen, zich zelven gelijk blijven, bewijzen ons het gedrag van MAITLAND, in 1821, omtrent de *Grieken*, en de teedere bezorgdheid, welke WELLINGTON en PEEL koesterden voor den grooten Heer. Jammer, dat zulke trekken het karakter ontsieren van eene natie, die zoo veel prijs toont te stellen op de uitbreiding van het Rijk van CHRISTUS!

Indien de *Britten* hun doel hadden kunnen bereiken, zouden zij zich, op gelijke wijze, van meer *Nederlandsche* schepen hebben meester gemaakt. Onder andere liep het schip *de Engel*, hetwelk onder den wakkeren VAN DEN BROEK, met eene lading van twee tonnen gouds, naar *Suratte* reeds onder zeil was, groot gevaar van in hunne handen te vallen, welk lot hetzelve echter, door een gelukkig toeval ontging. Het raakte, namelijk, bij een eiland, niet ver van *Java*, aan den grond, en, eer het vlot was, bekwam VAN DEN BROEK, door eenen vlieger van *Bantam*, het berigt, dat de *Engelschen* zich verraderlijk meester gemaakt hadden van *de Zwarte Leeuw*, en tevens order, om terstond terug te keeren. Nog een ander schip, hetwelk met eene lading, ter waarde van niet minder dan 5½ ton gouds, van uit *Japan* kwam, ontsnapte gelukkig het gevaar van eene prooi der Engelsche trouweloosheid te worden en wierp omtrent dezen tijd het anker voor *Jacatra*.

Inmiddels zond KOEN eenen Officier naar den *Engelschen* Admiraal THOMAS DEAL, wien hij liet vragen naar de reden, welke hem noopte, om in een' tijd

van vrede, dergelijke vijandelijkheden te plegen, en om voldoening en herstelling van schade. De Admiraal antwoordde, dat hij niet alleen voornemens was, alle *Hollandsche* schepen, welke op zee onder zijn bereik zouden komen, aan te vallen en zoo mogelijk te bemagtigen, maar ook, de *Hollanders* uit *Jacatra* te verdrijven, met bijvoeging, dat hij niet zou rusten, voordat hij den Gouverneur-Generaal KOEN, levend of dood, in handen had. Door dit antwoord beschouwde KOEN zich volkomen geregtigd, om van zijn' kant de *Engelschen* zoo veel afbreuk te doen als in zijn vermogen zou wezen. Hij verzocht den koning van *Jacatra* en den *Pangéran*, zich onzijdig te houden, hetgeen deze beloofden. Dat zij echter niet voornemens waren, hunne beloften na te komen, bleek uit het berigt, dat hij van eenen ambtenaar, die aan het hoofd van het kantoor te *Bantam* stond, ontving. Deze meldde hem, dat de *Pangéran* niet toelaten wilde, dat iemand der *Hollanders* uit de haven vertrok, om zijne landgenooten, die zich, met hunne schepen, in de straat *Sunda* of omstreeks *Jacatra* bevonden, met den staat der zaken bekend te maken.

De Koning van *Jacatra* beschouwde de onderneming der *Hollanders* van zooveel gewigt, dat hij terstond met alle man aan het werk ging, om regelmatige batterijen op te werpen. Onder andere maakte men er eene, van kabels, hout en aarde, in éénen nacht, onder de Engelsche loods, tegen over het *Hollandsche* fort, zoodat zij aan de *Hollanders* zou hebben kunnen beletten, de rivier binnen te loopen. De zaken stonden alzoo zeer gevaarlijk, en er moesten krachtdadige maatregelen genomen worden, om den on-

dergang der Maatschappij te verhoeden. De *Nederlanders* besloten dan ook de versterking van het fort voort te zetten en niet alleen verdedigender maar ook aanvallender wijze te handelen. Dien ten gevolge zond KOEN, den 23 December, eenen afgevaardigde naar de loods der *Britten*, met last, om van deze de wegneming dier batterij te vorderen. Maar zij antwoordden, daartoe niet geregtigd en ook niet gezind te zijn, vermits het een werk der *Javanen* was, met wie zij bovendien overeengekomen waren, om elkander, ter onderlinge verwering, behulpzaam te wezen. Nu deed KOEN zijn volk onder de wapenen komen en gaf aan drie officieren order, om, met hunne onderhebbende manschap, in alle stilte de faktorij te verlaten en, onder begunstiging van den nacht, de *Engelsche* loods en verdere werken te naderen en in brand te steken, terwijl aan VAN DEN BROEK de taak werd opgedragen om, van eene nog slechts ten halve voltooide batterij, op de stad te schieten, ten einde, zoo mogelijk, in den muur, waarmede de koning haar kort te voren omringd had, eene bres te maken. De *Engelsche* loods en getimmerten werden gedeeltelijk ingenomen en verbrand, maar het beschieten van *Jacatra*, hetwelk door de *Javanen* dapper beantwoord werd, met het geschut, dat zij te voren van de *Nederlanders* bekomen hadden, had niet die uitwerking, welke men gewenscht had; zoodat men besloot, na vijftig schoten gedaan te hebben, het vuren te staken, ten einde het buskruid, waarvan men juist niet ruim voorzien was, niet nutteloos te verspillen. Ondertusschen kostte deze onderneming aan vijftien *Nederlanders* het leven en bekwam men acht of tien gekwetsten.

Den volgende dag beproefden de onzen eenen tweeden aanval, welke mede vruchteloos afliep en hun het vierde gedeelte van hun buskruid kostte. Nogtans bragten zij den vijand, door het onbruikbaar schieten van eenige zijner stukken, nog al eenige schade toe. Maar des anderen daags had er een schouwspel plaats, dat de *Nederlanders* met afgrijzen vervulde. Een officier, met eenige manschappen eenen uitval doende, om eene vijandelijke batterij te bemagtigen, werd met zeven van de zijnen gedood, waarna de *Javanen* zijn hoofd, op eenen staak voor de batterij, ten toon stelden. Het behaalde voordeel had deze ook zoo stoutmoedig gemaakt, dat zij, in weêrwil van den tegenstand, dien zij van de bezetting van het fort ontmoetten, eene tweede batterij opwierpen. Hetgeen den toestand der *Nederlanders* nog hagchelijker maakte, was, dat de *Pangéran* van *Bantam*, kennis bekomen hebbende van de gebeurtenissen, welke te *Jacatra* voorvielen, eene versterking van 400 man ter beschikking van den vorst stelde, met wien hij thans wel niet op den besten voet stond, maar wiens hulp hij toch ook noodig zou hebben, indien de *Hollanders*, overwinnaars wordende, hem in het vervolg mogten aanvallen. Ook spoorden de *Engelschen* hem aan om wederkeerig de *Hollandsche* faktorij aan de vlammen te doen opofferen. Doch de inwilliging van dit verzoek, niet strookende met de rol, welke hij voornemens was bij dezen oorlog te spelen, gaf hij daaraan niet alleen geen gehoor, maar nâm de noodige maatregelen, waardoor het plan der *Engelschen*, die zelven, tot driemaal toe, de loods poogden in brand te steken, telkens verijdeld werd. Daarenboven hield hij zich alsof hem het lot der

Nederlanders zeer ter harte ging. Dit bleek vooral daaruit, dat hij het hoofd van derzelver kantoor te *Bantam*, van UFFELEN, liet weten, dat de *Engelschen* en *Jacatranen* voornemens waren, het *Hollandsche* fort stormenderhand te bemagtigen en gelastte, den Gouverneur-Generaal daarvan te verwittigen, opdat deze den tijd mogt hebben om zich op dit bezoek voor te bereiden. Ondertusschen wist de sluwe *Bantammer* maar al te goed, dat van UFFELEN, wien hij te voren verboden had, eenig vaartuig af te zenden, geene gelegenheid zou hebben, om zich van dien last te kwijten, en, zoo hij die al mogt weten te vinden, het berigt de bestemde plaats toch te laat bereiken zou. Echter kon hij met al zijne sluwheid, niet beletten, dat men KOEN berigtte, dat de *Engelsche* vloot zich te *Bantam* gereed maakte, om naar *Jacatra* onder zeil te gaan.

De *Nederlanders* verkeerden alzoo in het grootste gevaar; want, daar zij geen buskruid meer hadden, kon die vloot hunnen ondergang voltooijen. In dezen hoogen nood riep KOEN den raad bijeen, om te raadplegen over de vraag of men de verschanste faktorij zou verlaten of blijven verdedigen. De meeste leden waren van gevoelen, dat het de veiligste weg zou wezen, de goederen aan boord der schepen te brengen en het fort te verlaten; niet omdat hetzelve niet in eenen vrij goeden staat van tegenweer was, maar omdat men, in de eerste plaats, spoedig gebrek aan buskruid zou hebben en men, ten andere, groot gevaar liep, door afleiding van het water der rivier, tot de overgave gedwongen te worden. Hoe gegrond deze redenen den Gouverneur-Generaal ook voorkwamen, kon hij echter het denkbeeld niet verdragen,

dat de *Engelschen* zoo zonder slag of stoot van de sterkte meester zouden worden. Ook oordeelde hij, dat het overschepen der goederen toch hoogst bezwaarlijk zou kunnen bewerkstelligd worden, vermits de schepen aan het eiland *Onrust* (niet verre van *Jacatra* en de gewone plaats waar de schepen gekalfaterd worden) lagen en de rivier met stormpalen gesloten was. Na de zaak dus rijpelijk overwogen te hebben, neemt hij het kloekmoedig besluit om met zijne geheele vloot uit te loopen en die der *Engelschen* te gemoet te zeilen.

De aan het eiland *Onrust* liggende schepen ontvingen bevel om onmiddellijk ter reede van *Jacatra* te komen, alwaar zij den 29sten December verschenen. Nadat KOEN den verdienstelijken VAN DEN BROEK had opgedragen, om, gedurende zijne afwezigheid, op het fort, waarin hij nu een getal van vier honderd personen, 30 of 40 vrouwen en 70 of 80 kinderen daar onder gerekend, achterliet, het bevel te voeren, scheepte hij zich den volgenden dag in, ging terstond onder zeil en kreeg den 31sten de *Engelsche* vloot in het gezigt; maar hij was door tegenwind genoodzaakt, zich op eenen afstand te houden. Des avonds verscheen er een trompetter bij hem aan boord, en eischte de overgave van de geheele vloot, met bijvoeging, dat de *Engelsche* Admiraal zich, in geval van weigering, met geweld van dezelve zou meester maken. Doch KOEN was de man niet, om zich, zonder het uiterste beproefd te hebben, aan den vijand over te geven, en, niettegenstaande zijne scheepsmagt slechts uit zeven, en die der *Engelschen* uit elf schepen bestond, zond hij den trompetter met het antwoord terug, dat, wanneer de *Engelsche*

Admiraal niet terstond besloot, tot de teruggave van het door hem geroofde *Nederlandsche* schip, *de Zwarte Leeuw,* met deszelfs geheele lading, hij trachten zou zich daarvoor schadeloos te stellen, of zich, ten minste, over die trouweloosheid te wreken.

Den volgenden dag, zijnde de 1ste Januarij 1619, deed KOEN de ankers ligten, om een schip, dat men den vorigen dag in het N. W. gezien had en voor de *Bergerboot* hield, die, volgens het berigt, dat hij zoo even met eene sloep bekomen had, den 26sten December van *Jambi* vertrokken was om naar *Jacatra* te stevenen, en, na een klein gevecht met de *Engelschen,* deze gelukkig was ontkomen, in zijne bescherming te nemen. Zoodra de *Engelschen* de *Hollandsche* vloot in beweging zagen, hielden zij terstond op haar aan, hetwelk een gevecht ten gevolge had, dat vier uren duurde en waarin de onzen, ten koste van slechts acht dooden en vijftien gekwetsten, de overwinning behaalden; schoon zij zich beklaagden, dat zij van het weinige hun nog overgeblevene buskruid, in zulk eenen korten tijd, zoo veel hadden moeten verspillen. De *Engelschen,* die zeer veel geleden hadden, moesten hun heil in de vlugt zoeken. Het eenige voordeel, door hen behaald, was, dat zij de sloep van de *Bergerboot* bemagtigden, waarin zich veertien *Nederlanders* bevonden; het schip zelf bereikte gelukkig de vloot.

KOEN ankerde des avonds in de nabijheid van een klein eiland, en niet ver van de plaats, waar de *Engelsche* vloot voor anker lag, die op den 3de eene nieuwe versterking van drie schepen bekwam, zoodat zij nu veertien kielen sterk was. Tegen zulk eene

overmagt den strijd voort te zetten, zou hoogst gewaagd geweest zijn, te meer, daar men zeker was, dat men het, bij gebrek aan voorraad, niet lang zou kunnen volhouden. Ook mogt men het welzijn der Maatschappij niet doen afhangen van de wisselvalligheid van eenen ongelijken strijd. Het verlies toch van eenen enkelen zeeslag had haren ondergang kunnen na zich slepen. Men besloot alzoo, met de voornaamste schepen, naar *Amboina* te zeilen, aldaar de scheepsmagt te versterken en vervolgens terug te keeren, om de vesting *Jacatra* (welken naam zij reeds dragen mogt) te ontzetten. Voor zijn vertrek maakte KOEN zijnen plaatsbekleeder, den wakkeren VAN DEN BROEK, met dit voornemen bekend en vermaande hem tevens, wel op zijne hoede te zijn tegen de aanslagen der vijanden en zich zoo lang mogelijk staande te houden; doch, ingeval hij zich tot het aangaan van een verdrag genoodzaakt zag, dat hij het fort dan liever aan de *Engelschen* dan aan de *Javanen* zou overgeven. Hij begreep te regt, dat, in weêrwil van het schandelijk gedrag der *Engelschen*, deze, als eene beschaafde *Europesche* natie, boven de onbeschaafde *Javanen*, die naauwelijks van de verdragen der Christenen eenig begrip hadden, de voorkeur verdienden. Intusschen stevende KOEN naar de *Molukken*, zonder dat de *Engelschen* zich tegen dezen togt durfden verzetten, waaruit blijkt, dat onze zeelieden, aan de *Britten*, reeds vroeg, ontzag wisten in te boezemen.

Ten einde zijn volk niet geheel te ontmoedigen, oordeelde VAN DEN BROEK het raadzaam, den inhoud van den brief des Gouverneurs-Generaal voor als nog verborgen te houden; schoon men al spoedig met het hoogst gevaarlijke van zijnen toestand bekend werd.

Reeds den volgenden nacht moesten zij het verbranden van het schip *de zwarte Leeuw*, veertien dagen te voren door de *Engelschen* genomen, aanschouwen en des morgens ontdekten zij, dat de *Engelsche* vloot op de reede lag; zoodat de *Nederlanders* nu, zoowel te water als te land, belegerd werden. Doch, wel verre van te versagen, nam hun moed toe, naarmate het gevaar dringender werd, en zij besloten, zich tot den laatsten droppel bloeds te verdedigen. Met verdubbelden ijver zetten zij hunnen arbeid voort, en, zoodra de werken voltooid waren, plantten zij, op de vier hoeken van het fort, hunne vlaggen en begonnen de stad zoo geweldig te beschieten, dat de koning van *Jacatra* alras geneigd was, om onderhandelingen tot vrede aan te knoopen, die echter zeer door de *Engelschen* belemmerd werden, zoodat er eenige dagen verliepen, voordat men eene overeenkomst trof. De *Nederlanders* beloofden hem tot schaêvergoeding, waarvoor hij 8000 Spaansche realen of Spaansche matten geëischt had, 6000 realen te zullen betalen, onder voorwaarde, dat de handelverdragen, in 1611 en 1614 tusschen den Admiraal L. HERMITE, de Gouverneurs-Generaal BOTH en REIJNST en den koning gesloten, zouden vernieuwd worden en de vestingwerken tot de terugkomst van KOEN in stand zouden blijven. De koning nam in dit voorstel genoegen, bekrachtigde het verdrag met zijne handteekening en ontving dadelijk 5000 realen in klinkende munt en 1000 in lijnwaden. De goede verstandhouding scheen nu volkomen hersteld, waarover men, zoowel binnen als buiten het kasteel, eene uitbundige vreugde aan den dag legde. Dit een en ander had plaats op den 21sten januarij.

„naauwelijks was hij met de zijnen binnen de stad, of eenige JAVANEN namen
„hen gevangen enz"

Bladz. 169.

Den volgenden dag reeds ontving de Bevelhebber eene uitnoodiging van den koning, om dezen, ter bevestiging van den herstelden vrede, te komen bezoeken, in deszelfs paleis, en daardoor tevens een blijk van zijn vertrouwen en zijne vriendschap te geven. De eerlijke VAN DEN BROEK, die, gelijk hij in zijn naïf verhaal zelf zegt, «geen perikel ten dienste van de O. I. Compagnie ontzag, zoo het de vrienden geraden vonden,» besloot, in weêrwil der waarschuwingen van den predikant ADRIAAN JACOBSZ. HULSEBOSCH, aan 's vorsten verzoek te voldoen. Vergezeld van den geneesheer DE HAAS en vijf soldaten, want geen erg in het hart koesterende, achtte hij een talrijker geleide overbodig, begaf hij zich naar de stad en het paleis des konings, voor wien hij nog eenige geschenken medenam. Doch naauwelijks was hij met de zijnen binnen de stad, of eenige *Javanen* namen hen gevangen en scheurden hen de kleederen van het lijf. Vervolgens sleurde men hen, onder de grofste mishandelingen, door het slijk en sleepte hen zoo voor hunnen meineedigen vorst en deszelfs waardigen bondgenoot, den *Engelschen* Generaal, die hun, alsof men hen nog niet genoeg mishandeld had, handen en voeten lieten binden! «Dit snood verraad,» zegt VAN DEN BROEK zelf, «was voor mij zeer ongelukkig, en toch oorzaak van het behoud der vesting; want de toebereidselen, door de *Engelschen* (die in stilte zestien stukken kanon op hunne nieuwe loods geplaatst hadden) en de *Javanen* gemaakt, zouden het ten eenenmale onmogelijk gemaakt hebben, het fort tot de komst van den Generaal KOEN te behouden.»

Nu dwingt men den Gevangene, onder bedreiging van de pijnbank, om aan de bezetting der vesting

Javatra eenen brief te schrijven, met last, dat zij het fort onmiddellijk zal overgeven. Een uit *Bantam* gekomen Hollander HOUBRAKEN, was de overbrenger van den brief, welke in het fort geene geringe ontsteltenis te weeg bragt. Nogtans was men in het geheel niet gezind, aan een bevel, hetwelk door eenen gevangenen opperbevelhebber gegeven werd, te gehoorzamen en gaf alzoo een weigerend antwoord, terwijl men dadelijk eenen anderen bevelhebber, VAN RAIJ, benoemde. VAN DEN BROEK had niet alleen verwacht, dat men in het kasteel aan zijn bevel niet zou gehoorzamen, maar zulks, aan de eerlooze trouwschenders, zelfs vooraf gezegd. Deze vonden echter goed, eene tweede poging aan te wenden en lieten den ongelukkigen bevelhebber andermaal eenen brief schrijven, eensdeels ter bevestiging van den eersten en ten andere, om der bezetting, in naam des konings, een *Engelsch* schip te laten aanbieden, met hetwelk zij zoude kunnen vertrekken. Maar deze tweede kunstgreep had geene betere uitwerking. De *Nederlanders*, wier moed klom, naarmate het gevaar grooter werd, verklaarden voornemens te zijn, zich in geval van nood, tot den laatsten man te blijven verdedigen. Hunne geestdrift verdubbelde dus door de trouweloosheid der *Javanen* en het schandelijk gedrag der *Engelschen*, die bij al deze verrigtingen tegenwoordig en blijkbaar derzelver raadgevers waren, even als door de gruweltooneelen van *Naarden* en *Haarlem*, ten tijde van den oorlog met *Spanje*.

De Koning, bemerkende, dat hij de bezetting niet tot de overgave zou bewegen, vroeg 10,000 Realen voor de vrijheid des Bevelhebbers, die nog altijd, met handen en voeten, aan een blok gesloten was.

De onzen lieten hem 2000 bieden; maar hij achtte deze som te gering en wees alzoo dit aanbod van de hand. Nu beproefde hij, op raad der *Engelschen*, een ander middel: hij liet, namelijk, den gevangene, tusschen twee *Engelschen*, onder het geschut der vesting brengen, met bevel, om in persoon de bezetting tot gehoorzaamheid aan te sporen en haar bekend te maken met het ongelukkig lot, dat haar te wachten stond, ingeval zij in hare weigering volhardde. In weêrwil van den deerniswaardigen toestand, waarin onze held verkeerde, bemerkte hij, in de nabijheid van het fort gekomen, dat het muurwerk, indien men had vol gehouden met bres te schieten, niet lang meer tegen de kogels zou bestand geweest zijn.

Daar stond nu de edele man, met den strop om den hals, tusschen twee *Britten*, die hem, onder de vreeselijkste bedreigingen, aanspoorden, om de bezetting tot de overgave aan te manen. Maar even als REGULUS te *Rome* en HAMBROEK op *Formosa*, deed hij het tegendeel; hij riep zijnen landgenooten toe, dat zij zouden volharden en standvastig blijven, en bezwoer hen, bij de welvaart en de eer huns Vaderlands, zich tot het uiterste te verdedigen. Nu zou waarschijnlijk een zekere dood het gevolg geweest zijn van zijn heldhaftig gedrag, indien de ellendelingen niet gewenscht hadden, zich verder van hem te bedienen. Zij vergrepen zich alzoo aan hem niet, maar sleurden hem evenwel achterover en bragten hem naar het hof terug. Daarop zonden zij, dienzelfden dag, brieven, aan pijlen gehecht, naar het fort en zochten de bezetting, door schoone beloften, tot de overgave te bewegen. Den volgenden dag schreef de Generaal DEAL eenen zeer vleijenden brief aan de *Hollanders*,

waarin hij hun bescherming beloofde tegen de *Javanen*, indien zij het bloedvergieten aan beide zijden wilden voorkomen, door de vesting aan hem over te geven. Ook beloofde hij aan hen, die onder hem dienst zouden willen nemen, behalve de door hen van de Maatschappij genotene soldij, twee maanden tot handgeld, met bijvoeging, dat hij hun van de goedkeuring des konings kon verzekeren.

De vorige brieven hadden de *Hollanders* niet eens eene beantwoording waardig gekeurd, vermits dezelve met bedreigingen waren opgevuld; maar deze maakte op hen een' des te dieper' indruk, te meer, daar men, bij het opnemen van den voorraad van kruid, bevonden had, dat dezelve nog slechts voor éénen dag toereikend was, en men kon berekenen, dat men nog in geene maand hulp kon bekomen. Ook was het grootste gedeelte der bezetting, door ziekte en zwakheid, buiten staat, om in deze heete luchtstreek den vereischten arbeid te verrigten. Er bleef dus, voor de *Nederlanders*, geene andere keuze over, dan, volgens achtergelaten last van KOEN, met de *Engelschen* in onderhandeling te treden, waartoe dan ook op den 30 Januarij 1619, door den Raad, besloten werd.

XII.

Het verdrag wordt gesloten. — Onverwachte tusschenkomst van den Bantammer. — VAN DEN BROEK *naar* Bantam *gevoerd. — Onderhandelingen. — Uitval der* Hollanders. — *Wanhoop van* VAN DEN BROEK *en zijne lotgenooten.*

De *Engelschen* schenen nu hun doel volkomen bereikt te hebben. Zij hadden het zoover gebragt, dat de gehate *Hollanders* voor altijd van het heerlijke *Java* stonden verdreven te worden; want reeds op den 1sten Februarij werd het verdrag door WIDIAK-RAMA, koning van *Jacatra*, door den *Engelschen* Generaal THOMAS DEAL en de voornaamste Engelsche en Hollandsche officieren geteekend. Volgens dit verdrag moest de vesting, met het geschut en den krijgsvoorraad, aan de *Engelschen* en de koopmanschappen, gelden en levensmiddelen aan den koning van *Jacatra* overgeleverd worden. Daarentegen verbonden zich de *Engelschen*, om, voor 2000 realen in zilver, welke som uit de gelden van het fort geligt moest worden, een schip te leveren, voorzien van de noodige krijgsbehoeften en levensmiddelen, voor zes maanden, met het-

welk de *Hollanders* naar de kust van *Coromandel* konden stevenen. Al de Christenen, die zich binnen de vesting bevonden, zouden vrijheid hebben om, bij hun vertrek, 6200 realen, benevens hun bijzonder eigendom, mede te nemen, terwijl de onchristenen, met uitzondering van de *Javanen*, verpligt zouden wezen, de *Engelschen* voor hunne meesters te erkennen. Ook werd den Gevangenen uitdrukkelijk verboden, in den tijd van negen maanden, tegen de *Engelschen* te dienen. Gedurende de uitrusting van het schip zouden de *Engelschen* hen tegen allen overlast, van de zijde der *Javanen*, beschermen en hen vervolgens van een paspoort voorzien, dat van kracht zou wezen tot zij bij hunnen Gouverneur-Generaal zouden aangekomen zijn. In den avond van denzelfden dag werd het zilverwerk van KOEN reeds aan DEAL overhandigd; maar VAN DEN BROEK nog niet in vrijheid gesteld. Alles scheen dus de volstrekte verbanning der *Nederlanders* uit *Java* te voorspellen, toen de zaak op eens eene geheel andere wending nam, door eene gebeurtenis, welke de *Engelschen* noch de *Jacatranen* verwacht hadden.

VAN DEN BROEK had gelegenheid gevonden tot een mondgesprek met HOUBRAKEN, toen dezen gelast was, om den brief naar het fort over te brengen en hem bevolen, zoodra hij zijnen last volbragt zou hebben, zich naar *Bantam* te begeven, den *Pangéran* met den staat van zaken te *Jacatra* bekend te maken en dezen eene aanzienlijke belooning toe te zeggen, indien hij hem, bevelhebber, de vrijheid bezorgde en tot de terugkomst van den Gouverneur-Generaal naar *Bantam* bragt. Niet alleen het uitzigt op belooning, maar ook de naijver over den meerderen handel van *Jaca-*

tra, welk rijk hij zoo gaarne met *Bantam* wenschte te vereenigen, deden den *Pangéran* terstond gehoor geven aan het voorstel van HOUBRAKEN, die VAN DEN BROEK daarvan verwittigde, waarna deze zorgde, dat de onzen mede met de gunstige gezindheid van den *Bantammer* bekend wierden.

Op den 2[den] Februarij, den dag, waarop het fort aan de *Engelschen* moest overgegeven worden, kwam er eene versterking van 2000 man van *Bantam* in het leger der *Javanen* van *Jacatra* aan. De veldheer of *Témangon* deed zich bij den koning aanmelden, en, terwijl hij dezen den brief zijns meesters overhandigde, zette hij den niets kwaads vermoedenden vorst zijn' kris of dolk op de borst en noodzaakte hem, onder bedreiging van eenen oogenblikkelijken dood, afstand te doen van zijn gebied. De koning, bemerkende, dat de toegangen van zijn paleis door zijne verraderlijke bondgenooten bezet waren, beschouwde zijnen toestand als geheel hopeloos. Door den schrik overmeesterd, deed hij terstond afstand van zijn rijksbewind en begaf zich, op bevel van den *Pangéran*, met zijne vrouw en oudsten zoon, in ballingschap, naar de binnendeelen van *Java*, zonder dat zijne lafhartige of onverschillige onderdanen de minste poging aanwendden, om hunnen vorst te behouden. Na verloop van eenigen tijd terug gekeerd zijnde, verviel hij zelfs tot armoede, zoodat hij zich met de vischvangst moest generen. Hij ontving dus zijne welverdiende straf voor het verraad aan den edelen VAN DEN BROEK gepleegd. Ook strekt de onverschilligdheid, welke zijne onderdanen hem betoonden, tot een duidelijk bewijs, dat hij zich bij hen niet had weten bemind te maken.

Zoodra de *Bantammers* zich in het bezit zagen van de stad en het geheele rijk van *Jacatra*, werden VAN DEN BROEK en zijne spitsbroeders, onder schijn van vriendschap, naar *Bantam* gevoerd, terwijl de *Engelschen*, door deze onverwachte gebeurtenis onthutst en geheel in hunne ontwerpen gedwarsboomd, in hunne schepen de wijk namen. Voor de muren van het kasteel, hetwelk nu door de *Bantamsche* troepen omsingeld was, werd door deze eene vrije markt van levensmiddelen voor de bezetting geopend en de vredevaan geplant, die men ook dadelijk van het kasteel deed wapperen. Daarenboven verzekerde de Bantamsche veldheer, dat de plaats gehad hebbende overrompeling geen ander doel had gehad, dan om de trouweloosheid der *Jacatranen*, omtrent de *Hollanders*, te straffen.

De *Engelschen*, nu van hunne medehelpers verstoken, zochten van hunne zijde mede de vriendschap der *Nederlanders* en waarschuwden deze tegen de bedriegelijke beloften der *Bantammers*. Zij beklaagden zich bij hen over dezen hinderpaal in de uitvoering van het verdrag en beloofden, dat zij nimmer den *Javanen* hulp zouden bieden, maar integendeel hen met al hunne magt beschermen. Voorts verzochten zij aan de bezetting, toe te staan, dat de sloepen, welke zij naar het kasteel gezonden hadden, om haar af te halen, weder naar de schepen terugkeerden. De *Hollanders* antwoordden, dat zij, wanneer zich daartoe de gelegenheid aanbood, tot het nakomen der verbindtenissen bereid waren; dat zij zich geenszins tegen het vertrek der vaartuigen wilden verzetten en ook niet ongezind waren, hun aanbod van vriendschap aan te nemen. Hierop ontvingen zij

den volgenden dag, zijnde de 4de Frebruarij, eenen brief van de *Engelschen*, waarin deze den vrijen doortogt hunner vaartuigen op de rivier verzochten, welk verzoek gereedelijk werd toegestaan, te meer, omdat de *Nederlanders*, voor de nieuwe batterij der *Engelschen*, niet zonder vrees waren.

Den 6den Februarij scheepten de *Engelschen* hun geschut in, en bereikten hun oogmerk, zonder de minste belemmering van de zijde der *Javanen* te ontmoeten. De *Nederlanders*, die beloofd hadden, hen, in geval van nood, bij te springen, hielden, gedurende derzelver aftogt, een wakend oog. Ook hadden zij hun eene wijkplaats in het kasteel aangeboden, indien men zulks mogt noodig achten, waardoor zij toonden, zeer goed te weten, dat men den vijand, die af wil trekken, eene gouden brug moet leggen.

Intusschen bleef hun toestand nog altijd hagchelijk; vermits zij op de vriendschapsbetuigingen van den Vorst van *Bantam* in geenen deele konden staat maken. Hij had wel verklaard, dat hij VAN DEN BROEK slechts naar zijne hoofdstad ontboden had, om met hem in onderhandeling te treden over de bescherming, welke hij voornemens was, aan de *Nederlanders* te verleenen; maar het bleek al spoedig, dat hij niets dan zijn eigen belang bedoelde. Hij liet door VAN DEN BROEK aan de bezetting schrijven, dat hij haar zijne koninklijke bescherming aanbood en haar raadde, dat zij alles, wat in het kasteel was, naar *Bantam* zou brengen, tevens bewerende, dat hij, door het regt van verovering, nu zoowel bezitter van het fort als van het rijk van *Jacatra* was.

Het door den *Bantammer* als grond van wettigheid aangevoerde, beschouwden de onzen als niet voldoende

om hen tot gehoorzaamheid aan dit bevel te verpligten. Zij verwierpen alzoo het aanbod van den *Pangéran*, maar besloten, het fort aan de *Engelschen* over te geven, die echter, tot ons geluk, kleinmoedig genoeg waren, dezen voorslag te verwerpen. De reden, waarom zij, schoon al wrokkend, het voorstel der *Nederlanders* verwierpen, was, dat zij geen moeds genoeg hadden, om het nu door *Jacatra's* bezit zoo magtig gewordene *Bantam* zoo opentlijk te trotseeren. De *Hollanders*, inmiddels eenige Jonken uit *Bantam* op de reede ontdekkende, die hen kwamen afhalen, oordeelden het nu raadzaam, met den *Pangéran* de onderhandeling aan te knoopen, en meldden dezen de voorwaarden, op welke zij zich aan hem wilden overgeven. Deze behelsden het volgende: De Koning van *Bantam* zou in het bezit der vesting gesteld worden, indien hij zich verbond, om, ter overbrenging naar *Bantam* van hare bezetting, de noodige vaartuigen te zenden, en te zorgen, dat men van de zijde der *Engelschen* geene de minste schade leed. Het zou der bezetting vrijstaan, gewapend en met ontrolde vaandels het fort te verlaten, en het geld en de goederen der Maatschappij mede te nemen. Hiervan zou een vierde gedeelte, gelijk ook de helft van het geschut en den krijgsvoorraad, voor den Koning zijn; doch daarentegen zoude zij al de mondbehoeften mogen behouden. Na de overgave van het fort zouden vijf of zes *Nederlanders* de vrijheid hebben, te *Jacatra* te blijven, tot het aankoopen van arak en andere benoodigdheden voor de schepen. Het kantoor te *Bantam* zou met de *Chinezen* en andere natiën vrijelijk mogen handelen. De *Hollanders* zouden, vóór hun vertrek van *Jacatra*, ter hunner verdedi-

ging, de Jonken met klein geschut mogen voorzien en, bij hunne komst te *Bantam*, dadelijk worden in vrijheid gesteld, en eindelijk zou de Vorst van *Bantam* plegtiglijk bij den Koran zweren, dat hij deze voorwaarden, ingeval hij dezelve mogt aannemen, getrouw zou nakomen. Deze artikelen, ter kennis gebragt zijnde, van VAN DEN BROEK en de overige *Hollanders* te *Bantam*, werden door hen niet goedgekeurd, vermits zij liever zagen, dat de overgave bespoedigd wierde. Tot dat einde schreven VAN DEN BROEK, wiens groote geest door de langdurige gevangenschap scheen aan het kwijnen te slaan, en andere *Hollanders* te *Bantam*, in drie brieven, aan hunne landgenooten in het fort, dat het onmogelijk was, den Koning langer tegen te houden; dat zij wel niets vuriger wenschten dan het fort te behouden, maar tevens zeker wisten, dat men zich tot de terugkomst van den Gouverneur-Generaal niet in hetzelve zou kunnen handhaven, en zij er dus ernstig op aandrongen, om hetzelve over te geven, dewijl het beter was, vrijwillig te bukken, dan zich daartoe te laten noodzaken. Men stelde voor, dat de *Hollanders* in het fort zouden blijven, en het geschut naar *Bantam* laten overbrengen, in welk geval zij zich geheel ter beschikking van den Koning zouden stellen.

Terwijl men in het fort bezig was met over den inhoud dezer brieven te raadplegen, ontving men antwoord van den *Pangéran*. Zijn brief was den 23 Februarij gedagteekend en hield hoofdzakelijk in, dat hij zich met een vierde der goederen of 30,000 Spaansche matten en de helft van het geschut zou vergenoegen en toestaan, dat de *Nederlanders* het fort tot de komst van den Gouverneur-Generaal inhielden, mits

de officieren zich naar *Bantam* begaven; doch dat het geenszins met zijne waardigheid strookte, om van de *Engelschen* een vrijgeleide te verzoeken. Nog gaf hij te verstaan, dat, indien het hem blijken mogt, dat de *Nederlanders*, om wier wil hij de banden van bloedverwantschap, die hem aan den koning van *Jacatra* verbonden, verbroken en zich het ongenoegen der *Engelschen* op den hals gehaald had, voornemens waren, hem in een of ander opzigt te misleiden, hij zijne maatregelen zou weten te nemen.

De indruk, welke deze brief op de bezetting maakte, was verschillend. Het getal dergenen, die het uiterste wilden beproefd hebben, om het fort te behouden, was zeer gering; doch deze werden door de gemeenen ondersteund, die, bevreesd voor een gelijksoortig verraad als dat der *Jacatranen* omtrent VAN DEN BROEK, buiten de waarborg der *Engelschen*, van geenerlei onderhandeling wilden hooren. Dien ten gevolge werd den 27sten een onbepaald antwoord aan den *Pangéran* gezonden. Vier dagen na het afzenden van dien brief verschenen, op het onverwachts, twee schepen van de Maatschappij, de *Delft* en de *Tijger*, op de reede van *Jacatra*, vanwaar de *Engelschen* reeds vertrokken waren. Terstond werden de kostbaarste goederen in *de Tijger* geborgen en gaf men bevel, dat dit vaartuig onmiddellijk naar *Amboina* zou stevenen, ten einde den Gouverneur-Generaal met alles, wat er, sedert deszelfs vertrek, te *Jacatra* was voorgevallen, bekend te maken. Men besloot het berigt met de verzekering, dat men eenparig besloten had, het fort niet anders, dan op de voorwaarden, welke men den *Pangéran* had aangeboden, over te geven, dat men een' eerlijken dood verkoos boven de slavernij, en dat

men, naast God, zijne eenige hoop vestigde op de spoedige komst der vloot.

De *Pangéran* geraakte buiten zich zelven van toorn, toen hij, uit den laatsten brief, dien hij van de *Hollanders* ontving, bemerkte, dat deze zich niet wilden onderwerpen, en besloot, door middel van de *Engelschen*, het fort ten onder te brengen. Gelijktijdig met dit berigt, ontving de bezetting een' brief van een' voornamen ambtenaar, den *Sabandaar* van *Bantam*, die den *Hollanders* verzekerde, dat, indien zij het laatste voorstel van den *Pangéran* van de hand wezen, zij aan de genade der *Engelschen* zouden overgegeven worden, die den vorst sedert lang daartoe hadden aangezocht. Na aldus de bedreiging van den Regent bevestigd te hebben, deed hij den *Hollanders* ten slotte opmerken, hoe vele diensten de *Pangéran* hun, in den oorlog tegen de *Jacatranen*, bewezen had, en vermaande hij hen, de krachtdadige hulp, welke hij hun, tegen hunne bitterste vijanden, enkel uit medelijden had verleend, niet met ondankbaarheid te beloonen.

De *Nederlanders*, die door de binnengeloopene schepen eenen voorraad van buskruid ontvangen hadden, waren nu, om de uitdrukking van VALENTIJN te bezigen, van kinderen weder mannen geworden en lieten zich alzoo, door die bedreiging, geene vrees aanjagen. Desniettemin vonden zij het geraden, met den vorst van *Bantam*, zoo mogelijk, den vrede te onderhouden en schreven den *Sabandaar*, dat het juist de vrees voor de *Engelschen* was, die hen noopte, in het fort te blijven en dit te versterken; dat zij echter wenschten, dat de vrede en vriendschap tusschen hen en den *Pangéran* daardoor niet mogt verbroken wor-

den. Wijders verzochten zij den *Sabandaar* om deszelfs voorspraak en voegden bij hun antwoord eenige geschenken, voor hem en den koning. Twee dagen daana vernieuwden zij hun verzoek, om tot de wederkomst van den Gouverneur-Generaal in het fort te mogen blijven; doch gaven tevens daarbij te verstaan, dat zij voornemens waren, alles af te wachten, wat men, in vereeniging met de *Engelschen*, mogt willen ondernemen, met bijvoeging, dat zij niets vuriger wenschten, dan dat de zaken spoedig tot wederzijdsch genoegen mogten geregeld worden.

Naarmate de vrees en de hoop beurtelings haren invloed op de *Nederlanders* oefenden, vorderden zij meer of min met den arbeid aan de werken binnen het fort. Het vertrek der *Engelsche* vloot van de reede had hunnen moed doen herleven, gelijk ook de aankomst van de schepen *de Tijger* en *de Delft*, welk laatste, niet langer in staat zijnde dienst te doen, op het drooge had moeten gehaald worden. Maar reeds drie dagen na die aankomst zagen zij de *Engelschen*, met acht schepen, op de reede terugkomen, om zich van de beide schepen, van welker aankomst zij verwittigd waren geworden, meester te maken. Hierom besloot men, *de Delft*, met het overige der lading, welke nog uit omtrent 245000 pond peper bestond, aan de vlammen op te offeren en alzoo de *Engelschen* buiten staat te stellen om iets te ondernemen, gelijk deze dan ook onverrigter zake weder in zee liepen.

Den 11den Maart ontvingen de *Hollanders* twee brieven van *Bantam*, een' van den *Sabandaar* en een' van VAN DEN BROEK. De eerste gaf hun een hulpmiddel aan de hand, dat, naar zijne gedachten, beter geschikt zou wezen, om den Vorst genoegen te ge-

ven, dan de voorwaarden, welke zij zelven hadden aangeboden. Dit hulpmiddel bestond hierin, dat de *Hollanders* den *Pangéran* een geschenk van 30000 realen van achten en den jongen koning de helft van hun geschut zouden aanbieden, hetgeen van die uitwerking zou wezen, dat zij vrijelijk, tot de terugkomst des Gouverneurs-Generaal, in het fort zouden mogen blijven en, na het ontruimen daarvan, te *Bantam*, alle voorregten als vroeger genieten zouden. VAN DEN BROEK en HOUBRAKEN spoorden hen aan, om van dit hulpmiddel gebruik te maken, en deden hun opmerken, dat zij daardoor, voor de Maatschappij, grootere schaden zouden vermijden en voorkomen, dat de koning, in zijnen toorn, maatregelen nam, die voor hen verderfelijk zouden kunnen wezen.

De bezetting vond niet geraden op het geschrijf van den Sabandaar te antwoorden, maar zond aan VAN DEN BROEK een nieuw ontwerp tot een verdrag, waarin zij van den *Pangéran* vorderde, dat hij haar tegen de *Javanen* en de *Engelschen* beschermen, het fort in denzelfden staat laten, haar volkomen vrijheid van handel toestaan en gijzelaars zenden zoude, die zoo lang in het fort zouden moeten blijven, tot men in alles aan den inhoud van het verdrag zou beantwoord hebben. Hier tegen beloofde zij, het vierde gedeelte der goederen van de Maatschappij, welke in het kasteel voorhanden waren, te zullen overgeven; het fort te ontruimen, zoodra er eenige schepen zouden aangekomen zijn, en de helft van het grof geschut, benevens de steenstukken, te zullen achterlaten.

Reeds in 1617 was door de kamer der Bewindhebberen het besluit genomen, om de aanstaande hoofdvesting in *Indië*, hetzij dezelve op *Banca*, hetzij in

de nabijheid van *Jacatra* gesticht mogte worden, den naam van *Batavia* te geven. Hieraan heeft VAN DEN BROEK de bezetting waarschijnlijk herinnerd en het nu reeds tamelijk versterkte kasteel daartoe opgegeven; want op denzelfden dag, dat zij zijnen brief ontving (11 Maart) werd in den Raad besloten, dat hetzelve voortaan den naam van *Batavia* zou dragen. Wel is waar, dat CAMPHUIS hiervan geene melding maakt, maar VAN DEN BROEK zegt het zelf, in zijne *voijagie* bl. 95, zoodat men het wel als waarheid kan aannemen en deze naamgeving tevens beschouwen, als een duidelijk bewijs, dat men thans tot alles, behalve tot de overgave van het kasteel, genegen was. Aan elk der bolwerken werd mede een bijzondere naam gegeven, en deze gebeurtenis den volgenden dag met openbare vreugdeblijken gevierd. De *Javanen* in de stad toonden geene de minste ontevredenheid over die vreugdebedrijven, maar bleven op eenen vriendschappelijken voet met de *Hollanders* verkeeren, die zich, op de markt, van voorraad lieten voorzien en den ingezetenen het uit- en invaren op de rivier geenszins beletteden, zoodat men, zonder daartoe een verdrag gesloten te hebben, van beide zijden, alle vijandelijkheden gestaakt had.

Ondertusschen verlangde de Bezetting naar antwoord van *Bantam* en schreef den 18de voor het eerst eenen brief, *uit het kasteel Batavia*, aan hare landgenooten in gemelde stad, met verzoek, om bij den vorst op antwoord aan te dringen. Maar naauwelijks was deze brief verzonden, of zij ontving, van wege den *Soesoehoenan* van *Mantaram* berigt, dat hij voornemens was, gezanten naar het fort te zenden, die met haar over den vrede zouden handelen. Dit

onverwacht berigt werd haar door een' *Portugees* gebragt, die haar tevens verzekerde, dat de Sultan had voorgenomen de *Nederlanders* tegen al hunne vijanden te verdedigen en dat er, tot dat einde, spoedig, meer dan duizend wel bemande vaartuigen op de reede zouden verschijnen. De ligtgeloovigsten beschouwden den *Portugees* als een bode, hun, als het ware, van den Hemel gezonden, om hun hunne aanstaande verlossing aan te kondigen; anderen meenden, dat de *Soesoehoenan* het plan gevormd had, om wraak te komen nemen over het verbranden zijner stad *Japara;* maar de verstandigsten hielden dit berigt voor eene kunstgreep van den *Bantammer* en werden in dit gevoelen versterkt, toen de *Portugees*, na drie dagen in het kasteel vertoefd te hebben, naar *Bantam* vertrok, alwaar hij voorgaf zaken te hebben.

Eindelijk ontvingen zij van de gevangenen te *Bantam* twee brieven, die hun door een' gezant van den *Pangéran* werden ter hand gesteld en waaruit zij vernamen, dat de Regent in de aangebodene voorwaarden geen genoegen nam en zich beklaagde over het bewijs van wantrouwen, dat in dezelve doorstraalde en hetwelk hij meende niet verdiend te hebben; — dat de grooten van *Bantam*, mede zeer misnoegd over het gedrag der bezetting van het kasteel, hem dringend verzocht hadden, om hetzelve te laten bestormen; — dat hij daaraan voor alsnog wel geen gehoor gegeven had, maar dat het te duchten was, dat hij eindelijk in dit verzoek zou bewilligen. Voorts verzocht VAN DEN BROEK dringend, dat men onverwijld eene schriftelijke verbindtenis naar *Bantam* zou zenden, waarbij de bezetting onder eede beloofde,

het fort te zullen ontruimen en aan den koning overgeven, zoodra de Gouverneur-Generaal zou teruggekeerd zijn, indien men haar tot dien tijd toe in rust liet, en dit geschrift vergezeld te doen gaan van zes stukken geschut en vier duizend realen van achten; daarbij voegende, dat hij en HOUBRAKEN ongetwijfeld zouden worden opgeofferd, indien men aan zijn verzoek niet voldeed, vermits zij er hunne hoofden onder verpand hadden, dat de bezetting zulk eene verbindtenis zoude willen aangaan.

Hoe ook over het lot der gevangenen bewogen, konden de *Nederlanders* niet besluiten, derzelver raad op te volgen. Dien ten gevolge gaven zij aan den gezant te kennen en schreven zij aan de gevangenen, dat zij, zoodra de verzochte gijzelaars of hunne gevangenen in het kasteel terugkwamen, de aangebodene voorwaarde stiptelijk zouden nakomen; doch dat zij, zoo lang de vorst het verdrag niet geteekend had, zich niet veilig achtten en daarom verpligt waren, tegen de *Javanen* en de *Engelschen* op hunne hoede te zijn. Aan VAN DEN BROEK en HOUBRAKEN verzochten zij, den koning met de reden hunner weigering bekend te maken, hem om zijne bescherming te smeeken en hem te verzekeren, dat de Gouverneur-Generaal niet zou nalaten hem daarvoor vorstelijk te beloonen. Voorts betuigden zij, thans niet in staat te zijn, de verlangde geschenken te zenden, dewijl men het gereede geld, met *de Tijger* naar *Amboina* had gezonden en het geschut behouden moest, om zich in tijd van nood te verdedigen. In eenen bijzonderen brief gaf men den gevangenen den volgenden dag kennis van het voornemen van den *Soesoehoenan*, om hen bij te springen,

en dat men, voornemens zijnde, zich die aanbieding ten nutte te maken, aan de eischen van den *Pangeran* niet zoo gereedelijk zou voldoen. De *Portugees* die hun acht dagen te voren, uit naam des konings van *Cheribon*, met het plan van den Keizer van *Java* had bekend gemaakt, was intusschen van *Bantam* teruggekomen. Bij zijn vertrek, op den 2den April, werd hij belast met geschenken voor den koning, terwijl de *Hollanders* hem verzochten, zijn' meester te verzekeren, dat het hun leed deed, niet in de gelegenheid te zijn, hem al het gevraagde te zenden en hem tevens te kennen te geven, dat zij beter van krijgsvoorraad, dan van koopgoederen voorzien waren, en, na het bekomen der verwachtwordende versterkingen, uit *Europa* en de *Molukken*, zeer goed in staat zouden zijn, niet alleen hunnen vijanden het hoofd te bieden, maar zich ook voor de geledene verliezen schadeloos te stellen.

Den volgenden dag vernamen de Hollanders, dat er in de stad *Jacatra* een nieuwe Gouverneur en een Sabandaar waren aangekomen en ontvingen van de gevangenen een' brief, waarbij deze hen vermaanden, om toch niet voort te gaan met de versterking van het kasteel, dewijl hetzelve toch reeds sterk genoeg was, en men van de zijde der *Engelschen* niets meer te vreezen had, vermits deze hunnen invloed, bij den koning, geheel verloren hadden, alsmede, omdat de koning in eene wapenschorsing bewilligd had, onder voorwaarde, dat de vesting, benevens de helft van het geschut en het vierde gedeelte van de daarin voorhandene goederen der Maatschappij, aan hem zouden worden overgegeven. Dat men zoo sterk op het zenden van gijzelaars, bleef aandringen, achtten

zij ondoelmatig, als zich stellig overtuigd houdende van de vredelievende gezindheid des konings. Ook raadden zij het hunnen landgenooten ten sterkste af, om met den *Soesoehoenan* van *Mantaram* in verbond te treden, dewijl deze toch hun gezworen vijand en de vriendschap van dezen gewis van veel minder belang was, dan die van den koning van *Bantam*.

In weêrwil van de herhaalde verzekering van den Regent, dat hij het goede met de *Nederlanders* voor had, meenden die van het kasteel hem nogtans te moeten blijven wantrouwen. Zij konden zich met het gevoelen hunner landgenooten te *Bantam*, die, ten aanzien van de gezindheid des *Pangérans*, zulke goede gedachten schenen te koesteren, maar geenszins vereenigen. Ook werden zij in hunne meening op nieuw bevestigd door den inhoud van twee brieven, welke zij den volgenden dag van de gevangenen ontvingen en van welke de eene des morgens en de andere des avonds van den 2de geschreven was. Men meldde hun, dat de regerende vorst zeer verontwaardigd was over hun gedrag; dat hij nimmer had kunnen denken, dat het den *Nederlanders* ooit in de gedachte zou gekomen zijn, om met den *Soesoehoenan* zamen te spannen, en dat het tevens bleek uit hunne weigering, om den arbeid aan de werken van het kasteel te staken, dat zij voornemens waren, al de door hem aan hen bewezene diensten met ontrouw te beloonen; dat zij hem er dus toe noodzaakten, zich wederkeerig in staat van tegenweer te stellen en zich tegen den inval van den *Soesoehoenan* te dekken; dat hij, tot dat einde, voornemens was, de stad *Jacatra* te versterken en tegenover het kasteel der

Hollanders een bolwerk met eene batterij op te werpen; en dat hij, om dit werk te bespoedigen, een' nieuwen Gouverneur, met een' Sabandaar, derwaarts had gezonden, onder wiens opzigt de arbeid moest volvoerd worden; — dat deze maatregelen den *Hollanders* echter volstrekt niet moesten verontrusten; want, dat hij daardoor slechts zijne staten van *Jacatra* tegen den bedreigden inval van den keizer van *Java* wenschte te beschutten. Ook had de Sabandaar voor zijn vertrek van *Bantam*, den gevangenen verzekerd, dat de Regent niets kwaads tegen de *Nederlanders* in den zin had, ten ware zij pogen mogten, hem in zijne ontwerpen te dwarsboomen; dan zou hunne algeheele uitroeijing daarvan een onvermijdelijk gevolg wezen.

Behalve van hunne landgenooten te *Bantam* ontvingen die van het kasteel een' brief van DAVID DIRKSZOON, dien de Sabandaar naar *Jacatra* had medegenomen, om hem tot Secretaris te dienen. Zoodra deze aldaar aangekomen was, berigtte hij der bezetting, dat de nieuwe Gouverneur van *Jacatra*, gelijk ook al de *Javaansche* edelen, zich zeer misnoegd betoonden over het wantrouwen der *Nederlanders*; dat derzelver ijver, in het versterken van het kasteel, hen verpligtte, een bolwerk met eene batterij tegen hetzelve op te werpen tot zelfverdediging tegen den *Soesoehoenan*, die met een verbazend leger, dat door den koning van *Cheribon* werd aangevoerd, in aantogt was. Eindelijk meldde DIRKSZOON, dat hij, door den Sabandaar gevraagd zijnde, of hij niet dacht, dat de *Nederlanders* liever hunne nieuwe werken zouden slechten en het overige tot de komst van KOEN behouden, dan toestaan, dat men tegenover

hunne sterkte een bolwerk opwierp, geantwoord had, dat, wanneer die van het kasteel zich tot een van beide genoodzaakt zagen,, zij waarschijnlijk het eerste zouden kiezen.

Den volgenden dag vernamen de *Hollanders*, dat 4 à 5000 *Javanen*, onder het geleide van twee *Engelschen*, eenige dagen te voren, plan gehad hadden, om, bij nacht, eenen aanval op de sterkte te doen; maar, dat die aanval was gestaakt geworden door het gerucht, dat men de bezetting van alles onderrigt had. Deze gaf daarvan kennis aan de gevangenen en verklaarde hun onbewimpeld, geen het minste vertrouwen te stellen in de betuigingen van vriendschap des *Pangérans*, wiens bedoelingen zij nu toch wel duidelijk meenden te begrijpen.

Intusschen waren de *Javanen*, met hunne werken, zoo ver gevorderd, dat de *Hollanders* oordeelden, daarbij niet langer werkeloos te moeten blijven. Zij zagen, met verbazing, dat de vijand zijne beide voornaamste werken, in éénen nacht, met eene aarden gordijn, welke met stormpalen voorzien was, nagenoeg aan elkander verbonden had. Ook begonnen zij, die tot hiertoe op de hulp van den *Soesoehoenan* gehoopt hadden, te begrijpen, dat het berigt van diens aantogt niets anders was, dan eene kunstgreep van den *Bantammer*, ten einde zijn ontwerp te bemantelen; want al de werken waren, in plaats van naar de landzijde, naar den zeekant gerigt en tegen het kasteel opgeworpen.

De toestand der *Nederlanders* in het kasteel werd dus hoe langer zoo gevaarlijker, zoodat er krachtdadige maatregelen moesten genomen worden, om een' geheelen ondergang voor te komen, om welken te

bewerken, de *Javanen* maar weinig tijds meer noodig hadden. Men besloot alzoo, de nieuwe batterijën der *Javanen* te vernielen, en, daar zulks niet door middel van het grof geschut geschieden kon, omdat dit te veel gerucht maken zou, en daartoe de voorraad van buskruid ook te gering was, deed een aanzienlijk getal gewapende manschappen, door dertig muskettiers gedekt, een' uitval, nadat men alvorens de witte vlag op het kasteel weggenomen en de roode daarvoor in plaats gesteld had, hetwelk geschiedde, om de *Javanen*, die men te voren, bij herhaling, had laten aanzeggen, dat, indien zij hunnen arbeid aan de batterijen niet staakten, men hun zulks met geweld zou beletten en hen van daar verdrijven, voor het laatste te waarschuwen. De eerste batterij aan de N. W. zijde der rivier bereikt hebbende, werd hun door de *Javanen* gevraagd, wat zij kwamen doen. Hierop gaven zij ten antwoord: «wij zijn uitgezonden, om deze nieuwe werken over hoop te werpen, en te verbranden.» Daarop weken de *Javanen* terug, en de *Nederlanders* begaven zich naar de tweede batterij, waar zij eene gelijke ontmoeting hadden. Maar aan de derde batterij, daarentegen, vonden zij eenen heftigen tegenstand, zoodat zij aanvankelijk tot wijken gebragt werden. Zij herstelden zich zoo spoedig mogelijk, en vielen vervolgens de *Javanen* met zulk een onweêrstaanbaar geweld aan, dat deze zich genoodzaakt zagen, de batterij in handen der *Nederlanders* te laten, die vervolgens al, wat hun voorkwam, onder den voet haalden, uitrukten en verbrandden; de twee andere batterijen ondergingen hetzelfde lot. Bij dezen uitval bekwamen de onzen geen enkelen doode, maar wel twintig gekwetsten,

schoon de meesten door voetangels gewond waren geworden. De *Javanen*, daarentegen, hadden vier dooden bekomen, en onder deze telden zij een lid van den Raad van *Bantam* met zijn' zoon.

De *Hollanders*, in het kasteel terug gekomen zijnde, namen de roode vaan weg en lieten de witte vlag weder wapperen, terwijl zij zich haastten, den Gouverneur van *Jacatra* hun leedwezen te betuigen, dat zij in de noodzakelijkheid gebragt waren geworden om geweld te gebruiken, en hem te smeeken, indien hij het plan mogt hebben, de batterijen te vernieuwen, nu toch daarvan af te zien, en door een gunstig berigt van het gebeurde, aan den koning, dezen ook tot andere gedachten te brengen. Ten slotte deden zij hun best om hunne onderneming zooveel mogelijk te regtvaardigen.

De *Javaan*, die de bezorging van den brief en de daarbij gevoegde geschenken had op zich genomen, berigtte bij zijne terugkomst, dat het voorgevallene meer schrik dan toorn scheen verwekt te hebben, bij den Gouverneur en verdere aanzienlijke *Javanen*; dat de Gouverneur wel zijne verwondering had te kennen gegeven over de handelwijze der *Hollanders*, en beweerd, dat dezelve lijnregt streed met de belofte hunner broeders te *Bantam*, die den Regent verzekerd hadden, dat hunne landgenooten in het kasteel het opwerpen van batterijen in de nabijheid der vesting geenszins beletten zouden; maar dat hij, zoowel als de Sabandaar en de overige bevelhebbers, hem toch belast hadden, aan de bezetting te verzekeren, dat zij zich voortaan stil zouden houden, en den *Pangéran* beduiden, dat een misverstand tot het gebeurde had aanleiding

gegeven. — Den volgenden dag zagen de Nederlanders de witte vlag ook van den stadsmuur waaijen, en zij ondervonden, dat de Gouverneur over het geheel veel handelbaarder was, dan te voren, terwijl de Sabandaar hun zelfs zijnen raad mededeelde, ten aanzien van de wijze, waarop zij zich bij den koning, met het beste gevolg, zouden regtvaardigen.

De arme gevangenen hadden intusschen, door deze teleurstelling, alle hoop op behoud verloren, en werden, blijkens den inhoud van hunnen brief, in antwoord op de tijding, welke zij van hunne landgenooten ontvangen hadden en dien zij 14 dagen daarna verzonden, beurtelings wanhopig en toornig, — een natuurlijk gevolg van den verlengden doodsangst, waaraan zij ter prooi waren. De toon, welke in hunnen brief doorstraalde, was over het geheel zeer scherp; doch wie zou dien niet, aan menschen, in den toestand van VAN DEN BROEK, vergeven! «Wij hebben,» dus schreven zij, «tot onze uiterste smert, den uitval vernomen, dien gijlieden gedaan hebt; doch begrijpen niet, wat dringende redenen u daartoe brengen konden; want, vooreerst, is de vriendschap, die de koning ons toedroeg, in een' onverzoenlijken haat verkeert. Wij hebben alle pogingen aangewend, om hem in gunstige geneigdheden te houden. Gijlieden, daarentegen, hebt opzettelijk gewerkt, om ons van kant te helpen, ons alle, welke alhier, ten getale van meer dan zeventig zielen, te *Bantam* zijn, terwijl gijlieden, met u stil te houden, dat onheil ligt hadt kunnen verhoeden en het nadeel afwenden, hetgeen de Maatschappij noodwendig door een' langdurenden oorlog, die gewis haren volkomen ondergang na zich slepen zal, te lijden heeft. Een zoo bezadigd gedrag

zoude ons voordeelen hebben aangebragt, die onze naburen nu trekken zullen. Wij zeggen het nog eens, dat wij, het gunt gijlieden gedaan hebt, aan niets anders kunnen toeschrijven, dan aan eenen bedekten haat tegen eenigen van ons, die hier te *Bantam* zijn; een haat zoo groot, dat gijlieden daar door zoo verblind en verstokt zijt geworden, dat gijlieden, uwe ooren voor de stemme van uw geweten stoppende, geene misdaad meent te begaan, met het leven van uwe broederen zoo gering te achten, dat gijlieden hen als boosdoeners aan den dood overlevert. Nademaal het dan Gods welbehagen is, dat wij door de handen der Heidenen en Mooren omkomen, dewijl gijlieden zoo trouweloos zijt en geen goed werk doet, dat Christenen betaamt, maar in het tegendeel goed met kwaad vergeldt, bidden wij den Almagtige om de liefde JEZUS CHRISTUS, dat het Hem behage, ons allen genadig te zijn, en ons als getrouwe Martelaren in zijn koningrijk over te nemen, enz.» — Den volgenden dag schenen zij echter weder eenige hoop te koesteren. Zij meldden, namelijk, in een P. S., dat zij zich, door geschenken, vrienden verworven hadden, die den koning zouden trachten te bewegen, om tot de terugkomst van KOEN geduld te oefenen en hun lijfsgenaê te schenken.

De brave bezetting, wel verre van wraak te oefenen over de honende uitdrukkingen, door de gevangenen, in hunnen brief, tegen haar gebezigd, was innerlijk met hunnen toestand bewogen, wel voorzien hebbende, dat de gramschap des konings hen in eene doodelijke verlegenheid brengen zoude. Ook nam zij het hun geenszins kwalijk, dat zij hare daad afkeurden, dewijl dezelve geheel en al tegen hunnen raad

was ondernomen en ten uitvoer gebragt geworden; hoewel de kapitein JAN VAN GORCUM niet nalaten kon, in eenen bijzonderen brief, de noodzakelijkheid van den gedanen uitval aan te toonen, en de predikant van het kasteel hen tot het omhelzen van redelijker gevoelens trachtte te bewegen.

Ondertusschen begonnen de *Javanen* weder eene nieuwe batterij op te werpen; maar, om de gevangenen in geene nieuwe verlegenheid te brengen, lieten die van het kasteel de *Javanen* dien arbeid ongehinderd voortzetten. De nadere berigten van *Bantam* waren niet ongunstig, hoewel men aldaar nog altijd in een' treurigen toestand verkeerde. Maar de Voorzienigheid wilde zoo vele volharding, zoo veel moed en trouw, als de onzen hadden aan den dag gelegd, niet onbeloond, zoo vele kwade trouw van de zijde der *Javanen* en *Engelschen* niet ongestraft laten. Reeds was KOEN met eene aanzienlijke vloot onder weg, om zijne Landgenooten te bevrijden en de *Javanen* voor hunne trouweloosheid te tuchtigen, gelijk blijken zal uit hetgeen wij, in de volgende afdeeling, den lezer zullen mededeelen.

XIII.

KOEN *daagt tot redding op,— Inneming en gedeeltelijke vernietiging van* Jacatra— VAN DEN BROEK *ontslagen.— Vrede met* Engeland.— VAN DEN BROEK *benoemd tot Directeur der kantoren in* Arabië, Perzië *en* Indostan.— *Zijne verdere lotgevallen en dood.*—

Behalve de schepen *de Delft* en *de Tijger*, was er nog een derde, *de Ceylon*, aan het kasteel aangekomen. Dit schip, door storm van eenige andere schepen, die onder bevel van den Opperkoopman LE FÈVRE, in de straat *Soenda* kruisten, werwaarts zij, tot dat einde, door KOEN, bij zijn vertrek naar de *Molukken*, gezonden waren, was het gelukt, den *Engelschen* te ontsnappen. Even als *de Tijger*, was ook *de Ceylon* onmiddellijk naar de *Molukken* gestevend, om den Gouverneur-Generaal kennis te geven van den benaauwden toestand der bezetting en, op het dringendst, om eene zoo spoedig mogelijke hulp te verzoeken. Dit fregat, nu, kwam op den 9den Mei terug, met twee raden van *Indië*, PIETER CARPENTIER en ANDRIES SOURIJ, aan boord, die in last hadden der bezetting, uit naam van den Gouverneur-Generaal, aan te kondigen, dat deze voornemens was, zelf te volgen, doch, dat zulks eerst na verloop van

drie maanden zou kunnen geschieden. Indien men zijne komst kort daarna had mogen te gemoet zien, zou de vreugde over deze tijding onbeschrijfelijk geweest zijn; maar door dit lange uitstel werd die aanmerkelijk verbitterd. Nogtans was het denkbeeld van overgave nu zoo ver verwijderd, dat men aan de gevangenen te *Bantam*, aan wie men terstond berigt gaf van de aankomst der beide raden en van de belangrijke tijding, door deze heeren medegebragt, schreef, dat de koning er nu wel op rekenen kon, dat *zijne Mousson verloopen en die der Hollanders op handen was*. Maar het was jammer, dat deze bedreiging eene naauwere opsluiting en scherpere bewaking der gevangenen ten gevolge had; schoon zij overigens eene uitmuntende werking deed; want de verslagenheid was daardoor, aan het Hof van *Bantam*, zoo groot geworden, dat de leden van den raad, zoowel bij nacht als bij dag, vergaderden.

De *Pangéran* was al te goed bekend met de dapperheid der *Nederlanders*, om geloof te slaan aan de beloften, hem menigmaal door de *Engelschen* gedaan, die hem verzekerd hadden, dat het voor hen eene kleinigheid zou wezen, die natie uit geheel *Indië* te verdrijven; maar hij had gehoopt, dat beide natiën zich, door onderlinge verdeeldheden, zouden verzwakken en hij daar door in de gelegenheid zou gekomen zijn om zich meester te maken van het Kasteel, welks naam men slechts in zijn bijzijn behoefde te noemen, om hem schrik aan te jagen. En die hoop, waarmede hij zich zoo gaarne vleide, was nu geheel vervlogen. In plaats van den Gouverneur-Generaal KOEN met eenen besloten moed af te wachten en het hoofd te bieden, maakten de dappere *Engelschen*, die hunne

vloot van veertien schepen bereids verdeeld hadden, toebereidselen, welke niet anders konden doen vooronderstellen, dan dat zij voornemens waren, de vlugt te nemen.

Bij de bezetting was intusschen alle vrees verdwenen; slechts de omstandigheid, waarin de gevangenen zich nog bevonden, was in staat, hare vreugde te matigen. Met oogmerk, om deze ook tot standvastigheid op te wekken, schreef men hun, den 24 Mei, drie brieven, waarin men hun verzekerde, dat de zaken weldra eene gunstige wending nemen zouden, en men hun kennis gaf van den inhoud eens bijgaanden briefs, aan den *Pangéran* geadresseerd en welke zulke ernstige, schoon bescheidene, vertogen bevatte, dat zij er niet aan behoefden te twijfelen, of zijne trotschheid en hardnekkigheid zouden daar door nu wel gefnuikt worden.

De *Nederlanders* hadden zich, in hunne verwachting ook niet bedrogen; doch, dat het uur hunner verlossing zóó spoedig slaan zou, hadden zij niet durven denken. Reeds op den 27sten Mei verscheen het jagt *Klein Hollandia* op de reede en bragt, in het kasteel, eene tijding, welke de brave bezetting met onuitsprekelijke blijdschap vervulde. Zij behelsde niets minder, dan dat de Gouverneur-Generaal naderde en reeds met de aanzienlijke magt van zeventien schepen, te *Japara* was, waar hij gehoopt had, de *Engelschen* te zullen aantreffen; maar deze weken voorzigtiglijk naar *Bantam* en zeilden vervolgens de straat *Soenda* uit. De brief, door KOEN aan de beide raden, CARPENTIER en SOURIJ, geschreven, behelsde hoofdzakelijk het bevel, dat zij den koning van *Bantam* onmiddellijk zouden laten aanzeggen, zich onzijdig te houden

en zich alzoo volstrekt niet te bemoeijen met de zaken van *Jacatra*. De reden, welke hem noopte, zich te houden, alsof hem niets, ten aanzien van het voorgevallene te *Jacatra*, bekend was, werd niet door hem gemeld. De raden schreven reeds den volgenden dag aan de gevangenen te *Bantam*, dezen gelastende den vorst met den uitdrukkelijken wil des Gouverneurs-Generaal bekend te maken; maar, eer de brief de plaats van deszelfs bestemming bereikt had, was de zaak reeds beslist.

Den 28 Mei verscheen KOEN, met duizend man, in 17 schepen, aan de sterkte te *Jacatra*, onder het lossen van het geschut uit al de schepen, en verklaarde *Jacatra* voor de hoofdplaats der *Nederlandsche Oostindische* Maatschappij. Daarop deed KOEN zijn volk landen, en de stad, die slechts een geweerschoot van het kasteel lag, bestormen, met dat gevolg, dat de zich ten getale van 6 of 7000 daarin bevindende *Javanen*, van welke de *Bantamsche* troepen omtrent de helft uitmaakten, na eenen korten tegenstand, de vlugt namen en alzoo de *Nederlanders* meester lieten van de stad, die bijna geheel aan de vlammen werd ter prooi gegeven. Daarna heeft men haar volkomen vernietigd. Bij de inneming derzelve verloren de *Nederlanders* slechts één man en bekwamen eenige weinige gekwetsten. Daarentegen was het verlies in manschappen, bij de *Javanen*, zeer aanmerkelijk; doch, dewijl zij hunne dooden mede voerden, kon men het getal derzelve niet bepalen.

Nog dienzelfden dag zond KOEN aan VAN DEN BROEK en de overige *Hollanders* te *Bantam* order, dat zij den *Pangéran* zouden berigten, dat hij, met eene

sterkbemande vloot onder zeil gegaan zijnde, eerst *Japara*, alwaar zoo vele weerlooze *Nederlanders* vermoord waren geworden, had doen afloopen en uitplunderen, zich vervolgens van *Jacatra* had meester gemaakt en nu voornemens was, met zijne gansche vloot, naar *Bantam* te komen, ten einde, zoo noodig, den gevangenen *Nederlanders* met geweld de vrijheid te bezorgen.

Inmiddels hadden de uit *Jacatra* gevlugte *Javanen* zich weder verzameld en, niet ver van de stad, op twee plaatsen, versterkt; doch, een detachement van 600 man deed hen andermaal het hazenpad kiezen. Maar, terwijl de *Nederlanders* zich bezig hielden met eene menigte woningen, in den omtrek, aan beide zijden der rivier, te verbranden, geraakten eenigen hunner in eene vijandelijke hinderlaag en zouden, zonder de tijdige hulp hunner makkers, ongetwijfeld, voor hunne onvoorzigtigheid, zwaar hebben moeten boeten. Het was zeer af te keuren, dat zij zich verspreidden in het gezigt eens vijands, die wel veel geleden, maar wiens leger toch nog veel talrijker was, dan het hunne.

Den 7[den] Junij kwam KOEN, met de vloot, op de reede van *Bantam* en gelastte den vorst, de Gevangenen binnen 24 uren in vrijheid te stellen. Behalve VAN DEN BROEK en zijne spitsbroeders, bevonden zich hier nog tusschen de 60 en 70 *Nederlanders*, die op het schip *de Zwarte Leeuw* gevangen gemaakt en, door de *Engelschen*, aan den *Pangéran* ter bewaring overgegeven waren geworden. De Vorst, die zich genoodzaakt zag, aan den eisch van KOEN te voldoen, kon er echter niet toe besluiten, al de gevangenen de vrijheid te geven en zond er drie en

zestig van aan boord; VAN DEN BROEK met nog zeven of acht andere, hield hij terug.

Des avonds liet hij VAN DEN BROEK voor zich komen en hield met hem een afzonderlijk gesprek, waarbij hij, naar de wijze der Oosterlingen, de volgende fabel bezigde: «Eens was een vogeltje in eene gouden kooi, hetwelk, door een' koning, zorgvuldig bewaard en allerlei vriendschap bewezen werd, zoodat het de lekkerste brokjes van 's konings tafel bekwam. Maar, op zekeren dag zeide het vogeltje: Heer koning! gij behandelt mij, wel is waar, zeer vriendelijk; maar wat baat mij zulks? Vergun mij slechts eenmaal het gebruik mijner wieken, en ik beloof u, dadelijk in de kooi, waarin mij zoo veel goeds gedaan werd, terug te keeren. De koning gaf gehoor aan het verzoek van het lieve vogeltje, opende de kooi en liet het vliegen. Naderhand kwam de vogel wel weder terug, maar wilde niet meer in de kooi.»

Den volgenden dag bekwam VAN DEN BROEK zijne vrijheid, keerde met de vloot naar *Batavia* terug en werd (volgens zijne eigene uitdrukking) door die van het kasteel, welke zoo zeer voor zijn leven beducht waren geweest, met blijdschap ontvangen. Kort daarna zond KOEN hem, met eenige schepen, naar *Bantam*, om nog elf *Hollanders* af te halen, die in het kantoor woonden, en tevens de goederen, welke aan de Maatschappij hoorden, in te schepen. VAN DEN BROEK te *Bantam* aangekomen zijnde, werd door een aantal *Chinezen* aangezocht, om hen mede te nemen naar *Batavia;* maar, alvorens hun verzoek in te willigen, gaf hij er kennis van aan den *Pangéran*, die zich over het vertrek der *Chinezen* tamelijk onverschillig betoonde, maar ook niet naliet, VAN DEN BROEK aan

het verhaal van het vogeltje te herinneren en te vragen of hetzelve nu niet bewaarheid werd.

Ondertusschen bleef de *Bantammer*, die vele kleine vaartuigen in zee had, daarmede onzen handel en zelfs den toevoer van levensmiddelen belemmeren. Hij deed verscheidene schepen, die naar *Batavia* bestemd waren, aanhouden en naar *Bantam* brengen. Hoe gaarne men hem tot bondgenoot hield, dewijl hij als zoodanig, voor de Maatschappij, van zeer veel belang was, kon men nogtans zulk eene handelwijze niet langer gedoogen. Men beklaagde er zich over, bij den *Pangéran;* doch, deze geen voldoend antwoord gevende en zich blijkbaar aan deze klagten niet latende gelegen liggen, moesten de *Nederlanders* tot meer afdoende maatregelen hunne toevlugt nemen. Zij lieten alzoo, door VAN DEN BROEK, stellig afvragen, of men oorlog of vrede begeerde. Het antwoord was, *dat zulks den Koning onverschillig was en de Hollanders naar hun goeddunken handelen konden.* Deze bleven dan ook niet in gebreken om de *Bantammers* voor derzelver trouweloosheid te straffen. Den 2den Augustus werden de vijandelijkheden begonnen, en VAN DEN BROEK maakte zich in weinig tijds meester van een aantal vaartuigen, 47 *Javanen*, en 34 vrouwen, terwijl 152 *Chinezen*, meerendeels uit eigene beweging, overkwamen, met oogmerk om *Bantam* te verlaten en zich te *Batavia* te vestigen, waardoor de grondslag gelegd werd, tot de belangrijke *Chinesche* volkplanting, in de Hoofdstad van *Neêrlandsch Indië*. Maar *Bantam* geene stad zijnde, welke, gelijk *Jacatra*, door eenen overval genomen kon worden, zoo was deze oorlog ook niet zoo spoedig ten einde en duurde tien jaren.

De dappere VAN DEN BROEK, die zoo gaarne het bevel over de schepen voor *Bantam* behouden had, werd nogtans, door KOEN, buiten de gelegenheid gesteld, om, in dezen oorlog, zijne talenten, ter dienste van de Maatschappij, aan te wenden. Reeds den 12den November zag hij zich door FREDERIK HOUTMAN vervangen, waarover hij echter niet nalaten kon, zijn ongenoegen aan KOEN te kennen te geven. De brief, welken deze hem daarop schreef, is voor de kennis van KOENS karakter zoo merkwaardig, dat wij dien, in zijn geheel, laten volgen: «Ik sta verwonderd, dat gij over de komst van den heer HOUTMAN bij u zoo verstoord zijt en eenigermate uwe afhankelijkheid uit het oog verliest. Gij behoordet meer omzigtigheid te gebruiken en te bedenken, dat het een' mindere voegt voor zijne meerderen te wijken, Moet niet de maan, die bij nacht heerscht, wijken, zoodra de zon verschijnt? Blijft zij evenwel dezelfde niet? Zij verliest niets van hare waardij, doch wacht haren tijd af en zoekt de orde der Natuur niet te storen. Een boer wijkt voor den edelman, een edelman voor een' graaf, een graaf voor een' hertog, een hertog voor een' koning, een koning voor een' keizer, een keizer voor God, die alles met eene zekere harmonie en orde regeert. In het fort *Jacatra* den 28 November 1619.»

KOEN verkoos den naam van *Batavia*, dien hij zelfs van boven de poorten van het kasteel, waar hij met groote letters geplaatst was geworden, liet wegnemen, niet te gebruiken, en verbood, de stad, gedurende zijn bewind, aldus te noemen; misschien, omdat hij haar gaarne, naar zijne geboortestad, *Nieuw-Hoorn* had willen genoemd hebben, of, omdat hij naijverig was op VAN DEN BROEK, die, gedurende zijne afwezig-

heid, bewerkt had, dat het reeds in 1617 genomen besluit van de Bewindhebbers der Maatschappij werd uitgevoerd. Doch, op den 23 Augustus 1621 ontving men andermaal een besluit van die Bewindhebbers, waarbij uitdrukkelijk bevolen werd, om de stad, welke zij 's jaars te voren reeds verklaard hadden tot de algemeene verblijfplaats voor alle gelden, goederen en vloten, uit *Nederland* naar *Indië* en terug, voortaan *Batavia* te noemen, welken naam zij sedert bijna twee eeuwen met roem gedragen heeft.

De *Engelschen*, die nu ook volkomen overtuigd waren van de ijdelheid hunner pogingen om den verbazenden aanwas der *Hollanders*, in de *Indiën*, tegen te gaan, en na het verlies van zeven koopvaarders, door de *Nederlanders* genomen, deze meester ter zee moesten laten, verzochten intusschen den koning van *Engeland*, den Staten te kennen te geven, dat zij naar vrede verlangden, die dan ook spoedig tot stand kwam en zelfs ten gevolge had, dat beide Maatschappijën een verbond sloten, om, bij den afloop van het bestand, in 1621, de *Spanjaarden* en *Portugezen* gezamenlijk te bestrijden. Bij dit verdrag werd bepaald, dat de *Engelschen*, gedurende den tijd van twintig jaren, een derde van den Specerijhandel der *Molukken* genieten en beide Maatschappijën, op gemeene kosten, acht schepen in zee houden zouden. Door dezen vrede, dien men op den 9den junij 1620 te *Batavia* afkondigde, werd de spoedig opkomende bloei der nieuwe hoofdstad krachtdadig bevorderd, welke nu door KOEN, in plaats van *Amboina*, tot verblijfplaats gekozen werd en bestendig de residentie zijner opvolgers gebleven is, tot omtrent het midden der achttiende eeuw, toen de Gouverneur-

Generaal VAN IMHOFF hiertoe, om de toenemende ongezondheid der stad, het dertien mijlen ten Zuiden van *Batavia* gelegene landschap *Buitenzorg* verkoos, thans nog de gewone verblijfplaats van den Gouverneur-Generaal van *Nêerlandsch Indië*.

In de eerste helft van het jaar 1620 was VAN DEN BROEK, met een smaldeel van zes zware schepen en een jagt, uitgezonden geworden, om op de *Engelschen* te kruisen. Hiermede nog bezig zijnde, ontdekte en maakte hij jagt op een *Engelsch* schip, dat zich weldra genoodzaakt zag, bij te leggen. Maar, in plaats van een' goeden buit te behalen, waarop hij zijne manschap reeds had doen hopen, bekwam hij van den *Engelschen* bevelhebber het berigt, dat de vrede gesloten en er reeds een jagt op reis was, om de tijding daarvan naar *Indië* over te brengen. Deze gebeurtenis stelde VAN DEN BROEK geheel buiten bediening; maar het duurde niet lang, of de verdienstelijke man zag zich in eene nieuwe betrekking geplaatst. Men benoemde hem, namelijk, tot Opperhoofd en Directeur der *Nederlandsche* kantoren in *Arabië*, *Perzië* en *Indostan*, in welke hoedanigheid hij de belangen van de Maatschappij, in die gewesten, moest trachten te bevorderen.

Slechts acht dagen na de afkondiging van den vrede, vertrok hij, met het schip, *het wapen van Zeeland*, van *Batavia* en liet reeds op den 22 Augustus op de reede van *Aden*, het anker vallen. Hier bekwam hij thans volkomene vrijheid om handel te drijven en zelfs een huis te huren voor een kantoor; want de Bewindhebbers der Maatschappij hadden, van den Pacha van *Sana*, intusschen die vrijheid verworven, welke deze vroeger, aan VAN DEN

BROEK, niet had willen verleenen; van daar ook, dat hij nu, in alle havens, welke hij vervolgens in de *Roode* zee bezocht, wel ontvangen werd.

Van uit de *Roode* zee stevende hij naar *Suratte*, alwaar hij den 4den October aankwam, tot groot genoegen van den Gouverneur en de ingezetenen, die de ondubbelzinnigste bewijzen van hunne vreugde over zijne terugkomst aan den dag legden. Na hier de noodige schikkingen gemaakt te hebben, besloot hij de door hem opgerigte kantoren, in de steden *Baroche*, *Kambaja* en *Ahmedabad* of *Guzuratte*, te gaan bezoeken, terwijl hij den opperkoopman WOUTER HEUTE tot opperhoofd van den koophandel bij den *Grooten Mogol* aanstelde en gelaste, dat hij zich naar het hof van *Agra* zou begeven en aldaar zijn verblijf houden. Langs dezen weg hoopte hij de zaken eerlang op een' gewenschten voet te zullen brengen. Aanvankelijk scheen ook alles zijne oogmerken te begunstigen; maar kort daarna verspreidde zich, te *Suratte*, het gerucht, dat het *Nederlandsche* schip *de Simson* eenige rijkgeladene en aan onderdanen van den *Grooten Mogol* toebehoorende vaartuigen genomen had, waardoor al zijne heerlijke uitzigten schenen als rook te zullen verdwijnen, te meer, daar de *Engelschen* niet nalieten, zich deze gelegenheid ten nutte te maken en het hof te doen opmerken, hoe datgene, wat zij altoos van de *Hollanders* gezegd hadden, nu door de ondervinding bevestigd werd; hoe duidelijk het nu bewezen was, dat deze, in plaats van als eerlijke kooplieden, als eenen hoop gaauwdieven en zeeroovers verdienden aangemerkt te worden. De Maatschappij, van welke, in het gebied van den *Grooten Mogol*, voor ruim zes tonnen gouds aan

goederen voorhanden waren, liep dus groot gevaar van een aanmerkelijk verlies te lijden; doch haar getrouwe en ijverige dienaar wist hetzelve, door zijne bekwaamheid, gelukkig af te wenden en het vorige vertrouwen te herstellen.

Daarna ging VAN DEN BROEK op reis, om de bestaande kantoren der Maatschappij te bezoeken en daar, waar hij zulks mogt noodig achten, nieuwe op te rigten. Eerst kwam hij in het bemuurde en welbevolkte stadje *Brochia* of *Baroche*, alwaar de *Engelschen* veel katoenen lijnwaad opkochten; toen te *Bradera*, een stadje, dat mede bemuurd was, en, na de oude vervallene stad *Mahmedabad*, de oude zetel der koningen van *Guzuratte*, en welke, door den *Grooten Mogol*, na de verovering van dat Rijk, grootendeels vernietigd was geworden, doorgetrokken te zijn, te *Ahmedabad* of *Guzuratte*, eene groote, fraaije en versterkte stad, waar de onderkoning, die het rijk in naam van den *Grooten Mogol* bestuurde, zijnen zetel had. Thans is deze stad niet meer van zooveel belang, ten gevolge der verwoestingen van den oorlog. Van hier toog hij naar de kleine stad *Sirches*, waar veel indigo bereid en eene prachtige graftombe eens konings van *Guzuratte* gevonden werd. Den volgenden dag kwam hij in de groote en fraaije stad *Kambaja*, aan de golf van dien naam gelegen en welke, door den koophandel der *Banians* zeer rijk was geworden. Tegenwoordig wordt er nog een sterke handel gedreven en heeft men er vele fabrijken.

Te *Suratte* teruggekeerd, bleef hij aldaar vijf achtereenvolgende jaren, gedurende welken tijd hij het genoegen had, zijne pogingen met een' gewenschten uitslag bekroond te zien, daar hij in de gelegenheid

was, een aantal rijk geladene schepen naar *Holland* en *Batavia* te zenden. In 1625 kwam het eerste schip, dat regelregt uit *Holland* derwaarts gezonden was, te *Suratte* aan, van waar ook, in datzelfde jaar, het eerste schip regelregt naar *Holland* onder zeil ging; het eerstgemelde heette *Schoonhoven* en het andere *Heusden*.

Onder anderen minder belangrijke aanmerkingen, vindt men bij VAN DEN BROEK de navolgende geschiedkundige bijzonderheden medegedeeld. Terwijl hij zich te *Suratte* bevond, kochten de *Hollanders* eene jonge slavin, behoorende tot de *Usbecks*, volgens hem, eene natie, welker grondgebied paalde aan dat der *Tartaren* en *Chinezen*, welke slavin hun de tijding bevestigde van eenen inval, door hare landgenooten in *Indostan* gedaan. Zij verhaalde, namelijk, dat de *Usbecks*, met een leger, bestaande uit 30000 mannen en 20000 vrouwen, die allen te paard waren, de stad *Caboul*, destijds eene grensstad van den *Grooten Mogol*, stormenderhand ingenomen, en zich aldaar aan ongehoorde wreedheden schuldig gemaakt hadden; — dat de vrouwen, in het paardrijden, evenzeer bedreven als de mannen, eene buitengewone grootte hadden, en eene kracht bezaten, welke die der mannen evenaarde; dat zij alle met een schild gewapend, steeds de eerste in het gevecht, en nog daarenboven van levensmiddelen voor veertien dagen voorzien waren. Deze gebeurtenis had plaats in het jaar 1626.

VAN DEN BROEK, die nu vijf jaren lang de belangen der Maatschappij, met veel vrucht had behartigd, werd in 1627 door JAN VAN HASSEL vervangen en gelast, een' *Perziaan*, die voor zijn hof eene gezantschapsreis naar *Holland* gedaan had en nu te

Suratte aangekomen was, naar *Perzië* te brengen. Op den 5 Maart 1629 kwam hij te *Suratte* terug en had, op dien togt naar *Perzië*, zoo veel mogelijk getracht, den koophandel te bevorderen, waarin hij dan ook naar wensch geslaagd was. Zes weken daarna ging hij, met eenige rijkgeladene schepen, naar *Batavia* onder zeil, alwaar hij het kasteel, door een leger van 100000 *Javanen*, belegerd vond, te midden van welke hevige belegering, de tweede, die de *Nederlanders* door te staan hadden, de dappere KOEN, aan den rooden loop, overleed. Den 20 October sloeg de stad eenen algemeenen aanval dapper af, ten gevolge waarvan de *Javanen*, die eene laatste poging schenen aangewend te hebben, ter bereiking van hun doel, zich tot den aftogt genoodzaakt zagen en hunne legerplaats den 1 November in brand staken. Gebrek aan levensmiddelen, voor zulk een talrijk leger, had onder hetzelve, na een beleg van tien weken, ziekten doen ontstaan, waardoor, zoowel als door de uitvallen der *Nederlanders*, de magt des Sultans tot op de helft verminderd was geworden. Ongetwijfeld noopte hem deze staat van zaken tot het aanwenden dier laatste poging en het mislukken derzelve tot dien snellen aftogt. De magtigste vorst van *Java*, want het was de *Soesoehoenan*, die het plan gevormd had, om zich van de stad *Batavia* meester te maken, omdat, wanneer de *Hollanders* in het bezit daarvan bleven, deze zijne heerschzuchtige oogmerken, ten aanzien van het overige gedeelte des eilands, altijd dwarsboomen konden, werd alzoo, door eene handvol *Nederlanders*, aangevoerd door den talentvollen KOEN, die zijn' moed aan zijn volk wist mede te deelen, zoodat zijn overlijden dien moed

geenszins deed verflaauwen, overwonnen en tot den aftogt gedwongen.

VAN DEN BROEK werd door KOEN's opvolger, JAKOB SPEX, den 19 December, met eene vloot van acht schepen, van *Batavia* naar het Moederland gezonden en kwam den 6 Julij 1630 in *Texel* binnen, na slechts één schip, *de Dordrecht*, dat bij toeval in brand geraakt was, verloren te hebben. Nu bragt de edele man eenige jaren, in stille rust, in het vaderland door. Doch hij heeft zijn leven daarin niet mogen eindigen; want, weder naar *Indië* teruggekeerd zijnde, (volgens VALENTIJN, in geen' te besten staat) is hij, in het jaar 1640, in de hoedanigheid van Commandeur, bij de beruchte belegering van *Malacca*, aan de pest overleden.

De geschiedenis der togten en verrigtingen van VAN DEN BROEK is, bij het vermelden van zijn' dood, nu wel ten einde gebragt, maar geenszins de taak, welke wij ons, vóór wij dit werk begonnen, hebben opgelegd. Ons plan toch was, den lezer eenige Aardrijkskundige bijzonderheden mede te deelen van die landen, welke onze reiziger, in *Aziën*, bezocht heeft. Tot hiertoe hebben wij dit plan gevolgd en achten ons dus verpligt, ten aanzien van het eiland *Java*, hoe menigmaal ook beschreven, geene uitzondering te maken. Doch, de beschrijving van dit schoone en voor den *Nederlander* zoo belangrijke eiland, dat men veilig als het schoonste en vruchtbaarste van den geheelen *Indischen* archipel beschouwen kan, zullen wij in eene nieuwe afdeeling beginnen, die tevens de laatste dezes werks zal wezen.

XIV.

Eenige Aardrijkskundige bijzonderheden betrekkelyk het eiland Java.

Dat *Java*, het belangrijkste eiland onzer *Oost-Indische* bezittingen, door de straat *Soenda* van het eiland *Sumatra* gescheiden en ten Zuidoosten van dit groote eiland tusschen de 5°52′ en 8°53′ Z. B. en 122°20′ en 132°30′ O. lengte gelegen is, zal onzen lezers wel niet onbekend zijn. Deszelfs lengte bedraagt omtrent 188 mijlen, en de breedte wordt gerekend op 13—34 mijlen, terwijl men deszelfs oppervlakte schat op 4000 □ mijlen. Het heeft tegenwoordig eene bevolking van nagenoeg tien millioen zielen, onder welke 10000 *Europeanen* en ruim 100000 *Chinezen* gevonden worden. De voornaamste steden en plaatsen liggen op de Westelijke en Noordelijke kusten, aan de baaijen, welke aldaar uitmuntende ligplaatsen voor de schepen aanbieden. *Batavia*, de hoofdstad van *Neêrlandsch Indië*, is de bloeijendste van al de steden; daarop volgen *Samârang* en *Sourabaia, Cheribon*, enz. — De inhammen en baaijen, welke men aan de Zuid- en Zuidwestkust aantreft, zijn minder geschikte havens voor de schepen; de *Wijnkoopers-baai* maakt echter hierop eene uitzondering.

Eene reeks van breede bergen, van 5—13000 voet hoogte, doorsnijdt het geheele eiland van het Oosten

naar het Westen. Twee voorname bergketens doorloopen de vruchtbare *Preanger*-Regentschappen, strekkende zich het *Salaksche* gebergte tot nabij *Buitenzorg* uit. De bergen, welke het eiland doorloopen hebben breede grondvlakten, kegelvormigloopende zijden en deels uitgedoofde, deels nog niet geheel uitgedoofke kraters, blijkens den rook, welken men, na zware regens, bestendig daaruit ziet opgaan. Eene verschrikkelijke uitbarsting van den *Goenong-Goentoer* of *Galoëng-Goëng*, welke in 1818, en eene die in 1822 plaats had, rigtten schroomelijke verwoestingen aan, wordende er bij de laatste niet alleen vele dorpen vernield, maar zij kostte ook aan meer dan 4000 menschen en een aantal dieren het leven. Deze berg, die in de residentie der *Preanger*-Regentschappen gelegen is, heeft nog kort geleden (den 14 November 1841) eene groote hoeveelheid rook, asch en steenen uitgeworpen, hetwelk van een zwaar onderaardsch gedruisch vergezeld ging. De grond werd daardoor, tot op eenen afstand van tien palen, of Eng. mijlen, met eene laag zand en asch, ter hoogte van 2—4½ duim, overdekt, zoodat eene uitgestrektheid van 300 bouws sawavelden, benevens eene aanplant van 400,000 meestal vruchtdragende koffijboomen aanmerkelijk beschadigd werden. Nog kent men er als vuurbergen den *Merapi*, den *Gedee*, den *Patoeha* en andere. De *Serniroe*, die zich 13000 voet boven de zee verheft, is de hoogste bergtop op *Java*. Op dezen volgen de *Megamendoeng*, de *Gadoengang*, de *Tombong*, de reeds gemelde *Patoeha*, enz. Ten noorden dezer bergketenen is het eiland vlak en vruchtbaar; maar de Zuidzijde vertoont doorgaans loodregte en hooge rotsen en klippen, en is dus min-

der vruchtbaar. In de nabijheid dier ontoegankelijke steilten, waarmede de Zuidzijde op vele plaatsen omzoomd is, kan men zelfs geen' ankergrond vinden. Gaat men van de Noordzijde landwaarts in, dan ontdekt men veelal eene langzame rijzing van den grond. Op sommige plaatsen is zulks echter het geval niet, bij voorbeeld, omstreeks *Samârang*, alwaar men schielijker en meer plotseling tegen de bergen stuit. Men kan zich naauwelijks een denkbeeld vormen van de schoonheid en pracht, welke de berggewesten ten toon spreiden; heerlijke gezigten en schoone streken worden daar door prachtige wouden afgewisseld, terwijl de Natuur schooner en gezonder wordt, naarmate men zich verder van de kust verwijdert. De statige Jatibosschen verschaffen uitmuntend timmerhout. De *volkanieke* of door *lava* gevormde gronden zijn er de beste; deze hebben volstrekt geenen mest noodig, om rijke oogsten op te leveren; maar de kalkgronden zijn minder vruchtbaar.

Dat *Java* geene groote rivieren heeft, behoeft naauwelijks vermeld te worden; men heeft slechts met den vorm des eilands bekend te zijn, om van de onmogelijkheid van het bestaan daarvan overtuigd te wezen. De grootste is die van *Solo* of de *Bengawang* en de merkwaardigste die van *Pamanoekan*, ook bekend onder den naam van de *Witte rivier*, omdat zij reeds bij haren oorsprong in het gebergte *Pamanoekan* eene witte kleur aanneemt, welke zij ontvangt van een bed van witte kleiaarde, waarover zij aanvankelijk haren loop heeft. Haar water is op die plaats echter nog niet schadelijk, maar wordt zulks drie mijlen van haren oorsprong, waar zij zich met eene door zwavelzuur bezwangerde beek vereenigt.

Deze vereeniging geeft aan het water zulk eene verderfelijke eigenschap, dat de visschen daarin sterven en de menschen hetzelve niet zonder gevaar drinken kunnen. Behalve eene menigte kleine riviertjes, welke zeer dienstig zijn ter bevochtiging van de akkers, heeft men, op *Java*, nog wel vijftig rivieren, die, gedurende den regentijd, den *Javaan* in de gelegenheid stellen tot het met vaartuig vervoeren van timmerhout en andere voortbrengselen zijns lands. Doch het getal dergenen, die men ook in het drooge jaargetijde eenige mijlen op kan varen, is niet grooter dan vijf of zes. Groote meren worden, op *Java*, almede niet gevonden, doch wel *rawa's* of moerassen, die in het noordelijk gedeelte des eilands vrij talrijk en veelal voor de gezondheid der *Europeanen* schadelijk zijn; de voornaamste zijn die van *Japara*. Daarentegen worden op vele plaatsen gezondheidsbronnen aangetroffen. Het eenige binnenwater, dat den naam van meer kan dragen, vindt men in de provincie *Bagian;* het is zeer vischrijk.

De lucht is op *Java*, niettegenstaande de stralen der zon, uit hoofde van de nabijheid des equators, er bijna loodregt nedervallen, over het geheel, zeer gezond, zoodat vele lieden daar eenen gezegenden ouderdom bereiken; sommige worden zelfs meer dan 100 jaar oud. Aan de Noordkust teekent de thermometer van FHARENHEIT, in het drooge saizoen (want in den regentijd is de hitte veelal eenige graden minder), doorgaans 78—80°, en geheel aan strand, gelijk ook op sommige plaatsen in de binnenlanden, klimt hij weleens tot 90°; maar daarentegen daalt hij op andere plaatsen tot 75 of minder graden en staat hij te *Chiserua*, 40 mijlen van *Batavia*, zelden hoo-

ger, dan tusschen 60 en 70 graden. De oorzaak van dit verschil in warmtegraden is voornamelijk te zoeken in de ongelijke hoogte van den grond, zelfs is het op de bergen somtijds zoo koud, dat er ijs gevonden wordt. Ook oefenen de zeewinden, welke gedurig afwisselen, op de luchtsgesteldheid van dit smalle eiland, eenen heilzamen invloed. Gedurende het regensaizoen, van October tot Maart, waait er meestal een westewind, en in het drooge jaargetijde heeft men er bestendig eenen noordelijken en oosten wind (in *Wester-Azië* heeft het omgekeerde plaats) en ook menigvuldige onweders, welke niet zelden van aardbevingen vergezeld gaan.

Uit het rijk der Delfstoffen levert *Java* niet veel op. Men vindt er, wel is waar, goud en andere metalen en ook steenkolen, maar in geringe hoeveelheid. Uit het Plantenrijk, daarentegen, bezit het eiland eene groote verscheidenheid van voortbrengselen. Behalve vele Europesche gewassen, die er goed voortkomen en zelfs fijner worden, vindt men op *Java* eene menigte tropische of keerkringvruchten, als: verscheidene soorten van pisang of bananen, kokosnoten of *klappers*, zoo als zij gewoonlijk in *Oost-Indië* genoemd worden (welke naam van het *Javaansche* woord *kalappa* afkomstig is), ananassen, *manges*, van welke 40 verscheidenheden zijn, mangostan, de koning der Oostersche fruitsoorten, citroenen, oranjeappelen en honderd andere soorten van vruchten. Ondertusschen bekleedt, onder al de voortbrengselen uit het Plantenrijk op *Java*, de *rijst* de voornaamste plaats, als zijnde het hoofdvoedsel der inlanders. Dit product wordt er in zulk eenen grooten overvloed gewonnen, dat men het niet alleen naar *Europa*,

maar ook naar andere deelen van *Oost-Indië* verzendt. Op de hooge gronden wordt thans veel koffij gecultiveerd, terwijl de lagere vlakten vele soorten van suikerriet, peper, tabak, *kachang* (eene soort van boontjes) indigo, katoen, gember en vele andere verwen geneesplanten voortbrengen. Bloemen en bloemheesters zijn er talrijk en heerlijk van reuk. Van den papier- moerbeziënboom wordt papier vervaardigd, en de thee-cultuur, waarmede men sedert eenigen tijd op *Java* begonnen is en welke zeer in belangrijkheid toeneemt, verdient mede eene bijzondere vermelding.

Op *Java* zijn olifanten, ezels noch muilezels, maar kameelen zijn onlangs derwaarts overgebragt. De paarden zijn er klein, maar vlug en sterk en worden niet, zoo als in vele streken onzes lands, tot den landbouw gebezigd, dewijl men zich daartoe van den buffel of zoogenaamden *karbouw* (afkomstig van het *Maleische* woord *kerbau*) bedient, die den *Javaan* ook tot voedsel verstrekt. Het weinige rundvee, dat er is, moet bovendien met zorgvuldigheid gefokt worden; ook zijn er de geiten klein en de schapen weinig en slecht; de varkens moet men er bij de *Chinezen* zoeken. Maar tijgers, herten, jakhalzen, slangen, van welke ruim twintig soorten als vergiftig worden opgegeven, eenige door eene schoon gekleurde huid, sommige door vlugheid en andere door hunne grootte opmerking verdienen, rhinócerossen of neushoren-dieren, die, even als de wilde varkens, voor de beplanting, zeer schadelijk zijn, worden er in groot getal aangetroffen; ook heeft men er vele soorten van apen en vreeselijke *kaijmans* of krokodillen, die meer dan die van den *Ganges* of de *aligator* van *Amerika* naar den *Nijl*-krokodil gelijken

en zich langs de kusten en stranden van *Java* ophouden. In het geheel telt men op *Java* 23 soorten van zoogdieren. Het getal vogelsoorten is er veel grooter, bedragende dit bijna 200. Onder deze telt men paauwen, duiven, hoenders, eenden, ganzen, eene menigte ander tamgevogelte en zwaluwen, vooral eene soort dezer vogeltjes (de *Hirundo esculenta*), wier nestjes uitgevoerd en inzonderheid bij de *Chinezen* voor eene lekkernij gehouden worden. Voorts levert de zee den bewoners van *Java* 16 soorten van eetbare visschen; immers zijn er tot nu toe geene meer bekend, en twee soorten van schildpadden; terwijl de rivieren 34 en de poelen 7 vischsoorten opleveren. Van de visschen verdienen de *kakap* (eene kabeljaauwsoort), de rivierpaling, de *goerami* (eene soort van karper), de oesters en andere eene bijzondere vermelding.

De oorspronkelijke bewoners van *Java* zijn, blijkens hunnen vorm, hun gelaat, hunne taal en manieren, die bij alle eene in het oog loopende overeenkomst hebben, van gelijke afkomst met de overige inlanders van den *Soenda*-archipel, namelijk van den *Tartaarschen* volksstam. Zij hebben eene gele kleur, over het algemeen eene middelmatige lengte en eene welgemaakte gestalte; voorts zwarte lange haren, maar geen baard, vermits zij gewoon zijn, dien uit te trekken, een hoog voorhoofd, welgeteekende en op den regten afstand van de oogen geplaatste wenkbraauwen, donkere diep ingedrukte oogen, wier binnenhoek, gelijk bij de *Tartaren*, gevormd is, eenen kleinen doch breeden neus, gemeenlijk uitstekende kinnebakken, eene eenigzins gebogene bovenlip en een' oorspronkelijk welgevormden mond, maar dien zij,

door het onophoudelijk tabak- en betelkaauwen en het afvijlen en zwartverwen der tanden, zeer misvormen. Overigens hebben zij sprekende gelaatstrekken, die veelal goedheid, vrede en gedachte uitdrukken. Hoewel zij, uit hoofde van het klimaat, aan den tragen kant zijn, bezitten zij nogtans eene vrolijke geaardheid en toonen, als het noodig is, niet zonder moed te zijn; doch dit neemt niet weg, dat zij, in hun spreken, eene zekere bedaardheid en, in het algemeen, eene soort van deftigheid aan den dag leggen. De oostelijk wonende *Javanen* hebben gewoonlijk fijnere gelaatstrekken, dan die, welke het westelijk gedeelte des eilands bewonen; deze, de *Soenda's*, hebben meer het voorkomen van een ruw bergvolk en zijn kleiner, geharder, stouter en bedrijviger. Dit verschil in gelaatstrekken bespeurt men ook, in het algemeen, bij de aanzienlijke en geringe *Javanen*, zijnde die der eerstgemelden veel fijner, dan die der laatstgenoemden. Onder duizend *Javanen* vindt men er geene twee, die gebrekkig zijn, hetwelk men van onze landgenooten, onder wie het bakeren en rijgen zoo zeer in zwang is, niet zeggen kan. Dewijl de *Javaansche* kinderen tot hun 6de of 7de jaar naakt gaan, wordt hun groei in geenen deele belemmerd. De *Javanen* huwen zeer vroeg; de mannen gewoonlijk op hun 16de, de vrouwen op haar 12de of 13de jaar, en deze krijgen zelden meer dan zes kinderen. Alleen bij de grooten is de veelwijverij in zwang.

Met uitzondering van de *kratons* of paleizen der Inlandsche vorsten, welke met steenen muren omringd en fraaijer gebouwd zijn, bestaan de woningen der *Javanen*, zoowel die der steden als der dorpen,

in hutten van bamboes, welke niet eens van vensters voorzien en met pisang-bladeren gedekt zijn, doch meestal door een stuk gronds omringd, dat den bewoners het noodige tot hun onderhoud verschaft. Ook vindt men vele hutten, in het midden van kokos- of andere boschjes en met een digt hek van bamboes omringd; doorgaans staan zij eenige voeten boven den grond. Eene mat, waarop men zich te slapen legt en welke tevens tot zitplaats verstrekt, en eenige porseleinen schotels en borden is het eenige huisraad, dat men in de hut van den gemeenen *Javaan* aantreft. De aanzienlijke daarentegen, althans die, welke in de *Nederlandsche* districten wonen, bedienen zich van *Europisch* huisraad, als: tafels, stoelen, enz. De gegoede *Javanen* dragen lange rokken en korte katoenen broeken, zijnde de stof, waarvan de kleederen der aanzienlijken gemaakt worden, veelal fijne chits of zijde, voorzien met kostbaar borduurwerk. Aan al de vingers dragen zij ringen. Het eenige onderscheid, dat er bestaat tusschen de kleeding der mannen en die der vrouwen, is, dat de eersten het hoofd met eenen omgeslagen doek dekken en de laatsten, met in de gedaante van eene schijf (*kondeh*) opgestoken en met welriekende bloemen en juweelen versierd haar, blootshoofds gaan. De gemeene *Javaan*, vooral de bewoner der binnenlanden, windt slechts een stuk katoen om het lijf, of draagt een kort hemd, zamengesteld uit de bladeren van den gabangboom. Ten einde zich voor den overlast van vele insekten te beschermen en ook om tegenstand te bieden aan den invloed der zonnestralen, wrijven de *Javanen* hun ligchaam in, met kokosolie. Ook maken de mannen en de vrouwen

gaarne gebruik van het bad, zoodat zij zich meermalen des daags te water begeven.

De vruchtbaarheid van den grond bevordert den landbouw, welke, benevens de jagt en de visscherij (aan de Noordkust), het voornaamste middel van bestaan voor de *Javanen* uitmaakt, zeer aanmerkelijk. Naar gelang van de gesteldheid of den aard des gronds, bouwen zij drie soorten van rijst. En, daar men, op verschillende rijstvelden, de rijst niet zelden in onderscheidenen graad van rijpheid ziet, zoodat de pas opkomende, door hare heerlijke groene kleur, bij de rijpe rijst, een aangenaam contrast te weeg brengt, leveren dezelve de schoonste natuurtafreelen op. Wanneer de rijst oogstbaar is, wordt zij, met een klein mes, halm voor halm afgesneden, daarna in bossen gebonden en vervolgens in holle blokken gestampt, alles door de vrouwen, die ook wol spinnen, lederlooijen en kammen, ketels, potten en ander huisraad vervaardigen. Voorts maken de *Javanen* matten, lijnwaden, lakens, vele soorten van ijzeren en koperen, gouden en zilveren waren, en zelfs geschut, geweren, sabels, krissen, buskruid en vaartuigen. Ook bereiden zij palmwijn, brouwen eene soort van bier en trekken, uit zekere planten, olie en suiker. Ondertusschen zoeken de meesten hun bestaan in den handel op de binnenlandsche markten; schoon de *Chinezen*, onder welke ook bekwamer handwerkers dan onder hen gevonden worden, daarop meer afgerigt zijn. Uitgezonderd te *Batavia*, vindt men weinig fabrieken. Hier wordt onder anderen de *arak* gestookt.

Vele *Javanen* houden zich met de jagt bezig, en dewijl zij daarin bij uitstek geoefend zijn, verschaft

zij aan deze het onderhoud. Hunne jagt op herten is merkwaardig. Zij oefenen die uit met paarden. Het wild opgejaagd zijnde, legt de ruiter zich op den nek van het paard en laat aan hetzelve het vervolgen van het wild over, dat het paard dan ook niet uit het oog verliest, maar over heg en steg, even als een jagthond, vervolgt, tot het zijne prooi heeft ingehaald. Dan werpt de geoefende jager het hert een' strik om den kop of de hoornen en wacht zijne makkers af. Wordt hij echter van zijn paard getrokken, hetgeen somtijds plaats heeft, dan blijft het dier nogtans de jagt voortzetten, slaat het hert met zijne hoeven tegen den grond, knielt op zijne prooi neder en houdt die zoo tot de komst der jagers vast.

De *Javaan* houdt zich gaarne met het spel bezig; het dobbelspel verkiest hij boven alle andere spelen. Ook is hij een liefhebber van dans en muzijk en ziet hij gaarne hanengevechten; om deze dieren daartoe af te rigten, getroost hij zich veel moeite. Somtijds gebeurt het, dat, wanneer een Inlandsch vorst zoo gelukkig is om een' tijger magtig te worden, hij dien met eenen buffel, in eene met zware bamboesstaken omheinde plaats, laat vechten. De buffel is doorgaans overwinnaar, daar het den tijger zelden gelukt, zijne tegenpartij met den eersten sprong in de keel te vatten. Gelukt hem zulks, dan is de buffel verloren; zoo niet, dan werpt deze hem met zijne hoornen in de hoogte en trapt hem vervolgens dood.

In 1478 hebben de *Javanen* het *Mohammedaansche* geloof aangenomen, schoon zij nog hunne oude gewoonten *met* die der *Muzelmannen* volgen. Zij eten alzoo geen varkensvleesch en drinken geen' wijn. Hun meestgewone drank is water. Naar de wijze der

Mohammedanen vieren zij hunne begrafenissen, en de meeste boeken, welke men bij hen vindt, zijn in het *Arabisch* geschreven en handelen over de Godsdienst; nog hebben zij gedichten; maar deze zijn geschreven in eene hunner eigene talen, welke drie in getal zijn; de volkstaal, de hoftaal en de geleerde taal. Zij gaan ook veelal ter bedevaart naar *Mekka* en zijn er niet weinig trotsch op, wanneer zij die reis volbragt hebben. Hunne priesters onderscheiden zich door een wit gewaad en dekken het hoofd, naar de wijze der *Arabieren*, met eenen tulband. Niet alle *Javanen* zijn echter *Mohammedanen*. Onder andere vindt men op het *Tingersche Gebergte* nog een aantal *Javanen*, die belijders zijn gebleven van het *Buddhismus*, de eerdienst hunner voorouders, en, als het ware, het overschot uitmaken der oorspronkelijke bewoners van het eiland. Om deze reden achten wij het niet ongepast, ten aanzien van dezen volksstam, eenige bijzonderheden mede te deelen.

Het bedoelde gebergte ligt in het Oostelijk gedeelte van *Java* en beslaat eene aanmerkelijke uitgestrektheid. De oostzijde van hetzelve is wel vruchtbaar, maar arm aan water, ten gevolge van de uitbarstingen van den berg *Brama*, waardoor de meeste bronnen verstopt zijn. De tegenovergestelde zijde heeft daarentegen overvloed van water en is buitengemeen vruchtbaar. De noordzijde is met bosschen als bedekt, terwijl het gebergte, dat eene groote afwisseling van dalen en hoogten bevat, over het geheel, tot op eene hoogte van 5000 voet, met bamboeswouden bezet is, die hooger op langzamerhand verdwijnen. In eene door bergen ingeslotene vlakte, *Dassar* of Zandzee

genaamd, die drie palen omtreks heeft, ligt de reedsgenoemde steeds rookende berg *Brama*, dien de inboorlingen als eene Godheid vereeren. Hij heeft de omliggende dalen met asch en lava gevuld en daardoor deze vlakte doen ontstaan. Des morgens, wanneer de bergen nog niet met wolken bedekt zijn, levert dit landschap de schilderachtigste natuurtooneelen op. Dan ontdekt men, reeds op een' aanmerkelijken afstand, de dorpen, die niet alleen in de dalen en langs de hellingen der bergen, maar zelfs op derzelver toppen zijn aangelegd en niet met geboomte omringd zijn. Maar dit bekoorlijk gezigt verdwijnt, zoodra de wolken het gebergte bedekken, hetwelk al vroeg plaats heeft en bijna een half jaar lang, elken middag, van zware onweders vergezeld gaat. In dit hooge gewest groeit geene rijst, maar wel uitmuntende *Turksche* tarwe, kool, aardappelen, uijen, enz.

De bewoners, 3000 in getal, zijn vermoedelijk uit het *Mataramsche* afkomstig, zeer eenvoudig, zuiver van zeden en bijzonder aan voorvaderlijke gebruiken gehecht. Echtbreuk, jaloezij, echtscheiding, veelwijverij en onkuischheid zijn bij hen onbekend. Ook zijn zij afkeerig van bedwelmende dranken, en niet, gelijk andere *Javanen*, aan het opiumrooken verslaafd; de eenige drank, dien zij ter vervrolijking gebruiken, is met water aangelengde *tarak* of gegiste palmwijn. Zoodra eene vrouw weduwe wordt, ontvangt zij voorstellen, tot een nieuw huwelijk, van verscheidene jonge lieden, die aan haar de voorkeur gaven boven eene maagd, welke om deze reden dan ook zoo ligt geen' man krijgt.

De bewoners van het *Tinger-Gebergte* beschouwen hun algemeen opperhoofd, den *demang*, die niet, dan

bij buitengewone gelegenheden, in zijn' rang optreedt, en de opperhoofden der dorpen, de *patingie's*, wie zij onderdanig zijn en als overbrengers aanmerken van de bevelen der hooge Overheid, als hunne broeders. De huizen dezer bergbewoners zijn doorgaans 50—60 voet lang, 10—25 voet breed en 10 voet hoog, en die van elk dorp hebben dezelfde rigting, staande de voorgevels alle naar den berg *Brama* gekeerd. Aan de linkerzijde van het huis, welks muren van planken vervaardigd, en met gespleten bamboesriet bekleed zijn, bevindt zich een afdak, onder hetwelk men de deur heeft, die met een stuk houts, dat men met een *rotang*-koord vastbindt, gesloten wordt. In den regterzijwand van het huis is een venster, dienende om het licht in- en den rook uit te laten. De levensmiddelen worden op den zolder bewaard. Gelijk bij de *Turken* de *divan*, loopt in deze huizen eene *bali-bali*, zijnde eene bank van bamboes, langs de zijwanden; maar hier is het eene vaste gewoonte, dat de mannen ter regter- en de vrouwen ter linkerzijde daarop plaats nemen. Bij den voorgevel, die, zoo als wij boven zagen, naar den kant van *Brama* gekeerd is, heeft men eene stellaadje, waarop geofferd wordt en ter regterzijde een steenen fornuis, met drie van potten voorziene gaten, waarin bestendig het vuur brandt, hetwelk den brandenden *Brama* voorstelt, aan welken de inboorlingen al hunne offers brengen. Ook heeft men bij den voorgevel kamers, namelijk eene ter linkerzijde, voor het hoofd des gezins en deszelfs vrouw, en eene ter regterhand, voor de overige leden van hetzelve. Deze huizen staan, gelijk wij reeds zeiden, meest op de hellingen der bergen, sommige naast en andere boven elkander op terrassen, terwijl

elk huis omringd is door eene opene plaats, zonder boomen of andere gewassen, en in de nabijheid eene omheining heeft, waarin men des avonds het vee opsluit, met uitzondering van de paarden, die men, bij het huis, onder een afdak plaatst.

De Bewoners van *Tinger* gelooven aan een Opperwezen, dat zij BETORO GOEROE noemen, en vereeren ook BRAMA, VISCHNOE en SIWA, benevens eene menigte halfgoden, onder welke ook hunne voorouders gerangschikt worden. Zij hebben, ten aanzien dezer goden dezelfde begrippen als de *Hindo's* en gelooven aan eene zielsverhuizing, als ook, dat de goede daden, welke iemand op deze wereld verrigt, door den oppersten God beloond zullen worden, en dat de ziel eerst eene zekere loutering, door vuur, ondergaan moet, alvorens de zaligheid van de *Soeroloijo* (de Hemelsche) deelachtig te kunnen worden. Hunne *doekongs* of geneesheeren vervangen bij hen de plaats van Priesters en verrigten alzoo, op de feesten, de gebeden en plegtigheden, bij welke gelegenheden zij altijd, even als de *Braminen*, met het heilige snoer, met eenen breeden band, welke over de beide schouders en met de einden op den rug hangt, versierd zijn.

Dit volk heeft geene tempels. Ieder houdt zijne gewone godsdienstoefeningen in zijn eigen huis. Deze bestaan in het offeren aan de goden en het opzeggen van gebeden, waarbij men altijd met gevouwene handen voor het vuur, of de offerstellaadje geplaatst en met het gezigt naar den berg *Brama* gewend is. Bij het einde van elk gebed buigt men zich driemaal ter aarde. Al hunne gebeden, formulieren en voorschriften zijn vervat in hunne *veda*, welke door de *doekongs* bewaard wordt en uit omtrent honderd

lontar-bladen bestaat, welke doormiddel van twee bamboesplanken en een koord bij elkander gehouden worden. Nogtans durven deze menschen, uit vrees voor de Javaansche overheden, niet opentlijk voor hun godsdienstig gevoelen uitkomen en houden zich alsof zij belijders zijn van het *Mohammedanismus*. Hun grootste feest vieren zij in de maand *Koso*, de eerste, en het tweede belangrijke feest in de maand *Kasodo*, de laatste van hun jaar. Op het eerstgemelde vereeren zij gezamentlijk hunne voorouders en brengen offeranden aan de beschermgoden des lands, en op het laatste begeven zich de mannen, terwijl de vrouwen in de vlakte achterblijven, met hunne opperhoofden en *doekongs* aan het hoofd en zonder broeken aan, of dolken bij zich te mogen hebben, plegtstatiglijk naar den top des bergs *Brama*, ten einde dezen te offeren, hetwelk geschiedt, door eenige voortbrengselen des lands in zijnen krater te werpen en te zijner eere eenige gebeden op te zeggen. Bij die gelegenheid wordt ook den oppersten god door hen aangebeden en een aantal beschermgoden om hunnen zegen over het land en de huisgezinnen aangeroepen. Nog wordt op dit feest, en wel in het huis van den *demang*, een met bloemen versierde koekop op de offerstellaadje ten toon gesteld, voor denwelken men, te huis gekomen zijnde, offert; het overige van den dag wordt, in den huiselijken kring, in vrolijkheid doorgebragt.

De bruiloft behoort mede tot de belangrijkste feesten der bewoners van *Tinger*. Zoodra de ouders der beide partijen in het voorstel hunner kinderen genoegen genomen en het onderling, omtrent de voorwaarden, eens zijn geworden, bepalen zij den

dag, waarop het huwelijk zal worden voltrokken. Een talrijk gezelschap verzamelt zich alsdan in het huis, waarin het feest moet plaats hebben, en hetwelk, niettegenstaande het dag is, met lampen verlicht wordt, en plaatst zich, op de wijze hier boven beschreven, namelijk, de mannen ter regter en de vrouwen ter linkerzijde. Op de *bali-bali* zijn, naast de vrouwen, zeven beelden geplaatst, van welke er zes zoo vele overledene *demangs* voorstellen en het zevende eenen god vertegenwoordigt. Voor dezelve ziet men, bij twee brandende lampen, gekookte spijzen, bloemen en vruchten. De bruidegom zet zich, bij de deur, op de *bali-bali* neder, en de bruid begeeft zich naar een vertrekje, dat naast den vuurhaard is. Aan het einde van het huis ziet men eene met bloemen versierde stellaadje, met eenige trappen voor dezelve en een bord met bloemen, vruchten, kokosschalen en koppen met water daarop. Twee bloedverwanten van het jonge paar zetten zich, in het midden des vertreks, op den grond neder en beloven, als vertegenwoordigende den bruidegom en de bruid, elkander getrouw te blijven, hetwelk door twee achter hen zittende getuigen gehoord wordt, die daarvan vervolgens, door het luid uitspreken van het woordje *ja*, aan de overige leden van het gezelschap kennis geven. Onder dit alles wordt, door een' der aanwezige *doekongs*, een gebed gedaan. Nu spoeden zich de oudste vrouwen naar de bruid en brengen deze vervolgens, al dansende, in de tegenwoordigheid van den bruidegom, die inmiddels door twee zijner bloedverwanten, van zijne afzonderlijke zitplaats naar voren is geleid geworden. Na het uitspreken van een gebed, stelt zich de *doekong*, met eenen beker

met water in de eene en eene van witte en gele bloemen vervaardigde wijkwast in de andere hand, aan het hoofd van het gansche gezelschap, dat hem dansende naar het altaar volgt, voor hetwelk de *doekong* drie buigingen maakt en zich daarna nederzet, terwijl de bloedverwanten tegenover het paar, dat elkander de hand geeft, plaats nemen. Hierop doet de *doekong* een lang gebed, hetwelk hij echter van tijd tot tijd afbreekt, om het altaar met wijwater te besprengen, en, terwijl hij hiermede bezig is, houdt elk lid van de familie een bord met bloemen in de hoogte. Zoodra hij het gebed gedaan heeft, neemt hij, van het altaar, een kop met water, waarmede hij eerst het paar en daarna de familie driemaal besprenkelt. Dit verrigt hebbende, plaatst hij zich voor het vuur en doet aldaar een gebed, gelijk ook voor de voorraadkamer. Bij het altaar terug gekomen zijnde, legt hij eerst een weinig gestampte rijst in de hand van den bruidegom en de bruid, alsmede in die van derzelver bloedverwanten, en neemt daarop eene kokosschaal met water van de stellaadje en giet, door een naauw pijpje, eenige droppels in ieders hand, waarna men de dus bevochtigde rijst in den mond brengt. Vervolgens worden eenige schotels, met gekookte rijst en vruchten, binnen gebragt, waarvan er een op het altaar geplaatst en bestendig besprenkeld wordt, door den *doekong*, aan wien men daarna een bord met vruchten, eenige strengen garen en twee armbanden ter hand stelt. Nadat hij dit bord almede met wijwater besprengd heeft, neemt hij een weinig rijst, tusschen den duim en den voorsten vinger, raakt daarmede, in naam der goden BRAMA, VISCHNOE, SIWA en andere, de oudste vrouw

van het gezelschap vijfmaal, op het voorhoofd, de schouders, den rug en de borst, aan en windt haar eene streen garen om den regterarm; dezelfde plegtigheid herhaalt hij daarop aan den bruidegom en de bruid, terwijl de oude vrouw, aan eenige leden der familie, hetzelfde verrigt, en hiermede is dan ook het huwelijk gesloten.

De jonggehuwden, benevens hunne aanverwanten, betoonen daarna hunnen eerbied aan de voorouderen, door derzelver beelden, nadat deze, door den *doekong* onder het uitspreken van een lang gebed, met wijwater besprengd zijn, al dansende en voor dezelve buigende, met opgehevene handen, voorbij te gaan en eindelijk voor het huis te verbranden, wordende deze plegtigheid van eenen grooten maaltijd gevolgd. Tegen den avond geleidt men het jonge paar naar eenen steen, buiten het huis. Op dezen steen is een ei nedergelegd, dat nu door den bruidegom in stukken getrapt en welks struif door zijne vrouw gebezigd wordt, om hem de voeten te zalven, waarop zij met elkander een blad met rijst wisselen en een ander met water, hun door den *doekong* gegeven, aan den mond brengen, zonder echter daaruit te drinken, en eindelijk met het geheele gezelschap naar het huis terugkeeren, waar elk zich weder aan tafel plaatst. Nu neemt de bruidegom een *sirie*-blad, rolt dat op, doopt het in eene met rijst en olie gevulde schaal en giet daarvan iets op de overige spijzen, over welke hij vervolgens, met zijne bruid, des Hemels zegen afsmeekt. Ook de bruid neemt een *sirie*-blad en doet er olie op, uit de schaal, welke haar totdat einde door haren bruidegom wordt aangeboden, en giet die in de handen der wederzijdsche ouders, die dezelve

aan de huisdeur strijken. Daarna leggen al de gasten, onder het uitspreken van een' zegenwensch, hunne geschenken, bestaande in geld, doeken en andere zaken, in koperen vaten, welke inmiddels op den grond geplaatst zijn, en beginnen, zoodra het vertrek opgeruimd is, zich met dansen te vermaken, hetwelk gewoonlijk niet vóór den morgenstond een einde neemt.

De bewoners van *Tinger* nemen, bij het begraven hunner dooden, almede onderscheidene plegtigheden in acht. Nadat de lijken gewasschen en in linnen gewonden zijn, worden zij, onder groot misbaar, grafwaarts gedragen. Aan de plaats gekomen zijnde, waar men het graf gegraven heeft, dat nimmer dieper is dan drie voet, wordt de doode daarin, met het hoofd naar den berg *Brama*, nedergelegd, vervolgens met bamboes en daarna met aarde bedekt, terwijl men boven den mond des overledenen een uitgehoold bamboes overeind in den grond zet, ten einde den gestorvene, door deze pijp, met zekeren drank te kunnen laven, waarmede men zeven dagen lang moet aanhouden. Ook moet er gedurende dien tijd, tot hetzelfde einde, eenige spijs bij het graf aanwezig zijn. Zoodra die dagen verstreken zijn, houdt men met het aanbrengen van spijzen op en stopt de bamboespijp; doch dan wordt een houten beeld, dat den overledene moet voorstellen, bij het vuur geplaatst en spijzen aangeboden, onder het op zeggen van gebeden, door den *doekong*, die te gelijker tijd het beeld met wijwater besprengt, tot de oudste uit de familie hetzelve wegneemt en, na gevraagd te hebben: «Waarom verlaat gij ons? Wij zouden u immers goed verzorgd hebben?» buiten het

huis verbrandt. Een jaar daarna vervaardigt men, andermaal een soortgelijk beeld van den afgestorvene en plaatst het in huis naast de beelden van deszelfs voorouders, waarna men gebeden leest, wierook brandt, het geheele huis met wijwater besprengt, de beelden tot eten uitnoodigt en de *doekong* het laatste gebed doet, waarbij deze den goden de zielen der gestorvenen aanbeveelt en smeekt, dat zij in hunne eigene aanverwanten mogen overgaan. Deze laatste plegtigheid wordt met het verbranden der beelden en het breken van eene kokosnoot op het graf besloten.

Omtrent eene eeuw geleden werd het magtige rijk van den *Soesoehoenan* in twee afzonderlijke staten gesplitst, bekend onder den naam van onafhankelijk *Java* of de vorstenlanden, en welke een gedeelte van het zuidelijk *Java* bevatten. Een derzelve, *Soerakarta* staat onder de willekeurige heerschappij van den *Soesochoenan* of keizer en de andere staat van *Mataram*, *Djokjokarta*, onder die van eenen vorst, die den titel van Sultan voert. Vóór deze splitsing, die men wel als de voorname oorzaak kan aanmerken van de tegenwoordige, zoo aanzienlijke, uitgebreidheid van het bewind der *Nederlanders* op *Java*, stond *Mataram*, dat eertijds onder den naam van *Madjapahit*, door *Indostansche* vorsten beheerscht werd, onder het eenhoofdig bestuur van eenen *Soesoehoenan*, welke vorstelijke titel gelijk staat, of nog hooger geacht wordt, dan die van *Sultan* of keizer. De hoofdsteden der beide rijken zijn op de door ons hier boven beschrevene wijze gebouwd en bevatten geene merkwaardige gebouwen, dan de kratons of paleizen der vorsten. Nogtans vindt men in derzelver omstreken eene menigte overblijfselen van prachtige

en kolossale tempels, de voortreffelijke gewrochten der bouwkunst van de aloude *Javanen.*

De sultan, wiens troon in de mannelijke linie erfelijk is, wordt in zijne regering, welke overigens volkomen willekeurig en met welker geheele uitvoering zijn eerste minister of vizier belast is, door geene andere, dan eenige heilige gebruiken, *adat* of wetten genoemd, bepaald, zoodat de regtspleging, die bovendien hoogst gebrekkig is, alleen van hem afhangt, en alle weerbare mannen, op zijnen wenk, voor hem ten strijde trekken, waardoor hij in staat is, een talrijk leger op de been te brengen, hoewel hetzelve grootendeels uit voetvolk bestaat. De *Javasche* vorsten geven nimmer eene vaste bezoldiging aan hunne ambtenaren, maar betalen die met landerijen, waaruit blijkt, dat zij van een regelmatig beheer van Financiën geen denkbeeld hebben. Ook schijnen zij hunnen onderdanen sommige vrijheden te veroorloven. Zoo staat het, onder andere, elke gemeente vrij, haar eigen opperhoofd te benoemen en kan zij, in zaken van belang, den oudsten huisvader raadplegen, wiens uitspraak men, even alsof zij door de hooge regering gedaan ware, altijd eerbiedigt.

Deze vorstenlanden maken een der twee groote deelen uit, waarin men *Java* gevoegelijk splitsen kan; de tweede groote afdeeling, bekend onder den naam van *Nederlandsch Java*, beslaat het geheele Westelijke en Noordelijke gedeelte des eilands en bevat zeventien residentien of Landschappen. Toen het bestuur, dat, na vele veranderingen, thans bij den Gouverneur-Generaal is, die tevens de waardigheid van opperbevelhebber der Land- en Zeemagt bekleedt, in handen was van de *Oost-Indische Com-*

pagnie, was *Nederlandsch Java* slechts in vijf groote deelen gesplitst, als: *Bantam*, *Jacatra*, *Cheribon*, *Samârang*, en *Sourabaia*. Ook verdeelt men het nog in drie groote militaire afdeelingen, die elk eene der drie voornaamste steden tot hoofdplaats hebben, namelijk: *Batavia*, *Samârang* en *Sourabaia*. De Gouverneur-Generaal en vier adviserende raden maken het ligchaam der Hooge regering uit, terwijl het beheer der Domeinen en Financiën aan een' bijzonderen Raad is toevertrouwd. Ook is er een Raad van Civiele en Crimineele justicie, die tevens over alle mindere Collegiën het opzigt heeft. De Residenten zijn belast met het binnenlandsch bestuur op *Java* en *Madoera*, en dat der buitenbezittingen wordt, naar gelang van derzelver aangelegenheid, door gouverneurs of Residenten waargenomen; doch alles onder toezigt van den Gouverneur-Generaal. Voor zoo veel zulks de omstandigheden gedoogen, laat men de inlanders onder de onmiddellijke leiding hunner hoofden. Ten aanzien van de koffij, de kruidnagelen, de notenmuskaat en de opium, heeft men eenige bepalingen gemaakt; maar overigens kan de bebouwer zich volkomen als eigenaar beschouwen van de voortbrengselen, welke zijn land oplevert.

Ten slotte dezer algemeene beschouwing van *Java* willen wij nog eenige bijzonderheden mededeelen, betrekkelijk de residentie *Batavia* of eigenlijk de hoofdstad derzelve en van geheel *Neêrlandsch Indië*, omdat toch een groot gedeelte dier residentie thans beschouwd wordt als tot de stad *Batavia* te behooren. Zij is de hoofdstad en tevens het middelpunt, de algemeene stapelplaats en de markt van al de voortbrengselen, waarin, zoo door de *Europeanen*

als door de Inlanders, handel gedreven wordt. Hiertoe is zij, door hare ligging op de helft van den meest bezochten weg van *Indostan* naar *China* en *Japan*, ook uitmuntend geschikt. De *Javanen* en *Chinezen* noemden haar voorheen *Soenda-Kalappa* naar zekere vrucht *kalappa* (cocos), en thans wordt zij door de *Indianen* ook wel *Jacatra* genoemd, naar de stad in welker nabijheid zij door KOEN is gesticht geworden. Eertijds was zij als de schoonste stad in *Indië* geroemd, zoodat men haar de *koninginne van het Oosten* noemde; maar de steeds vermeerderende dampen, welke uit de vele moerassen, die de stad van de Noordzijde omringen, opstegen, maakten haar zoo ongezond, dat de Generaal DAENDELS besloot, hare vestingwerken te doen slegten en de inwoners aan te moedigen, om hunne woningen te verlaten of af te breken en die over te brengen naar een gezonder oord, ten zuiden van *Batavia*. Dien ten gevolge geraakten dan ook geheele wijken der stad zonder bewoners, en vele huizen in diep verval, terwijl een aantal prachtige gebouwen gesloopt en sierlijke, doch luchtbedervende, grachten gedempt werden. Hierdoor kwam zij allengs in dien deerniswaardigen staat, waarin zij zich thans bevindt. Van hare voormalige pracht en luister zijn naauwelijks de sporen overgebleven, zoodat zij nu een akelig tafereel oplevert van verval, armoede, ellende en morsigheid, wordende een klein gedeelte harer huizen, die alle van witte steen gebouwd en bij gemis van het noodige onderhoud daardoor nog een des te morsiger voorkomen hebben, meestal door *Portugesche*, inlandsche en *Amboinesche* huisgezinnen bewoond. De zuider voorstad echter, waar de lucht veel gezonder is, dan

in dat gedeelte, hetwelk naar de strandzijde ligt, heeft nog een aantal fraaije huizen en bevat vele winkels van *Europeanen*. Aan de oostzijde, buiten de stad, wonen eenige inlandsche Christenen en vooral *Portugezen*; maar hier is het minder gezond. Langs den weg van *Jacatra*, ten oosten van de *Tjiliwong*, die door *Batavia* loopt, gelegen, vond men voorheen een aantal fraaije landhuizen; doch deze zijn alle afgebroken, en de door zware boomen overschaduwde weg, zoo uitmuntend geschikt voor een' wandel- en rijweg, om de toenemende ongezondheid, vóór eenige jaren, geheel verlaten. In het zuidwestelijk gedeelte der stad ligt het zoogenaamde *Chinesche* kamp, eene wijk, waarin omtrent 12000 *Chinezen* wonen en die wel eenige overeenkomst heeft met den dusgenoemden *Jodenhoek* te *Amsterdam*. De straten en grachten, die vóór de genoemde verandering twintig in getal waren, zijn alle regelregt en langs de huizen geplaveid met roode of blaauwe gladde steentjes, doch niet verder dan tot vijf of zes voet buiten de rolhaag. Van deze straatjes bedienen zich de voetgangers, terwijl de rijtuigen zich op het ongeplaveide, breede koetspad bewegen. Onder de gebouwen der stad zijn tegenwoordig het kasteel, voorheen de verblijfplaats van den Gouverneur-Generaal, het stadhuis, eenige Christen-kerken, eene moskee, eene pagode of *Chinesche* tempel, het hospitaal en eenige voorname logementen de merkwaardigste. De bevolking, die eertijds 170000 zielen bedroeg, is tot op 54100 menschen verminderd, en hier onder telt men 3000 *Europeanen* en hunne afstammelingen, 25100 *Javanen* en andere inlanders, 15000 *Chinezen*, 600 *Arabieren* en 1200 slaven.

Thans zullen wij onze gedachten van de akelige, bedompte stad aftrekken en een' blik werpen op de zuidwaarts van dezelve gelegene oorden, waar de meer vermogende ingezetenen thans hun verblijf houden en welke geacht worden tot de hoofdplaats *Batavia* te behooren.

Wanneer men de zuider voorstad verlaat en zich verder zuidwaarts begeeft, vindt men zich weldra door het fraaije en ruime gezigt van het *Molenvliet* alleraangenaamst verrast, zoodat de treurige denkbeelden, welke het schouwspel van den ellendigen toestand der eertijds zoo prachtige hoofdstad van *Neêrlandsch Indië* in het gemoed heeft doen ontstaan, reeds bij den eersten aanblik van hetzelve verdwijnen. Het is een kanaal, dat een half uur gaans lang en met altijd groen en frisch geboomte omzoomd is, terwijl de gebouwen en tuinen, welke men langs den breeden zandweg van hetzelve aantreft, al prachtiger en aanzienlijker worden, naarmate men zich verder van de stad verwijdert. Deze huizen zijn niet in den smaak van die der hoofdstad gebouwd, waar zij hoog opgetrokken, met pannen daken en veelal met glasramen voorzien zijn, hetgeen in een klimaat, als dat van *Java*, ten eenenmale ondoelmatig is; maar zij zijn ruim, luchtig, zonder glasramen, van ééne en somtijds van twee verdiepingen en gedekt met palmbladeren. Ook leggen zij, overeenkomstig met den overvloed van grond, elk op een afzonderlijk erf, zijn met sierlijke ijzeren hekken omgeven, voor en achter met altijd groen geboomte beschaduwd en hebben allen, zoowel aan de achter- als voorzijden, overdekte en gemeubeleerde galerijen of *viranda's*, terwijl voor elk

dezer huizen een fraai bloemperk, een terras of een ruim voorplein, en achter elk derzelve een uitgestrekte, fraai beplante tuin gevonden wordt. De loge der vrijmetselaren en de liefhebberijschouwburg behooren onder de merkwaardigste gebouwen van dezen omtrek, en aan het einde van het *Molenvliet* heeft men de Societeit *de Harmonie*, benevens een ander statig gebouw, waarin de leden van het Bataviaasch genootschap van wetenschappen bijeenkomen, regt vóór zich.

Niet minder fraai dan het *Molenvliet* is het kanaal van *Rijswijk*, dat men links afgaande aantreft. Hier ziet men het wel niet buitengewoon prachtige, maar toch eenvoudig fraaije Hôtel van den Gouverneur-Generaal. Dit gebouw heeft slechts twee verdiepingen, een zeer hoog bordes en een ruim voorplein, op hetwelk, aan beide zijden, een aantal koetshuizen staat. In eene der zalen van dit hôtel houdt de Hooge regering van *Indië*, om de veertien dagen, hare vergadering, en in eene andere verleent de Gouverneur-Generaal elken maandag audientie. De aangename en ruime vertrekken, welke men ter zijde van het woonhuis vindt, worden bewoond door de Secretarissen, de Aides-de-camp en andere voorname ambtenaren, die in de onmiddellijke dienst zijn van Zijne Excellencie.

Niet ver van *Rijswijk* en op omtrent een uur afstands van *Batavia* ligt het kampement *Wel te vreden*, dat op zich zelf eene kleine stad uitmaakt en grootendeels de kazernen voor de Militairen en de woningen voor de officieren bevat, welke alle fraai en ruim gebouwd, van steen opgetrokken en wit bepleisterd zijn, hetgeen aan deze plaats, die daaren-

boven prijkt met een groot en sierlijk paleis, een zeer bekoorlijk aanzien geeft.

Nog behoort, in zeker opzigt, het vlek *Buitenzorg* (bij de inlanders *Bogor* genoemd) tot de hoofdstad van *Neêrlandsch Indië.* Het ligt 39 palen ten zuiden van *Batavia* en 2600 voet boven de oppervlakte der zee. De Gouverneur-Generaal houdt er gewoonlijk zijne residentie. Vóór omtrent eene eeuw, toen VAN IMHOFF het bewind in handen kreeg, was deze landstreek nog eene woestenij, bewoond door tijgers, wilde zwijnen en andere verscheurende dieren; maar deze Landvoogd keurde nogtans dit oord, om deszelfs hooge en gezonde ligging en de vruchtbaarheid van den grond, bij uitstek geschikt voor een verlustigingsoord; en, nadat hetzelve, in 1745, als een particulier land, door de *Indische* regering aan hem en zijne opvolgers, zoo lang zij zich in *Indië* zouden bevinden, als een bijzonder eigendom was afgestaan, liet hij er een zeer eenvoudig huis bouwen, waarin hij eenige verpoozing zocht van den dikwerf zwaren arbeid en de zorgen, welke aan zijne hooge betrekking verbonden waren; het was om deze reden, dat hij aan het landhuis den naam gaf van *Buitenzorg*, welke dan ook tot heden toe, voor de geheele residentie in gebruik gebleven is. Maar nu waren er ook weinige jaren toe noodig, om het geheele oord in een' lusthof te herscheppen; want, niet alleen eene menigte aanzienlijke ambtenaren, die genoodzaakt waren, zich in de nabijheid van het Opperhoofd der Nederlandsche regering te vestigen, maar ook andere vermogende inwoners der hoofdstad volgden het voorbeeld van den Opperlandvoogd, en zoo ontstonden eerst eenige buitenverblijven en vervolgens, in de on-

